

GRETA

Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima

Non official translation in Montenegrin

GRETA(2012)9

**Izvještaj o implementaciji Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima
u Crnoj Gori**

Prvi krug evaluacije

Strazbur, 13. septembar, 2012

Sekretarijat Savjeta Evrope
Konvencija o aktivnostima protiv
trgovine ljudima
(GRETA i Komitet člania)
DGI- Generalni Direktorat za ljudska prava i vladavinu zakona
Savjet Evrope
F-67075 Strasbourg Cedex
Francuska
+33 (0)3 90 21 52 54

trafficking@coe.int

<http://www.coe.int/trafficking>

Sadržaj

Preambula	5
Uvodni rezime.....	7
I.Uvod	9
II. Nacionalni okvir za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori	10
1.Pregled trenutne situacije u oblasti trgovine ljudima u Crnoj Gori	10
2.Pregled zakonskog i političkog okvira vezanog za aktivnosti protiv trgovine ljudima	10
a)Zakonski okvir.....	10
b)Nacionalne Strategije i Akcioni Planovi.....	10
3.Pregled institucionalnog okvira za aktivnosti protiv trgovine ljudima.....	12
a) Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima.....	12
b) Radna grupa za praćenje implementacije nacionalne Strategije za borbu protiv trgovine ljudima.	13
c) Sporazum o saradnji.....	13
d) Uprava policije.....	14
e) NVO.....	14
III. Implementacija Konvencije Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori.....	15
1.Integracija ključnih koncepata i definicija sadržanih u Konvenciji u unutrašnje pravo.....	15
a. Pristup aktivnostima protiv trgovine ljudima koji se zasniva na ljudskim pravima.....	15
b. Definicije „trgovine ljudima“ i „žrtava trgovine ljudima“u crnogorskom zakonodavstvu.....	16
i.Definicija „trgovine ljudima“.....	16
ii. Definicija „žrtve trgovine ljudima“.....	18
c. Sveobuhvatni pristup aktivnostima protiv ilegalne trgovine ljudima, koordinacija svim akterima i aktivnostima i međunarodna saradnja.....	19
i. Sveobuhvatan pristup i koordinacija.....	19
ii. Obuka relevantnih profesionalaca.....	22
iii. Prikupljanje podataka i istraživanje.....	23
iv. Međunarodna saradnja.....	24
2.Realizacija mjera usmjerenih na sprječavanje trgovine ljudima od strane Crne Gore.....	25
a)Mjere na podizanju svijesti i smanjenje potražnje.....	25
b)Socijalne, ekonomske i druge inicijative za grupe osjetljive na trgovinu ljudima.....	27
c)Mjere koje se preduzimaju na granicama radi sprječavanja trgovine ljudima i mjere na omogućavanju zakonitih migracija.....	29
d) Mjere za osiguravanje kvaliteta, bezbjednosti i integriteta putnih i ličnih isprava.....	30

3.Implementacija mjera na zaštiti i promovisanju prava žrtava trgovine ljudima od strane Crne Gore.....	31
a) Identifikovanje žrtava trgovine ljudima.....	31
b) Pomoć žrtvama.....	34
c) Period oporavka i razmišljanja.....	36
d) Boravišne dozvole.....	36
e) Nadoknada i zakonska zaštita.....	37
f) Repatrijacija i povratak žrtava.....	38
4.Implementacija mjera koje se odnose na materijalno krivično pravo, istragu, krivično gonjenje i proceduralno pravo od strane Crne Gore.....	39
a) Materijalno krivično pravo.....	39
b) Nekažnjavanje žrtava trgovine ljudima.....	42
c) Istraživanje, krivično gonjenje i proceduralno pravo.....	42
Dodatak I: Lista GRETA-inih predloga.....	47
Dodatak II: Lista državnih organa i međuvladinih i nevladinih organizacija sa kojima je GRETA imala konsultacije.....	52
Komentari državnih organa.....	53

Preambula

S obzirom da su Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima („Konvencija“) i mehanizam praćenja evaluacije njene implementacije relativno novi, prikladno je obrazložiti njihove istaknute odlike na početku prvog izvještaja svakoj od strana u ovoj Konvenciji.

Konvenciju je usvojio Odbor ministara Savjeta Evrope 3. maja 2005. godine, nakon niza drugih aktivnosti Savjeta Evrope na polju borbe protiv trgovine ljudima. Konvencija je stupila na snagu 1. februara 2008. To je pravno obavezujući instrument koji se bazira na već postojećim međunarodnim instrumentima. U isto vrijeme, Konvencija prevazilazi minimalne standarde koji su uspostavljeni u ostalim međunarodnim instrumentima i ima za cilj jačanje zaštite koju oni omogućavaju.

Glavna dodatna vrijednost ove Konvencije je njena perspektiva bazirana na ljudskim pravima i fokus na zaštiti žrtava. Konvencija jasno definiše trgovinu ljudima prvenstveno kao najistaknutije kršenje ljudskih prava i vrijeđanje dostojanstva i integriteta ljudi; stoga je za sve njene žrtve potrebna veća zaštita. Konvencija takođe ima sveobuhvatno područje primjene, obuhvatajući sve oblike trgovine ljudima (nacionalnu ili transnacionalnu, povezanu sa organizovanim kriminalom ili ne) i uključujući sve osobe koje su žrtve trgovine ljudima (žene, muškarce ili djecu). Oblici eksploatacije koje ova Konvencija predviđa su, najmanje, seksualna eksploatacija, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične njemu, robovanje i uklanjanje organa.

S obzirom da je trgovina ljudima svjetski fenomen, jedna od izričitih namjena ove Konvencije je promovisanje međunarodne saradnje u nastojanjima za borbu protiv trgovine ljudima. U ovom kontekstu, vrijedno je napomenuti da Konvencija nije ograničena na države članice Savjeta Evrope; države koje nijesu članice i Evropska Unija takođe imaju mogućnost da postanu članice.

Da bi bila efikasna i s obzirom na prirodu fenomena, strategija borbe protiv trgovine ljudima mora da usvoji koordinisani i multi- disciplinarni pristup koji bi uključivao prevenciju, zaštitu prava žrtava i krivično gonjenje trafikantata. Konvencija sadrži različite odredbe u svakoj od ove tri oblasti, obavezujući države na preduzimanje odgovarajućih mjera u partnerstvu sa građanskim društvom i u saradnji sa drugim državama.

Mjere koje Konvencija predviđa u oblasti prevencije obuhvataju podizanje svijesti kod ljudi koji su osjetljivi na trgovinu ljudima; ekonomske i socijalne inicijative za suočavanje sa ključnim uzrocima trgovine ljudima; aktivnosti koje imaju za cilj onemogućavanje potražnje i uspostavljanje kontrolnih mjera na granicama kojima se sprječava i otkriva trgovina ljudima.

Konvencija takođe predviđa niz mjera na zaštiti i promovisanju prava žrtava. Žrtve trgovine ljudima moraju se identifikovati i priznati kao takve da bi se izbjeglo da ih policija i državni organi tretiraju kao „neregularne migrante“ ili kriminalce. Žrtvama treba dati fizičku i psihološku pomoć i pružiti im podršku u njihovoj ponovnoj integraciji u društvo. Pored toga, posredstvom Konvencije, žrtve imaju pravo na minimum 30 dana za oporavak i izolaciju od uticaja trafikantata, kao i za donošenje odluke o svojoj mogućoj saradnji sa organima vlasti. Treba im se dodijeliti obnovljiva boravišna dozvola ukoliko to njihova lična situacija zahtijeva i/ili ukoliko je njihovo dalje prisustvo potrebno radi saradnje u krivičnoj istrazi. Pored toga, Konvencija utvrđuje pravo žrtava na kompenzaciju i predviđa mjere za njihovu repatrijaciju i povratak uz dužno poštovanje prava, bezbjednosti i dostojanstva žrtava.

U oblasti materijalnog i krivičnog prava, Konvencija članicama nameće niz obaveza koje imaju za cilj omogućavanje efikasnog gonjenja trafikantata i osiguravanje njihovog kažnjavanja na proporcionalan i odvraćajući način. Posebna pažnja se poklanja pitanju zaštite žrtve i svjedoka u toku istrage i sudskih postupaka. Članice takođe treba da predvide mogućnost da se žrtvama ne određuju kazne radi njihovog učešća u nezakonitim aktivnostima.

Još jedna dodatna vrijednost ove Konvencije je sistem praćenja koji je uspostavljen radi nadgledanja realizacije obaveza sadržanih u njoj, a koji se sastoji od dva stuba: Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) i Komiteta članica.

GRETA se sastoji od petnaest nezavisnih i nepristrasnih eksperata izabranih zbog njihove priznate kompetentnosti na polju ljudskih prava, pomoći i zaštite žrtava i aktivnosti protiv trgovine ljudima, ili zbog njihovog profesionalnog iskustva u oblastima koje ova Konvencija pokriva. Zadatak GRETA-e je evaluacija implementacije Konvencije od strane članica, slijedeći proceduru koja je podijeljena na djelove. Na početku svakog dijela, GRETA autonomno definiše odredbe koje treba pratiti i određuje najpogodnija sredstva za obavljanje evaluacije, rukovodeći se Poslovníkom za evaluaciju implementacije Konvencije koja je usvojena na 2. sastanku GRETA-e (16-19. juna, 2009). GRETA je odlučila da trajanje prvog dijela evaluacije treba da bude četiri godine, počevši od početka 2010.godine i završivši do kraja 2013.godine.

Prilikom obavljanja svog posla na praćenju, GRETA ima pravo da iskoristi raznolika sredstva za prikupljanje informacija. Kao prvi korak, GRETA šalje detaljan Upitnik organima vlasti one članice za koju se obavlja evaluacija. Ona takođe može da im pošalje i dodatne zahtjeve za informacijama. Posredstvom Konvencije, njeni učesnici su obavezni da sarađuju sa GRETA-om, obezbjeđujući joj tražene informacije. Drugi važan izvor informacija je građansko društvo i, zaista, GRETA održava odnose sa nevladinim organizacijama koje mogu da obezbijede relevantne informacije. Osim toga, GRETA može da odluči da posjeti dotičnu zemlju radi prikupljanja dodatnih informacija ili procjene praktične realizacije usvojenih mjera. Takva posjeta omogućava direktne sastanke sa relevantnim organima (vladinim i nevladinim), a takođe je i prilika da GRETA posjeti objekte u kojima se pružaju zaštita i pomoć žrtvama trafikinga, kao i ostale srodne strukture. Osim toga, GRETA može da odluči da organizuje rasprave sa različitim akterima koji rade na aktivnostima protiv trgovine ljudima.

Evaluacioni izvještaji GRETA-e su stoga rezultat informacija prikupljenih iz različitih izvora. Oni sadrže analizu situacije kod svakog učesnika, a u vezi sa aktivnostima preduzetim na borbi protiv trgovine ljudima, kao i sugestije koje se tiču načina na koji jedna zemlja može da ojača implementaciju ove Konvencije i tretira utvrđene probleme. U svojoj procjeni, GRETA nije ograničena sudskom praksom sudskih ili kvazi- sudskih organa koji djeluju na istom polju, već ih može koristiti kao pitanje odstupanja ili upućivanja. Izvještaji su sastavljeni u kooperativnom duhu i namjera im je da pomognu državama u njihovim naporima; oni mogu da ponude pomoć oko promjena koje su nacionalni organi vlasti već započeli, da pruže legitimitet smjeru nacionalnih politika. Zbog svog multidisciplinarnog i multi nacionalnog sastava, i kao posledica svog nezavisnog pristupa, GRETA u ovom procesu predstavlja profesionalni i nepristrasni međunarodni glas.

Što se tiče procedure za pripremu izvještaja, GRETA predstavlja nacrt izvještaja o svakoj od članica na plenarnoj sjednici. Izvještaj se šalje relevantnoj Vladi na komentare, koje potom GRETA uzima u obzir prilikom sastavljanja završnog izvještaja. Taj završni izvještaj GRETA usvaja na plenarnoj sjednici i prosledjuje ga dotičnoj Članici, koja je pozvana da dostavi svoje završne komentare. Nakon isteka vremenskog ograničenja od mjesec dana u kojima Strana treba da dostavi komentare, izvještaj i zaključci GRETA-e, kao i potencijalni komentari od strane nacionalnih organa vlasti, stavljaju se na uvid javnosti i šalju se Komitetu članica. U kontekstu prvog dijela evaluacije, time se završava zadatak GRETA-e vezan za dotičnu Članicu, ali je to samo prva faza tekućeg dijaloga između GRETA-e i organa vlasti.

Drugi stub mehanizma monitoringa, Komitet članica, sastoji se od predstavnika u Komitetu ministara članica ove Konvencije i od predstavnika učesnika iz zemalja koje nisu članice Savjeta Evrope. Na osnovu GRETA-inih izvještaja, Komitet članica može da usvoji preporuke koje su upućene nekoj od članica, a tiču se mjera koje treba preduzeti za implementaciju GRETA zaključaka.

Uvodni rezime

Organi vlasti Crne Gore su preduzeli značajan broj važnih koraka na prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima. Odredbe Krivičnog zakonika koje se tiču mjera borbe protiv trgovine ljudima su tokom proteklih godina bile izmijenjene, tako da je korišćenje usluga žrtava trgovine ljudima inkriminirano u 2010. godini. Nacionalna strategija za borbu protiv trgovine ljudima (2004-2011) je bila sveobuhvatna i imala za cilj uključivanje svih važnih aktera. Nova Nacionalna strategija 2012-2018 je u procesu usvajanja.

Koordinaciju aktivnostima relevantnih državnih organa, nevladinih i međunarodnih organizacija u borbi protiv trgovine ljudima obavlja Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima. GRETA ističe da je potrebno obezbijediti da je status Kancelarije definisan kao pitanje od prioriteta, kao i da je Kancelarija pozicionirana tako da efikasno ispunjava svoj mandat. Što se tiče Radne grupe za praćenje implementacije Nacionalne strategije, u čijem sastavu se nalaze predstavnici ministarstava i državnih organa, kao i posmatrači iz nevladinih organizacija i inostranih misija, GRETA smatra da će očekivano proširenje uključivanjem predstavnika NVO-a unaprijediti sveobuhvatan i koordinisan pristup.

Na polju prevencije trgovine ljudima, GRETA pozdravlja napore crnogorskih organa vlasti sprovednih putem javnih kampanja i edukacija u osnovnim i srednjim školama. S tim u vezi, GRETA smatra da buduće kampanje na podizanju nivoa svijesti, edukacije u školama i obuke relevantnih profesionalaca bi trebale biti usmjerene na unaprjeđenje rodne ravnopravnosti, kao i iskorijenjavanje rodno zasnovnog nasilja i stigmatizacije žrtava trgovine ljudima. Nadalje, crnogorski organi vlasti bi trebali da nastave da ulažu napore na smanjenu potražnje za uslugama od žrtava trgovine ljudima.

GRETA cijeni kao pozitivan razvoj zaključivanje Sporazuma o saradnji između državnih institucija i NVO-a, kojim se definišu odgovornosti svakog organa i uspostavljaju operativne procedure za rješavanje slučajeva trgovine ljudima. U skladu sa ovim Sporazumom, sve potpisnice preduzimaju aktivnosti na pružanju pomoći potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, bez obzira da li žrtve sarađuju u istrazi ili učestvuju u krivičnim procesima. GRETA smatra da crnogorski organi vlasti trebaju da pojačaju svjesnost o postojanju Sporazuma, kao i o odgovornostima koje iz njega proističu.

U skladu sa crnogorskim zakonom, pravni status "žrtve trgovine ljudima" se dodjeljuje ako postoji pravosnažna sudska kazna za krivično djelo trgovina ljudima. GRETA smatra da ovo sužava definiciju "žrtva trgovine ljudima" kao i shvatanje problema. GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da odvoje identifikaciju žrtava od krivičnog procesa, kao i da pojačaju multi-agencijsku pristup identifikaciji žrtava. Službenici organa za sprovođenje zakona, socijalni radnici, radni inspektori i drugi relevantni akteri trebaju da usvoje više proaktivan pristup, kao i da poboljšaju njihov rad na identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

Što se tiče mjera pomoći za žrtve trgovine ljudima, crnogorska Vlada je u potpunosti preduzela finansiranje jednog specijalizovanog skloništa. S tim u vezi, GRETA ističe potrebu da se obezbijedi da su uslovi u skloništim za žrtve trgovine ljudima adekvatni i prilagođeni njihovim potrebama, kao i da je potrebno žrtvama obezbijediti stručne obuke i pristup tržištu rada, kako bi se olakšala njihova reintegracija u društvo i izbjeglo ponovno trafikovanje. Nadalje, GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da revidiraju zakonodavstvo, kako bi se obezbjedilo da su period oporavka i refleksije, koji su predviđeni Konvencijom, posebno definisani zakonom.

Iako postoje zakonske mogućnosti za naknadu štete, ni jednoj žrtvi trgovine ljudima do sada nije bila omogućena kompenzacija. GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da unaprijede njihove napore u pružanju informacija žrtvama trgovine ljudima o njihovom pravu na naknadu štete i načinima pristupa istom, kao i da obezbijede da žrtve imaju efikasan pristup pravnim lijekovima u odnosu na ovo pitanje. Nadalje, imajući u vidu da ni jedna žrtva nije ostvarila pravo na naknadu štete od počinioca, GRETA poziva crnogorske vlasti da uspostave državnu šemu za naknadu štete, koja će biti dostupna žrtvama trgovine ljudima, kao što je predviđeno Nacrtom Zakona.

GRETA smatra da u kontekstu nacrtu novog Krivičnog zakonika crnogorski organi vlasti trebaju sprovesti temeljnu procjenu efikasnosti odredbi krivičnog zakonodavstva u odnosu na trgovinu ljudima i srodnih odredbi, kako bi izbjegli bilo kakvo preklapanje njihovog opsega i poboljšali pravnu jasnost i ispravnost. Nadalje, GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da preduzmu zakonske mjere koje će pružati mogućnost ne-izricanja kazni za žrtve trgovine ljudima zbog njihovog učešća u nezakonitim aktivnostima u mjeri u kojoj su one bile primorane na to.

U odnosu na istraživanja slučajeva trgovine ljudima, GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da preduzmu mjere za identifikaciju nedostataka u istražnim procedurama i prezentovanju slučaja sudu, kako bi obezbjedili da su krivična djela u vezi trgovine ljudima efikasno istražena i procesuirana i da vode ka proporcionalnim i odvraćajućim kaznama. Organi vlasti trebaju u potpunosti da koriste dostupne mjere za zaštitu žrtava i spriječe prijetnje tokom istraga, kao i tokom i nakon sudskih procesa.

Na kraju, GRETA smatra da postoji potreba za unaprjeđenjem znanja i senzibiliteta sudija, tužilaca, istražitelja i advokata o trgovini ljudima i pravima žrtava. Budući programi obuka se trebaju planirati sa ciljem unaprijeđenja znanja i vještina relevantnih profesionalaca koji će im omogućiti da identifikuju žrtve trgovine ljudima, da im pruže pomoć i zaštitu, kao i da obezbjede kazne za trgovce ljudima.

I.**Uvod**

1. Crna Gora je dostavila instrument ratifikacije Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima („Konvencija”) 30. jula, 2008.godine. Konvencija je u odnosu na Crnu Goru stupila na snagu 1. novembra, 2008.godine.
2. Kako je utvrđeno u Članu 36(1) ove Konvencije, Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima („GRETA”) nadgleda implementaciju Konvencije od strane članica. GRETA navedeno obavlja u skladu sa procedurom utvrđenom u Članu 38 Konvencije i Pravilima o postupku evaluacije implementacije Konvencije Savjeta Evrope o aktivnostima protiv trgovine ljudima od strane članica. Za prvi dio evaluacije (2010-2013), GRETA je pripremila vremenski raspored monitoringa na osnovu koga su članice Konvencije bile podijeljene u grupe, gdje se Crna Gora nalazi u drugoj grupi od 10 članica, u kojima treba sprovesti evaluaciju.
3. U skladu sa Članom 38 Konvencije, GRETA je nastavila sa ispitivanjem mjera koje je Crna Gora preduzela na implementaciji odredbi obrazloženih u Konvenciji. „Upitnik za evaluaciju implementacije Konvencije Savjeta Evrope o aktivnostima protiv trgovine ljudima koju preduzimaju članice Konvencije-prvi dio evaluacije”, poslat je Crnoj Gori, 25. februara, 2011. godine. Rok za odgovor na Upitnik bio je 1. septembar 2011.godine. Crna Gora je svoj odgovor dostavila 30. avgusta, 2011.godine.
4. U pripremi ovog izvještaja, GRETA je koristila odgovor Crne Gore na upitnik, druge informacije koje je prikupila GRETA, kao i informacije dobijene od građanskog sektora. Pored toga, posjeta Crnoj Gori bila je od 14-18. novembra, 2011. Posjetu je obavila delegacija u sastavu:
 - G-din Davor Derenčinović, drugi potpredsjednik GRETA-e,
 - G-đa Louise Calleja, član GRETA-e,
 - G-đa Petya Nestorova, Izvršni sekretar Sekretarijata Konvencije o borbi protiv trgovine ljudima.
5. U toku posjete zemlji, delegacija GRETA-e je održala sastanke sa predstavnicima relevantnih ministarstava i državnim agencijama, Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda (Ombudsamnom) Crne Gore, članovima Parlamenta Crne Gore (vidjeti Dodatak II). Ti sastanci su održani u duhu bliske saradnje.
6. Delegacija GRETA je održala posebne sastanke sa predstavnicima nevladinih organizacija (NVO) i drugim članovima građanskog društva, kao i sa relevantnim međunarodnim organizacijama koje se nalaze u Crnoj Gori. GRETA je zahvalna na informacijama koje su oni obezbijedili.
7. Dalje, u kontekstu posjete Crnoj Gori, GRETA delegacija je posjetila državno sklonište za žrtve trgovine ljudima, kojim upravlja NVO Crnogorski ženski lobi
8. GRETA želi da evidentira odličnu pomoć koju im je pružila kontakt osoba imenovana od strane crnogorskih organa vlasti, g-đica Daliborka Mugoša, savjetnik u Kancelariji za borbu protiv trgovine ljudima.
9. Nacrt sadašnjeg Izvještaja GRETA je usvojila na njenom 13.sastanku (19-23.marta, 2012) i isti je dostavljen na komentare crnogorskim državnim institucijama 30.marta, 2012.godine. Komentari državnih institucija primljeni su 29.maja, 2012.godine i uzeti u obzir od GRETA prilikom izrade njenog završnog evaluacionog Izvještaja, koji je usvojen na 14.sastanku (25-29.juna, 2012.godine).

II Nacionalni okvir na polju aktivnosti protiv ilegalne trgovine ljudima u Crnoj Gori

1. Pregled trenutne situacije u oblasti trgovine ljudima u Crnoj Gori

10. Na osnovu statističkih informacija koje su nam obezbijedili crnogorski organi vlasti, bilo je ukupno 22 žrtve trgovine ljudima u Crnoj Gori u periodu od 2004-2011 (10 u 2004, 6 u 2005, 3 u 2008 i 3 u 2009-oj). Svi sem jedne su bili strani državljani koji vode porijeklo iz Srbije (sedam), Ukrajine (osam), Kosova* (jedan), Albanije (jedan) i Bangladeša (četiri). U periodu od 2004-2006 bilo je 10 muških žrtava radne eksploatacije, kao i pet žena i jedna djevojka koji su trafikovani radi seksualne eksploatacije. Sve žrtve trgovine ljudima u 2008-oj i 2009-oj bile su podvrgnute seksualnoj eksploataciji (četiri žene, jedan muškarac i jedna djevojčica). Što se tiče trgovine djecom, bilo je samo dva slučaja u periodu od 2004-2011 (obje su bile djevojke od 17 godina). Crnogorski organi vlasti naveli su da je Crna Gora uglavnom zemlja tranzita za trafikovane osobe, a u manjem obimu zemlja destinacije.

11. Gore navedene brojke žrtava trafikinga ne otkrivaju nam pravi obim fenomena jer su one ograničene na one osobe koje su učestvovala u krivičnim postupcima koji su rezultirali finalnim presudama za počinioce trgovine ljudima (pogledati stav 49 i 77). Osim toga, i jedan broj drugih osoba je dobio pomoć kao potencijalne žrtve trgovine ljudima (pogledati stav 50 i 145).

2. Pregled pravnog i političkog okvira na polju aktivnosti protiv trgovine ljudima

a. Pravni okvir

12. Na međunarodnom nivou, pored Konvencije Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima, Crna Gora je jedna od strana u Konvenciji Ujedinjenih Nacija (UN) protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i u Protokolu za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, (od kojih su oba ratifikovana 2001). Crna Gora je takođe jedna od strana u Konvenciji UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i u Konvenciji o pravima djeteta i njenom neobaveznom Protokolu o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (gdje je oboje ratifikovala 2006). Dalje, Crna Gora je pristupila jednom broju Konvencija Savjeta Evrope na polju kriminala, koje su od važnosti za aktivnosti protiv trgovine ljudima.²

13. Crna Gora je aplicirala za članstvo u Evropskoj Uniji (EU) 15. decembra 2008. godine. 1. maja 2010. godine stupio je na snagu Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između Crne Gore i EU, a Mišljenje EZ-e kojim se preporučuje status države kandidata za Crnu Goru objavljeno je 12. oktobra 2011.³ Izgledi za pristup EU praćeni su intenzivnim aktivnostima na ispunjenju zahtjeva za integraciju u EU. Crna Gora je naročito ispunila repere vezane za liberalizaciju viznog režima koje je propisala EZ, pa je bezvizni režim za Crnu Goru uveden 19. decembra 2009.

*Sve reference iz ovog teksta koje se odnose na Kosovo, bilo vezano za njegovu teritoriju, institucije ili stanovništvo, su u punj saglasnosti sa Rezolucijom 1244 Savjeta Bezbjednosti Ujedinjenih Nacija i presudom Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova, bez nanošenja štete statusu Kosova.

² Naročito Konvencija o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualne zloupotrebe; Evropska Konvencija o uzajamnoj pomoći u krivičnim predmetima i njeni dodatni Protokoli; Evropska Konvencija o ekstradiciji i njeni dodatni Protokoli; Evropska Konvencija o međunarodnoj valjanosti krivičnih presuda; Evropska Konvencija o prenosu sudskih postupaka u krivičnim predmetima; Evropska Konvencija o nadoknadi šteta žrtvama nasilnih zločina; i Konvencija Savjeta Evrope o kriminalu na internetu.

³ Izvještaj o napretku Crne Gore iz 2011, 12. oktobar 2011, SEC(2011) 1204 završni.

14. Nacionalni pravni okvir na polju aktivnosti protiv trgovine ljudima evoluirao je od početka 2000.godine i nakon crnogorske Deklaracije nezavisnosti od 3. juna 2006. godine, odredbe kojima se kriminalizuje trgovina ljudima unesene su u Krivični zakonik (KZ) 2002. godine, posebno u Član 444 (trgovina ljudima), Član 445 (trgovina djecom radi usvojenja) i Član 446 (zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu). Odredbe protiv trgovine ljudima iz KZ-a izmijenjene su i dopunjene 2004, 2006, 2008.godine i na kraju u aprilu 2010.godine, kada je kriminalizovo korišćenje usluga žrtava trgovine ljudima (Član 444, stav 7, iz KZ-a).

15. Niz drugih nacionalnih akata ima važnost za aktivnosti protiv trgovine ljudima i zaštitu žrtava trgovine ljudima, a naročito:

- novi Zakonik o krivičnom postupku (ZKP), koji je objavljen 18. avgusta, 2009.godine i u potpunosti stupio na snagu 1. septembra, 2011.godine;
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnom tužiocu iz 2008.godine;
- Zakon o zaštiti svjedoka iz 2004.godine;
- Zakon o strancima iz 2008.godine;
- Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela iz 2007.godine.

16. Dalje, Zakon o maloljetničkom pravosuđu, koji je stupio na snagu 6.januara, 2012.godine i koji će se primjenivati od 1.septembra, 2012. reguliše status i zaštitu djece, uključujući žrtve trgovine ljudima u krivičnim procesima.

b. Nacionalne strategije i Akcioni planovi

17. Vlada Crne Gore je 13. novembra, 2003.godine usvojila nacionalnu Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima za period od 2004-2011, kojom su utvrđeni nacionalna politika i prioriteti za vođenje anti- trafficking aktivnosti. U pogledu implementacije nacionalne Strategije, usvojen je čitav niz Akcionih planova, gdje poslednji pokriva period od 2010-2011.godine. Nacionalna Strategija je podijeljena na tri dijela: krivično gonjenje, zaštita i prevencija. Dio vezan za krivično gonjenje posvećen je procjeni krivičnih trendova, usvajanju novih zakona, jačanju kapaciteta sudstva, policije i ostalih relevantnih državnih organa i nevladinih agencija, sa namjerom identifikovanja potencijalnih žrtava trgovine ljudima, efikasnog krivičnog gonjenja i sudskih postupaka, koji bi obuhvatali prioritarno procesuiranje slučajeva trgovine ljudima. Dio vezan za zaštitu predviđao je mjere kojima je cilj obezbjeđivanje adekvatne zaštite žrtvama, kao što je saradnja sa NVO radi obezbjeđivanja bezbjednog smještaja za žrtve uz pružanje psihološke i medicinske pomoći, kao i mjere za obuku službenika policije, sudija i tužioca u ophođenju prema žrtvama. Na kraju, dio vezan za prevenciju obuhvatao je aktivnosti koje su imale za cilj obrazovanje i jačanje svijesti javnosti vezano za različite oblike trgovine ljudima, trajni monitoring medija i interneta radi sprečavanja trgovine ljudima, naročito kod djece, jačanje saradnje na lokalnom nivou i nesmetano funkcionisanje SOS telefona za žrtve trgovine ljudima. Međuresorska Radna grupa (vidjeti stav 23) osnovana je radi osiguravanja implementacije nacionalne Strategije i Akcionih planova.

18. U vrijeme GRETA posjete Crnoj Gori, nova nacionalna Strategija za 2012-2018.godinu bila je u završnoj fazi. Uspostavljena je Radna grupa za izradu nove strategije, prikupljajući savjete od svih zainteresovanih strana, uključujući i NVO. GRETA je informisana da bi se nova Strategija fokusirala naročito na preventivne aktivnosti među mladima, jačanje svijesti, saradnju sa lokalnim organima vlasti, poboljšanu identifikaciju žrtava i borbu protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Nakon posjete od strane GRETA, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je uputila finalni nacrt Strategije Vladi Crne Gore na usvajanje, koje se očekivalo u junu, 2012.godine. Nadalje, crnogorski organi vlasti su informisali GRETU da će novi Akcioni plan za postizanje rodne ravnopravnosti za period 2013-2017.godine uvrstiti pitanje trgovine ljudima, kao segment koji se odnosi na pitanje nasilja nad ženama.

3. Pregled institucionalnog okvira za aktivnosti protiv trgovine ljudima

a. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima

19. Vlada Crne Gore je, 2001.godine usvojila Odluku kojom se imenuje Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, koji je Šef Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je kao krovna institucija bila strukturirana pod Generalnim Sekretarijatom Vlade Crne Gore. Međutim, u skladu sa Uredbom o organizaciji i radu državnih organa od 29.decembra, 2011.godine, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima „vrši poslove predlaganja, praćenja i primjene mehanizama za efikasnu birbu protiv trgovine ljudima u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova.“ Shodno tome, Kancelarija je pozicionirana u sklopu ministarstva, iako formalni premještaj nije realizovan, s obizom da je potrebno izvršiti izmjene Akta o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova.

20. Kancelarija je zadužena da koordinira aktivnostima nadležnih državnih organa, međunarodnih institucija i NVO u implementaciji nacionalne Strategije i Akcionih planova. Kancelarija takođe obavlja dužnosti vezane za implementaciju međunarodnih konvencija i sporazuma na polju borbe protiv trgovine ljudima, predlaže inicijative za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima, promovise saradnju između lokalnih, nacionalnih i međunarodnih učesnika u procesu, organizuje kampanje za jačanje svijesti i obuku relevantnih profesionalaca i informiše javnost o rezultatima koraka koji se preduzimaju od strane relevantnih institucija vezanih za aktivnosti protiv trgovine ljudima. Kancelarija takođe nadgleda i finansira funkcionisanje državnog skloništa za žrtve trgovine ljudima, kojim upravlja NVO Crnogorski ženski lobi.

21. Šef Kancelarije predsjedava sastancima Radne grupe za praćenje implementacije nacionalne Strategije, prati implementaciju akcionih planova dotičnih ministarstava i Vladi dostavlja izvještaje o postignutim rezultatima. Ta Kancelarija zapošljava pet članova i ima godišnji budžet od 110 000 eura, od kojih se u prosjeku 60 000 eura izdvaja za sledeće aktivnosti: finansiranje skloništa za žrtve trgovine ljudima (zakup objekta i troškovi režije), obezbjeđivanje hrane, odjeće, lijekova i drugih stvari za koje su potrebne osobama koje borave u skloništu, kao i za funkcionisanje SOS linije. Za žrtve koje nisu osigurane u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju troškovi hitne medicinske pomoći se pokrivaju iz budžeta putem Fonda za zdravstveno osiguranje Crne Gore.

22. Kancelarija je osnovala Tripartitnu komisiju koja obuhvata predstavnike Specijalnog državnog tužioca, Vrhovnog suda i Uprave policije. Na osnovu informacija prikupljenih od tih institucija, Kancelarija sastavlja statistiku o žrtvama trgovine ljudima⁴ i prati tok krivičnih postupaka za trgovinu ljudima.

b. Radna grupa za praćenje implementacije Nacionalne Strategije za borbu protiv trgovine ljudima

23. Radna grupa je sastavljena od predstavnika Ministarstva pravde i ljudskih prava, Ministarstva zdravlja, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete i sporta, Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija, Ministratsva unutrašnjih poslova, Ministarstva za manjinska prava, Ministarstva kulture (gdje su sva zastupljena na nivou pomoćnika ministara), sudstva, tužilaštva, Uprave policije, kao i posmatrača iz Ambasade SAD-a, Misije OEBS-a, UNICEF-a, IOM-a i Delegacije EU. U vrijeme posjete Crnoj Gori, GRETA delagacija bila je informisana da je Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima nedavno predložila da i NVO budu pozvane da učestvuju u Radnoj grupi kao posmatrači. Kancelarija je inicirala zakonsku proceduru za izmjenu Vladine Odluke o osnivanju Radne gupe. Nakon ove izmjene, koja se očekuje krajem juna, 2012.godine, predstavnici NVO-a će biti u mogućnosti da se formalno uključe u rad Radne grupe. Bez obzira na činjenicu da NVO nisu članice Radne grupe, njihovi predstavnici su učestvovali u izradi strateških dokumenata za borbu protiv trgovine

⁴ Dostupna na www.antitrafficking.gov.me

ljudima, poput Nacionalne strategije za 2012-18.godinu, kao i Sporazuma o saradnji (pogledati paragrafe 25-29).

24. Zadatak Radne grupe je da koordinira aktivnostima nadležnih institucija na implementaciji nacionalne Strategije, uključujući pripremu kvartalnih izvještaja o realizaciji mjera iz Acionog plana, definisanje prioriteta, dinamiku i rokove, procjenjivanje rezultata implementacije nacionalne Strategije i izvještavanje Vladi. Po potrebi, Radna grupa takođe priprema Akcione planove za borbu protiv trgovine ljudima. Radna grupa se po pravilu sastaje jednom u dva mjeseca i može da zatraži informacije, pojašnjenja i izvještaje od državnih organa i ostalih institucija u vezi sa pitanjima prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja počinilaca.

c. Sporazum o saradnji

25. Sporazum o saradnji između Kancelarije Vrhovnog državnog tužioca, Ministarstva prosvjete i sporta, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja, Uprave policije i tri crnogorske NVO (Crnogorski ženski lobi, Sigurna ženska kuća i Centar plus) potpisan je 2007.godine. On je definisao odgovornosti tih institucija i utvrdio konkretne operativne procedure za rješavanje slučajeva trgovine ljudima, sa posebnim naglaskom na procedure vezane za postupanje u odnosu na žene i djecu žrtve trgovine ljudima. Svaka potpisnica ima Aneks na Sporazum, koji je vezan za konkretne oblasti nadležnosti svake od potpisnica.

26. U novembru 2010.godine, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima oformila je tim eksperata koji su održavali radne sastanke radi analize Sporazuma o saradnji i pripremili nacrt teksta novog Sporazuma, koji uzima u obzir sve razvoje od 2007.godine, kao što su međunarodni standardi, organizacione i regulatorne promjene, važan doprinos civilnog sektora i potrebu za ubrzavanjem sudskih procesa u slučajevima trgovine ljudima. Pored prvobitnih potpisnika, očekuje se da novi Sporazum u prvom kvartalu 2012.godine potpiše još osam novih partnera: Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Vrhovni sud, Centar za pomoć djeci i porodici u Bijelom Polju, Crnogorski Crveni krst, NVO SOS Nikšić, SOS telefon za žrtve nasilja Podgorica, Dom nade i Fondacija za stipendiranje Roma. Međutim, potpisivanje novog Sporazuma je odloženo zbog ranije pomenute odluke o premještanju Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima u MUP i potrebe za izmjenom regulativa o unutrašnjoj organizaciji ministarstva (pogledati paragraf 20). Potpisivanje novog Sporazuma se očekuje u toku 2012.godine.

27. Potpisnici Sporazuma obavezni su da imenuju kontakt osobu koja je, pored dostavljanja izvještaja o implementaciji Sporazuma dva puta godišnje, odgovorna za informisanje zaposlenih kod dotičnog potpisnika o obavezama koje se javljaju na osnovu ovog Sporazuma. Potpisnici takođe razmjenjuju informacije i informišu javnost o njihovim zajedničkim aktivnostima. Svaki potpisnik može da raskine Sporazum nakon 30 dana od dostavljanja obavještenja koje pošalje ostalim potpisnicima.

28. Obaveze NVO iz novog Sporazuma izmijenjene su i dopunjene, da bi se osigurao nediskriminirajući princip (pružanje pomoći svim osobama, bez obzira na njihov pol, etničku pripadnost/nacionalnost, državljanstvo, religiju, seksualno opredjeljenje, ili neki drugi osnov) i princip anonimnosti (lične informacije/podaci smatraju se povjerljivim i mogu se otkriti jedino relevantnim organima vlasti ukoliko žrtva trgovine ljudima da svoju dozvolu za to). NVO se obavezuju na pružanje potrebne psihološke, socijalne i pravne pomoći potencijalnim žrtvama i žrtvama trgovine ljudima, zastupanje njihovih interesa kao i da će žrtve trgovine ljudima smjestiti u skloništa za žrtve nasilja u porodici u hitnim slučajevima, kada to okolnosti zahtijevaju.

29. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je odgovorna za koordiniranje implementacije ovog Sporazuma. U roku od 30 dana od stupanja na snagu ovog Sporazuma, Kancelarija treba da osnuje koordinaciono tijelo sastavljeno od kontakt osoba koje su imenovale potpisnice, a da njime predsjedava Šef Kancelarije. Ovo koordinaciono tijelo je zaduženo za praćenje implementacije Sporazuma i pružanje smjernica za njegovo poboljšanje. Koordinaciono tijelo treba da se sastaje najmanje dva puta godišnje, ali Predsjedavajući može da sazove članove po potrebi. U slučaju da se identifikuje žrtva trgovine

ljudima, koordinaciono tijelo treba da se sastane radi razmatranja preduzimanja kriznih aktivnosti. Kancelarija je obavezna da dostavi konsolidovane polugodišnje izvještaje o implementaciji Sporazuma Radnoj grupi za praćenje implementacije nacionalne Strategije.

d. Uprava policije

30. U okviru Uprave policije, Odsjek za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije i naročito specijalizovana grupa za sprečavanje opšteg organizovanog kriminala, između ostalog se bavi borbom protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata. Uprava policije učestvuje u obuci čiji je cilj sprječavanje i otkrivanje trgovaca ljudima. Uspostavljen je mehanizam u kojem su policijski službenici na raspolaganju za pružanje podrške ostalim potpisnicima Sporazuma o saradnji. Svaka regionalna uprava policije ima službenika koji se bavi krivičnim djelima trgovine ljudima, prostitucijom i maloljetničkom delikvencijom, i od koga se traži da izvještava na mjesečnoj osnovi o preduzetim aktivnostima i svim sumnjama vezanim za aktivnosti trgovine ljudima. Dalje, službenici Uprave policije odgovorni su za pokretanje procesa identifikacije potencijalnih žrtava trgovine ljudima (vidi stav 129).

e. NVO

31. NVO igraju ključnu ulogu u aktivnostima protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori, putem aktivnosti na podizanju svijesti o trgovini ljudima, održavanju obuka, pružanja pomoći žrtvama i učešćem u međunarodnim projektima. Većina tih NVO pretežno radi na pružanju pomoći ženama žrtvama nasilja u porodici i zaštiti prava žena i jednakosti polova, ali takođe imaju aktivnosti koje su vezane za sprječavanje trgovine ljudima i pomoći žrtvama trgovine ljudima. NVO Dom nade je nekada imao sklonište za žene žrtve trgovine ljudima do 2004.godine, kada je NVO Crnogorski ženski lobi angažovana da upravlja skloništem uz pomoć državnih finansija. Ta NVO takođe ima i 24 -časovnu telefonsku liniju za pomoć žrtvama. Dom Nade sada upravlja skloništem za samohrane majke mlađe od 18 godina, a mogu smjestiti i pružiti pomoć i žrtvama trgovine ljudima. NVO SOS Nikšić ima projekat za zaštitu žena i djece od nasilja u porodici, kojim je predviđeno i vođenje prihvatilišta i telefonske linije za pomoć, kao i projekat za socijalno i ekonomsko osnaživanje žena, a učestvuje i u javnim kampanjama i istraživanjima o trgovini ljudima. NVO SOS za žrtve nasilja Podgorica je specijalizovana za zaštitu i pomoć ženama i djeci žrtvama nasilja i sprovodi program za prevenciju AIDS-a i HIV-a među seksualnim radnicama. Još jedna NVO koja sprovodi aktivnosti na polju borbe protiv trgovine ljudima u okviru svog rada sa ženama i djecom žrtvama nasilja je NVO Sigruna ženska kuća, koja takođe rukovodi skloništem za žrtve nasilja.

32. Neke od gore pomenutih NVO su konsultovane u toku pripreme nacionalnih dokumenata vezanih za borbu protiv trgovine ljudima, kao što su Sporazum o saradnji i nacionalna Strategija. Kako je napomenuto u gornjem tekstu, tri NVO su 2007.godine potpisale Sporazum o saradnji, a očekuje se da će novi Sporazum potpisati još četiri nove NVO u 2012.godini (vidjeti stav 25 i 26).

III Implementacija Konvencije Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima od strane Crne Gore

1. Integracija ključnih koncepata i definicija sadržanih u Konvenciji u domaće pravo

a. Pristup aktivnostima protiv trgovine ljudima koji se zasniva na ljudskim pravima

33. Član 1(1)(b) Konvencije utvrđuje kao jednu od svojih namjena zaštitu ljudskih prava žrtava trgovine ljudima. Dalje, Član 5(3) obuhvata obaveznu svih strana da promovišu pristup zasnovan na ljudskim pravima prilikom izrade, implementacije i procjene politika i programa za sprječavanje trgovine ljudima. Eksplanatorni izvještaj Konvencije navodi da je glavna dodatna vrijednost Konvencije njena perspektiva ljudskih prava i njen fokus na zaštiti žrtava. U istom kontekstu, Preporučeni Principi i smjernice ljudskih prava i trgovine ljudima Ujedinjenih Nacija ističu da će „ljudska prava trafikovanih

osoba biti centar svih napora na sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima, kao i zaštita, pomoć i pružanje pravne pomoći žrtvama".⁵

34. Trgovina ljudima predstavlja povredu dostojanstva i fundamentalnih sloboda ljudi, pa stoga i ozbiljno kršenje ljudskih prava. GRETA naglašava obaveze država da poštuju, ispunjavaju i štite ljudska prava, uključujući osiguravanjem usklađenosti sa akterima koji nisu iz države, u skladu sa obavezom dužne pažnje. Pristup zasnovan na ljudskim pravima propisuje da država koja ne uspije da ispunji ove obaveze može, na primjer, da se smatra odgovornom za kršenje Evropske Konvencije o ljudskim pravima. To je potvrdio i ESLJP u svojoj presudi u slučaju Rantsev protiv Kipra i Rusije, gdje je sud zaključio da trgovina ljudima u smislu Člana 3(a) Palermo Protokola i Člana 4(a) Konvencije protiv trgovine ljudima⁶ (kojom se zabranjuje ropstvo, sluganstvo i prisilni ili prinudni rad). Sud je dalje zaključio da član 4 za sobom povlači pozitivnu obavezu zaštite žrtava ili potencijalnih žrtava, kao i proceduralnu obavezu o istraživanju trgovine ljudima.

35. GRETA smatra da pristup zasnovan na ljudskim pravima u aktivnostima protiv trgovine ljudima zahtijeva od država da uspostave jedan sveobuhvatan okvir za sprečavanje trgovine ljudima, zaštitu osoba kojima se trgovalo kao žrtvama ozbiljnog kršenja ljudskih prava, i efikasnu istragu i krivično gonjenje počinitelja. Takva zaštita obuhvata mjere kojima se osigurava da sve žrtve trgovine ljudima budu propisno identifikovane. Ona takođe obuhvata mjere kojima se osnažuju trafikovane osobe putem poboljšanja njihovih prava na adekvatnu zaštitu, pomoć i pravnu zaštitu, uključujući oporavak i rehabilitaciju, u participatornom i nedskriminirajućem okviru, bez obzira na njihov rezidentni status. Dalje, mjere na sprečavanju trgovine ljudima treba preduzeti na polju socio-ekonomskih, radnih i migracionih politika.

36. GRETA želi da naglasi potrebu država da takođe tretiraju trgovinu ljudima kao oblik nasilja nad ženama i da uzmu u obzir tipove eksploatacije specifične za pol, kao i posebnu situaciju djece žrtava trgovine ljudima, u skladu sa relevantnim međunarodnim pravnim instrumentima.⁷

5

37. Crnogorski organi vlasti su se pozvali na član 9 Ustava Crne Gore, koji je usvojen 19. oktobra, 2007.godine, a u kojem se navodi da: „Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.“ Dalje, Član 28 iz Ustava Crne Gore garantuje zaštitu ljudskog dostojanstva i nepovredljivost fizičkog i mentalnog integriteta i zabranjuje ropstvo i zarobljeništvo, a Član 63 Ustava zabranjuje prisilni rad. U svijetlu prethodno pomenutih ustavnih odredbi, crnogorski organi vlasti navode da se trgovina ljudima smatra kršenjem ljudskih prava, dostojanstva i ličnog integriteta.

38. U oblasti sudske nadležnosti, prema crnogorskim organima vlasti, slučajevi trgovine ljudima imaju prioritet u rješavanju, u skladu sa zaključkom sa sastanka Predsjednika Vrhovnog suda i predsjednika svih sudova. Ovo znači da takvi slučajevi odmah bivaju procesuirani i da se glavno saslušanje saziva u najkraćem roku od dana prijema predmeta u sud i dodjeljivanja istog sudiji. Predsjednici svih sudova su obavezni da dostavljaju mjesečne izvještaje Vrhovnom sudu, navodeći status krivičnih postupaka za trgovinu ljudima i trgovinu djecom radi usvajanja. Pored toga, zaštita svjedoka i žrtava trgovine ljudima, kao i članova njihovih porodica, omogućena je Zakonom o zaštiti svjedoka i Zakonikom o krivičnom

5 Dodatak na Izvještaj Visokog Komesara Ujedinjenih Nacija za Ljudska Prava (E/2002/68/Add.1), <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Traffickingen.pdf>

6 Rantsev protiv Kipra i Rusije, br.25965/04, stav 28, ECHR 2010

7 Poput Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualne zloupotrebe, Konvencija UN o pravima djece i njen Protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, i Konvencija UN o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena

postupku, kao i uspostavljanjem Službe za podršku oštećenim/svjedocima za kd trgovinu ljudima i specijalne sudske službe za krivična djela u vezi trgovine ljudima.

39. pristup aktivnostima protiv trgovine ljudima koji se zasniva na ljudskim pravima za sobom povlači transparentnost i odgovornost države, putem usvajanja nacionalne politike i akcionih planova za borbu protiv trgovine ljudima, koordinacijom napora koje ulažu svi relevantni akteri, redovnom obukom relevantnih profesionalaca, istraživanjem i prikupljanjem podataka, kao i obezbjeđivanjem adekvatnog finansiranja za realizaciju tih mjera. Naredni djelovi ovog izvještaja detaljno ispituju efikasnost politika i mjera koje preduzimaju crnogorski organi vlasti na tim poljima.

b. Definicije „trgovine ljudima“ i „žrtava trgovine ljudima“ u crnogorskom zakonu

i. Definicija „trgovine ljudima“

40. U skladu sa Članom 4(a) Konvencije, trgovina ljudima obuhvata tri komponente: aktivnost („pronalaženje, transport, prebacivanje, skrivanje ili prijem osoba“); korišćenje izvjesnih sredstava („prijetnja ili upotreba sile ili drugog vida prinude, ili otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili ranjivosti, ili primanje ili davanje benefita kojima se postiže saglasnost osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom“); i svrha eksploatacije („minimumalno, eksploatacija ili prostitucija drugih ili drugi oblici seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili ili njemu slične prakse, servilnost ili uklanjanje organa“). U slučaju djece, shodno Članu 4(c) Konvencije, nevažno je da li su se sredstva navedena u gornjem tekstu koristila.

41. Po crnogorskom zakonu, definicija trgovine ljudima utvrđena je u Članu 444(1) Krivičnog zakonika, prema kojem: „Svako ko prinudom ili prijetnjom, prevarom ili držanjem u zabludi, zloupotrebom vlasti, povjerenja, odnosa zavisnosti, teške pozicije druge osobe ili zadržavanjem ličnih dokumenata ili davanjem ili primanjem novca ili drugih benefita u svrhu dobijanja saglasnosti osobe koja ima kontrolu nad onom drugom: angažuje, transportuje, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, krije ili čuva neku osobu radi eksploatacije radom, predaje u ropstvo, činjenje zločina, prostituciju ili prosjačenje, pornografsku upotrebu, uzimanjem djelova tijela radi transplantacije ili njihovog korištenja u oružanim sukobima kažnjava se zatvorom na period of jedne do 10 godina.“

42. Ova definicija trgovine ljudima obuhvata tri gore navedena konstitutivna elementa trgovine ljudima kada se tiče odraslih, u skladu sa Članom 4(a) Konvencije. Što se tiče liste sredstava za obavljanje trgovine ljudima koja su sadržana u Članu 444 iz KZ-a, GRETA napominje da ona konkretno ne uključuje otmicu. Crnogorski organi vlasti navode da je otmica definisana kao poseban krivično djelo po Članu 164 KZ-a, i da će, ukoliko krivično djelo trgovine ljudima bude počinjeno uz pomoć otmice doći do preklapanja krivičnih djela i da će kazna biti veća, jer će kombinovati kazne za svako krivično djelo. S tim u vezi, crnogorski organi vlasti su naznačili da će mogućnost uključivanja „otmice“ kao jednog od načina navedenih u članu 444 KZ CG biti razmotrena prilikom izrade novog KZ-a. Kako bi bili u potpunosti konzistentni sa definicijom trgovine ljudima iz Konvencije, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da uključe otmicu kao jedno od sredstava kojima se može izvršiti trgovina ljudima.

43. U odnosu na oblike eksploatacije, GRETA primjećuje da član 444 KZ-a ne obuhvata ropstvo i radnje srodne ropstvu. Crnogorsko zakonodavstvo inkriminiše zasnivanje ropuskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu kao posebno krivično djelo, definisano članom 446 KZ-a, koji propisuje: (1) Ko, kršeći pravila međunarodnog prava, stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugom licu ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji ovakvog lica ili podstiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu lica koje izdržava ili o kojem se stara, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina. (2) Ko prevozi lica koja se nalaze u ropskom ili njemu sličnom odnosu iz jedne zemlje u drugu, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. (3) Ko djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učini prema maloljetnom licu, kazniće se zatvorom od pet do petnaest godina.“ Crnogorski organi vlasti su naveli da nije bilo sudske prakse u odnosu na ovaj član KZ-a. Kako bi postigli punu saglasnost sa definicijom

trgovine ljudima po Konvenciji, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti trebaju eksplicitno da uključe „ropstvo i djela slična ropstvu“ kao oblike eksploatacije koji proizilaze iz trgovine ljudima.

44. Što se tiče djece, Član 444(2) KZ-a navodi: „ Ako se krivično djelo iz stava 1 ovog Člana počini prema maloljetnoj osobi⁸, počinitelj podliježe zatvorskoj kazni propisanoj za to krivično djelo, čak iako nije bilo prisile, prijetnje ili nekog drugog od navedenih metoda koji se nalaze u opisu zločina“. Ova definicija trgovine djecom sadrži samo dva elementa pomenuta u stavu 40, tj. aktivnost i svrhu eksploatacije, bez obzira na korišćena sredstva. To je takođe u skladu sa definicijom u Konvenciji.

45. Ne postoji upućivanje na pitanje saglasnosti u Članu 444 KZ-a. Crnogorski organi vlasti su naveli da u skladu sa krivičnim zakonodavstvom Crne Gore žrtva se identifikuje kroz termin „oštećena strana“, čija su prava definisana nizom odredbi materijalnog i procesnog zakonodavstva. Prema navodima državnih organa, u slučaju kada se saglasnost žrtve uzima u obzir postavlja se pitanje na koji način i pod kojim okolnostima je žrtva dala njen/njegov pristanak. **GRETA smatra da eksplicito navođenje irelevantnosti pristanka žrtve trgovine ljudima na namjeravanju eksploataciju može poboljšati sprovođenje odredbi za borbu protiv trgovine ljudima.**

46. Član 445(1) KZ-a kriminalizuje trgovinu djecom radi usvojenja: „ Svako ko otme neku osobu koja još uvijek nije navršila 14 godina radi usvajanja , u suprotnosti sa sadašnjim propisima, ili svako ko usvoji takvu osobu ili posreduje u takvom usvajanju, ili svako ko u tu svrhu kupuje, prodaje ili predaje drugu osobu koja još uvijek nije navršila 14 godina, ili je transportuje, obezbjeđuje smještaj ili krije osobu koja je mlađa od 14 godina, kažnjava se zatvorskom kaznom na period od jedne do pet godina“. GRETA napominje da ova odredba inkriminiše „trgovinu djecom radi usvojenja“ pod uslovom da su ona mlađa od 14 godina, što se razilazi sa Konvencijom prema kojoj je dijete osoba mlađa od 18 godina života. Crnogorski organi vlasti su naveli da će tokom izrade novog KZ-a biti razmotrena mogućnost za uključivanjem djece od 14 do 18 godina u član 445 KZ-a . **GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da prošire djelokrug Člana 445 iz KZ-a da bi uključili djecu mlađu od 18 godina, u skladu sa Konvencijom.** S tim u vezi, GRETA podsjeća da nelegalno usvajanje, kada je čin uspostavljanja odnosa između djeteta i roditelja⁹, samo po sebi nije oblik eksploatacije koji priznaje Konvencija. Međutim, kada nelegalno usvajanje poprma praksu sličnu dovodenju u ropски položaj, kao što je definisano članom 1(d) dopunske Konvencije o zabrani ropstva, trgovine robljem i institucija i praksi sličnih ropstvu, onda će se naći pod okriljem Konvencije.

47. Za dalje analiziranje definicije trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela iz perspektive materijalnog krivičnog prava pogledati paragrafe 172-183.

ii. Definicija „žrtve trgovine ljudima“

48. Konvencija definiše „žrtvu trgovine ljudima“ kao „ svako fizičko lice koje je podvrgnuto trgovini ljudima kako je definisano u Članu 4 Konvencije“. Priznavanje žrtava trgovine ljudima kao takvo je veoma važno jer dovodi do njihovih prava na široki spektar zaštite i mjera pružanja pomoći koje su utvrđene u Konvenciji.

49. Crnogorski zakon ne sadrži definiciju žrtve trgovine ljudima. Prema crnogorskim organima vlasti, definicija „žrtve trgovine ljudima“ je „svaka osoba koja je oštećena djelima počinitelja krivičnih djela iz oblasti djela trgovine ljudima koje pokriva Krivični zakonik“. Crnogorski organi vlasti su takođe naveli da se status žrtve trgovine ljudima dodjeljuje ako se dokaže da je dotična osoba bila predmet trgovine ljudima shodno Članu 444 ili 445 iz KZ-a, tj. u slučaju validne sudske presude na osnovu tih članova.

50. Prema informacijama primljenim od strane Uprave policije broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima ne predstavlja stvarni broj osoba koje su tretirane kao žrtve trgovine ljudima i koje se ne pojavljuju u zvaničnim statistikama, koje se odnose na presude. Crnogorski organi vlasti su naveli da

službenici Odjeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije preduzimaju sve mjere kako bi obezbjedili zaštitu i pomoć svakoj osobi koja je registrovana kao potencijalna žrtva trgovine ljudima na početku istrage.

51. GRETA smatra da je definicija „žrtve trgovine ljudima“ u crnogorskom zakonu previše uska i da je povezana sa ishodom krivičnih postupaka. To utiče na proces identifikacije žrtava trgovine ljudima (vidjeti stav 134). U tom kontekstu, GRETA se poziva na Deklaraciju Ujedinjenih Nacija iz 1985 o Principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe moći, prema kojoj se osoba može smatrati žrtvom „bez obzira na to da li je počilac identifikovan, uhapšen, krivično gonjen ili osuđen“¹⁰. Dovoljno je da osobe predstave razumne osnove da su bile podvrgnute kombinaciji tri ključna elementa definicije trgovine ljudima koja se pominju u stavu 40 (aktivnost, sredstva i svrha) da bi se smatrale žrtvama trgovine ljudima. To ne znači da one moraju da dostave dokaz da su bile povrijeđene ili finansijski oštećene, ali može obuhvatati obezbjeđenje izvjesnih nezavisnih dokaza koji potkrepljuju njihove tvrdnje. Ponekad može biti teško da žrtve opravdaju jedan od elemenata, npr. svrhu eksploatacije, prije krivične istrage, zbog čega je veoma važno primijeniti operativne pokazatelje trgovine ljudima (koje je osmislilo nekoliko međunarodnih organizacija, kao što su ILO i ICMPD).

52. GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da analiziraju definiciju žrtve trgovine ljudima, u svjetlu gore navedenih razloga i da izmijene i dopune relevantne zakone.

53. Pitanje definicije žrtve trgovine ljudima biće dalje diskutovano u djelovima ovog izvještaja koji se bave identifikacijom žrtava i mjerama pomoći koje im se pružaju, zajedno sa srodnim predlozima GRETA-e.

c. Sveobuhvatan pristup aktivnostima protiv trgovine ljudima, koordinacija svih aktera i aktivnosti, i međunarodna saradnja

i. Sveobuhvatan pristup i koordinacija

54. Jedan od ciljeva Konvencije je dizajniranje sveobuhvatnog okvira za zaštitu i pomoć žrtvama i svjedocima. Da bi bila efikasna, svaka nacionalna aktivnost u borbi protiv trgovine ljudima mora biti sveobuhvatna i multi-sektoralna i mora uključiti multi- disciplinarne eksperte. Član 29(2) Konvencije traži od svih Strana da preduzmu mjere za osiguranje koordinacije nacionalnih politika i aktivnosti protiv trgovine ljudima, uključujući i osnivanje konkretnih koordinacionih tijela. Dalje, Konvencija se poziva na potrebu za kooperacijom i jačanjem strateških partnerstava sa građanskim društvom putem kooperativnih okvira koji mogu da pomognu vladama u ispunjenju obaveza iz ove Konvencije (Član 35).

55. Pravnim i političkim okvirom na polju aktivnosti protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori, koji je gore naveden, planirano je da se pokriju sve žrtve trgovine ljudima koje su podvrgnute različitim tipovima eksploatacije, u zemlji i izvan njenih granica. Nacionalna Strategija i Akcioni planovi su sveobuhvatni po svojoj prirodi i cilju i uključuju sve relevantne aktere i pokrivaju sve aspekte prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja, kao i međunarodne saradnje. Dalje, sastav Radne grupe za praćenje implementacije nacionalne Strategije je multi- disciplinarnan po svojoj prirodi.

56. Kao što je navedeno u paragrafu 20, krajem 2011.godine donijeta je odluka da se Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima premjesti u Ministarstvo unutrašnjih poslova. Proces izmještanja Kancelarije iz Generalnog sekretarijata Vlade u Ministarstvo unutrašnjih poslova nije promijenio obim nadležnosti Kancelarije ili način funkcionisanja, iako je blago usporio realizaciju planiranih aktivnosti Kancelarije (pogledati paragraf 29) i Kancelarija više ne raspolaže svojim odvojenim budžetom. GRETA primjećuje da u mnogim zemljama strukture koje koordiniraju aktivnostima na polju borbe protiv trgovine ljudima nisu pozicionirane u okviru nekog ministarstva, nego su češće direktno podređene Savjetu ministara; ovo može biti ocijenjeno kao dobra praksa jer se time pokazuje volja vlasti da takvim strukturama obezbjede među-agencijsko funkcionisanje. Dalje, s obzirom da se od Kancelarije očekuje

da izvršava razne zadatke, koji se odnose na planiranje, implementaciju i evaluaciju nacionalne Strategije i akcionih planova, GRETA cijeni da dalja ulaganja trebaju biti usmjerena na razvoj njenih ljudskih i finansijskih resursa.

57. Sporazum o saradnji između državnih institucija i NVO je takođe vid pozitivnog razvoja. S tim u vezi, GRETA napominje nizak nivo svijesti o postojanju i sadržaju ovog Sporazuma kod onih koji su zaposleni kog potpisnika. Dalje, postoji osjećaj u NVO zajednici da su neke NVO nedovoljno uključene u procesima donošenja nacionalne politike. Kako je napomenuto iznad (vidjeti stav 23), NVO nisu uključene u Radnu grupu. Sporazum o saradnji nameće izvjesne obaveze NVO-a, kao što su obezbjeđivanje smještajnih kapaciteta za žrtve trgovine ljudima u slučajevima potrebe. Međutim, uloga NVO je ograničena na pružanju pomoći žrtvama. NVO koje smještaju žrtve trgovine ljudima u svojim kriznim centrima ne dobijaju finansijska sredstva od države, što je potrebno radi osiguranja adekvatnog nivoa pomoći žrtvama i obuke zaposlenih. Dalje, mehanizmi za uključivanje NVO u donošenje odluka potrebni su radi stvaranja sinergije i povećanja uticaja njihovog rada.

58. GRETA je informisana da kriterijume i procedure za odabir NVO predstavnika u dotična tijela i radne grupe Vlade reguliše posebni akt koji su usvojila dotična ministarstva u saradnji sa NVO. Kada se radi o Radnoj grupi, Pravilnik o kriterijumima za odabir NVO predstavnika u Savjet za saradnju Vlade i NVO postavlja jedan broj uslova (npr. NVO treba da su registrovane već godinu dana; Osnivački akt i Statut NVO treba da sadrže ciljeve koji su od važnosti za nadležnosti dotičnog ministarstva; članovi NVO uprave ne treba da budu članovi političkih partija i njihovih tijela, državni ili javni službenici, itd). Takođe su utvrđeni kriterijumi za NVO kandidate za postavljanje za članove radnih grupa, kao i lista potrebnih dokumenata. S tim u vezi, GRETA napominje da je procedura za prijavljivanje za učešće na sastancima prilično komplikovana i, koliko GRETA razumije, tu teoretsku mogućnost do sada nije iskoristila nijedna NVO.

59. Što se tiče implementacije nacionalne Strategije i Akcionih planova, ne postoji evaluacija koju je obavilo neko nezavisno tijelo. Pored sistema godišnjeg izvještavanja Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, takva nezavisna evaluacija bi pomogla organima vlasti u procjeni uticaja tih aktivnosti i pomogla im u planiranju budućih politika i mjera za borbu protiv trgovine ljudima.

60. Posebna osjetljivost na trgovinu ljudima kod romskog, aškali i egipćanskog(RAE) stanovništva interno raseljenih osoba, od kojih su mnogi godinama živjeli u neadekvatnim uslovima na kampu Konik¹¹, i djece bez roditeljskog staranja koja borave u institucijama, naglašena je u izvještaju iz 2007. godine NVO-e Save the Children¹². Zbog nekih problema prilikom registracije novorođene djece iz RAE zajednica i njihovog upisivanja u škole (vidjeti stav 106), preventivnim mjerama preduzetim kroz sistem obrazovanja rizikuje se izostavljanje ove osjetljive grupe.

61. Djeca prosjaci su takođe identifikovana kao problematična oblast u smislu trgovine ljudima pa je Kancelarija Ombudsmana, zajedno sa Kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima pokrenula studiju o tom pitanju (vidjeti stav 79). Uprava policije i regionalni organi vlasti su dali veliku važnost problemu prosjačenja, dok su akcije „Stop prosjačenju“ i „Prosjak“ uključile direktni rad na terenu i komunikaciju sa djecom koja prose, njihovim roditeljima i ostalim rođacima.

62. Dalje, kada se radi o mjerama prevencije, GRETA ističe brigu koju su izrazile NVO, a prema kojoj polno usmjeravanje nije dovoljno prisutno u nacionalnoj politici protiv trgovine ljudima, kao i da je nasilje u porodici ozbiljan problem. U tom kontekstu, GRETA želi da naglasi da jednakost polova ne znači samo ne-diskriminaciju na osnovu pola, već takođe pozitivne mjere za ostvarivanje jednakosti između muškaraca i žena. Jednakost se mora promovisati podržavanjem posebnih politika za žene koje su više izložene kršenju ljudskih prava, poput fizičkog nasilja, silovanja i trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije.

63. Crnogorski organi vlasti prepoznaju rastući problem trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, pa je 2010.godine Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima organizovala regionalni sastanak Nacionalnih koordinatora balkanskih zemalja na ovu temu. Međutim, obim tog problema u Crnoj Gori je još uvijek nepoznat pa je potrebno preduzeti konkretne mjere kojim bi se isti tretirao. Postoji takođe nizak nivo svijesti o unutrašnjoj trgovini ljudima i kod ključnih aktera i opšte javnosti.

64. GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da ojačaju koordinaciju između nacionalnih organa vlasti i NVO koje su aktivne na polju djelovanja protiv trgovine ljudima i osiguraju da NVO budu uključene u planiranje i implementaciju nacionalne politike.

65. Dalje, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da preduzmu dalje korake i osiguraju da nacionalna aktivnost na borbi protiv trgovine ljudima bude sveobuhvatna, a naročito:

- **da ohrabre efikasnije učešće svih državnih organa uključenih u implementaciju mjera protiv trgovine ljudima na nacionalnom i lokalnom nivou i povećaju koordinaciju svojih aktivnosti; s tim u vezi, važno je dalje podizati svijest o Sporazumu o saradnji i odgovornostima koje iz njega proizilaze;**
- **da obrate veću pažnju na preventivne mjere kod osjetljivih grupa, poput RAE zajednice, interno raseljenih lica i djece bez roditeljskog staranja smještene u institucijama;**
- **da osiguraju da se jednakost polova odslikava u nacionalnoj politici protiv trgovine ljudima i u praksi;**
- **da u nacionalne aktivnosti uključe sve mjere za borbu protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.**

66. GRETA takođe smatra da crnogorski organi vlasti trebaju da obezbijede da je status Kancelarije definisan kao pitanje od prioriteta, kao i da je Kancelarija pozicionirana tako da efikasno ispunjava svoj mandat. GRETA poziva crnogorske organe vlasti da ulažu u kadrovske i finansijske resurse Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, tako da ona može efikasno da obavlja čitav niz zadataka u okviru njenog mandata.

67. Dalje, GRETA poziva crnogorske organe vlasti da uvedu nezavisnu evaluaciju nacionalne Strategije i akcionih planova, kao sredstva za procjenu uticaja aktivnosti i planiranje daljih politika i mjera u borbi protiv trgovine ljudima.

ii. Obuka relevantnih profesionalaca

68. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, uz profesionalnu i finansijsku pomoć međunarodnih partnera i u saradnji sa NVO, organizuje radionice za predstavnike policije, tužilaštva, sudstva, zdravstvenih institucija, lokalnih organa vlasti, nastavnika i NVO predstavnika, o različitim pitanjima koja se bave problemom trgovine ljudima. Na početku svake godine, Kancelarija priprema plan obuke zaposlenih u državnim organima koji mogu da dođu u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima. Na osnovu tog plana, dotična ministarstva i državna tijela, nezavisno ili uz finansijsku i drugu pomoć međunarodnih organizacija, vode obuku svojih zaposlenih. Prema Sporazumu o saradnji, svaka državna institucija imenuje jednog člana koji pohađa specijalizovane obuke i seminare i potom obučava svoje kolege. Na kraju 2008, obuka o implementaciji Sporazuma o saradnji upriličena je za 12 medicinskih radnika, 12 policijskih službenika, 12 nastavnika i 12 socijalnih radnika koji su kontakt osobe na regionalnom nivou.

69. Za sudije, kontinuirana obuka koju pruža Centar za obrazovanje nosilaca sudskih funkcija obuhvata i temu trgovine ljudima kao dio predavanja o krivičnim slučajevima. Predavači su sudije Vrhovnog suda, lokalni i međunarodni eksperti. Dalje, crnogorske sudije redovno učestvuju u radu nacionalnih i međunarodnih konferencija i seminara koji se bave pitanjem trgovine ljudima.

70. Na Policijskoj Akademiji u Danilovgradu, predmet trgovina ljudima čini dio redovnog nastavnog programa. Dalje, službenici Odsjeka za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala učestvovali su na jednom broju konferencija organizovanih na jačanju profesionalnih kapaciteta zaposlenih koji su direktno uključeni u zadatke i obaveze koje se tiču sprječavanja trgovine ljudima, seminarima o ulozi policije u identifikaciji, krivičnom gonjenju, trgovini ljudima radi radne eksploatacije i prinudnog prosjačenja, kao i u projektu ICMPD naziva " Transnacionalni referalni mehanizmi za žrtve trgovine ljudima u zemljama jugoistočne Evrope".

71. 2010-te organizovana su tri kursa obuke za zaposlene u inspekciji rada, inspekciji zaštite na radu i za predstavnike Centara socijalne zaštite, sa ciljem jačanja njihovih kapaciteta koji se tiču prevencije i identifikovanja slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Ove kurseve obuke finansirala je Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, a pohađalo ih je 27 inspektora rada, 11 inspektora zaštite na radu i 10 predstavnika Centara socijalne zaštite širom zemlje.

72. S obzirom da su konfliktna i post konfliktna područja poznata kao povoljna za aktivnosti organizovanog kriminala, a posebno za trgovinu ljudima, u februaru 2011.godine Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je, zajedno sa Ministarstvom odbrane, uvela kao dio redovnih programa obuke za članove Oružanih snaga Crne Gore koji se šalju u mirovne misije predavanja koja se tiču pitanja trgovine ljudima, sa posebnim osvrtom na identifikaciju žrtava i njihovo zbrinjavanje.

73. GRETA pozdravlja napore koje crnogorski organi vlasti ulažu u obuku profesionalaca koji rade na polju prevencije trgovine ljudima i zaštite njenih žrtava. Uprkos tim naporima, NVO su izrazile svoju zabrinutost zbog nedostatka proaktivnog stava socijalnih radnika i službenika za primjenu zakona i zbog rasprostranjenosti stereotipa koji ih sprečavaju da identifikuju žrtve trgovine ljudima. Štaviše, izgleda da profesionalci koji rade sa rizičnim grupama nisu imali koristi od obuke za pitanja vezana za trgovinu ljudima. GRETA zapaža da u skladu sa Sporazumom o saradnji, od Ministarstva prosvjete i sporta i Ministarstva zdravlja se očekuje da učestvuju u obuci relevantnih profesionalaca.

74. GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da preduzmu dalje korake na poboljšanju znanja i osjetljivosti relevantnih profesionalaca vezano za trgovinu ljudima, kao i o pravima žrtava, naročito socijalni radnici, zvaničnici u primjeni zakona, advokati, tužioci, sudije, itd. Budući programi obuke treba da budu osmišljeni tako da poboljšavaju znanja i vještine relevantnih profesionalaca, koji će im omogućiti da identifikuju žrtve trgovine ljudima, da im pomažu i štite ih, kao i osiguraju osuđivanje počinitelja. U toku obuke, posebnu pažnju treba posvetiti prevazilaženju naslijeđenih negativnih stavova i predrasuda prema žrtvama trgovine ljudima.

iii. Prikupljanje podataka i istraživanje

75. pristup politikama protiv trgovine ljudima koji se zasniva na ljudskim pravima, a koji zagovara Konvencija, zahtijeva adekvatan monitoring i evaluaciju. Važan element je redovna dostupnost sveobuhvatnih statističkih informacija o oba trenda u trgovini ljudima i učinku glavnih aktera u borbi protiv trgovine ljudima. Upoređivanjem podataka iz različitih državnih institucija i NVO raste zabrinutost o zaštiti podataka, naročito kada se radi o ličnim podacima. Postavljeni su međunarodni standardi za prikupljanje, čuvanje, prenos, sastavljanje i slanje podataka. Da bi se osigurala potpuna usklađenost sa tim standardima, od svih Strana se očekuje da primijene odgovarajuće mjere i tehnike za zaštitu podataka. Dodatni zahtjev za politike protiv trgovine ljudima koje se zasnivaju na ljudskim pravima je sprovođenje istraživanja i analize, gdje bi se posebna pažnja posvetila pravima i interesima žrtava.

76. Kako je napomenuto u stavu 22, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, kao koordinaciono tijelo, objedinjava podatke preko Tripartitne komisije sastavljene od predstavnika Kancelarije Vrhovnog državnog tužioca, Vrhovnog suda i Uprave policije. Podaci se tiču informacija o počiniocima, žrtvama trgovine ljudima i krivičnih postupaka. Dalje, Kancelarija prima podatke iz državnog skloništa za žrtve

trgovine ljudima. Kancelarija rukovodi objedinjenim podacima o slučajevima trgovine ljudima, broju žalbi, prijavi i presuda (sa presjekom po polu, godištu i nacionalnosti), kao i o žrtvama trgovine ljudima (sa naznakom o polu, godištu, tipu eksploatacije i zemlji porijekla). Svaka NVO koja ima sumnju ili informaciju da je neka osoba žrtva trgovine ljudima ima mogućnost da informiše nadležni organ. One NVO koje su poptisnice Sporazuma su obavezne da to urade.

77. Statistički pregled prikupljenih podataka dostupan je na site-u Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima¹³. Vrijedno je pomenuti da je statistika koju prikuplja Kancelarija ograničena na osobe koje su učestvovala u krivičnim postupcima. Kako je navedeno u stavu 50, definicija „žrtva trgovine ljudima“ u crnogorskom zakonu je previše uska zato što zahtijeva da mora postojati konačna presuda za krivično djelo trgovine ljudima. Time se značajno sužava shvatanje problema i, za uzvrat, resursi koji se dodjeljuju za zaštitu i pomoć žrtvama. Prikupljanje podataka stoga treba da se proširi i obuhvati i žrtve trgovine ljudima identifikovane od strane NVO i drugih relevantnih struktura, bez obzira na to da li su krivični postupci pokrenuti i da li su te osobe svjedočile protiv navodnih počinilaca.

78. GRETA smatra da, radi pripreme, monitoringa i evaluacije politika protiv trgovine ljudima, crnogorski organi vlasti treba da osmisle i zadrže sveobuhvatan i koherentan statistički sistem o trgovini ljudima tako što će sastavljati pouzdane statističke informacije od svih glavnih aktera i omogućavati klasifikaciju (po polu, starosti, tipu eksploatacije, zemlji porijekla i/ili destinacije, itd). Navedeno treba biti praćeno svim potrebnim mjerama za poštovanje prava subjekata podataka na zaštitu ličnih podataka, uključujući i situaciju kada se od NVO koje rade sa žrtvama trgovine ljudima zatraži da dostave informacije za nacionalnu bazu podataka.

79. Što se tiče istraživanja, Kancelarija Ombudsmana je nedavno sproveda studiju, u saradnji sa Kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima, o pitanju dječjeg prosjačenja, za koju se u vrijeme GRETA posjete Crnoj Gori očekivalo da će biti prodiskutovano u Parlamentu. Studija je uključila intervju sa predstavnicima relevantnih institucija, kao i intervju sa djecom zatečenom na ulici u skitnji i prošnji. Njeni rezultati pokazuju da su djeca prosjaci, raseljena lica i osobe koje u Crnoj Gori žive na humanitarnoj osnovi, a došli su iz ratom pogođenih područja bivše Jugoslavije među kategorijama stanovništva osjetljivim na trgovinu ljudima. Često sa ne-regulisanim pravnim statusom, bez ličnih dokumenata, zdravstvenog ili socijalnog osiguranja, živeći u uslovima ekstremnog siromaštva, izuzetno slabog ili nikakvog obrazovanja i često ne govoreći zvanični jezik, ta djeca su visoko rizična kategorija kada se radi o trgovini ljudima.

80. GRETA poziva crnogorske organe vlasti da nastave da sprovode i podržavaju istraživanja o pitanjima vezanim za trgovinu ljudima kao važnog izvora informacija za preduzimanje daljih političkih mjera. Oblasti u kojima je potrebno istraživanje da bi se bacilo više svjetla na obim problema trgovine ljudima obuhvataju trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije i trgovina djecom.

iv. Međunarodna saradnja

81. Konvencijom se zahtijeva da strane sarađuju jedna sa drugom „do najveće moguće mjere“ sa ciljem suzbijanja i borbe protiv trgovine ljudima, pružanja zaštite i pomoći žrtvama i vršenja istraga koje se odnose na krivična djela iz Konvencije (Član 32).

82. Crna Gora je potpisala bilateralne sporazume o zajedničkoj saradnji u krivičnim slučajevima sa Austrijom, Belgijom, Bosnom i Hercegovinom, Bugarskom, Hrvatskom, Kiprom, Češkom Republikom, Francuskom, Bivšom jugoslovenskom Republikom Makedonijom, Njemačkom, Mađarskom, Mongolijom, Poljskom, Rumunijom, Ruskom Federacijom, Srbijom, Slovačkom, Slovenijom, Španijom i Turskom. Dalje, kancelarija Vrhovnog državnog tužioca je zaključila sporazume o saradnji u borbi protiv teških prekograničnih zločina i krivičnih djela protiv čovječnosti (uključujući trgovinu ljudima) sa kancelarijama

tužilaštva Albanije, Hrvatske, Italije, bivše jugoslovenske republike Makedonije, Ruske Federacije, Srbije i Ukrajine i sa Misijom Vladavine prava Evropske Unije (EULEX) na Kosovu.

83. Saradnja na nivou policije obavlja se preko Kancelarija Interpola, Službenika za vezu Odjeljenja za međunarodnu policijsku saradnju i Evropske integracije Uprave Policije Crne Gore i Centra za primjenu zakona u jugoistočnoj Evropi (SELEC). Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore zaključilo je bilateralne sporazume o policijskoj saradnji sa dotičnim ministarstvima Austrije, Hrvatske, Rumunije, Ruske Federacije, Turske, kao i sporazume o saradnji u borbi protiv terorizma, organizovanog kriminala, trgovine ljudima i ostalih krivičnih prekršaja sa Albanijom, Srbijom i Slovenijom. Zaposleni u Upravi Policije Crne Gore koji se bave aktivnostima u borbi protiv trgovine ljudima obavezni su da šalju informacije onoj strani koja im dostavi takav zahtjev.

84. Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim slučajevima reguliše tretman zahtjeva za međunarodnom pravnom pomoći u krivičnim slučajevima koje dostave sudski organi Crne Gore sudskim organima drugih zemalja i obratno. To se obavlja diplomatskim kanalima ili, ukoliko to međunarodni sporazum predviđa, preko nadležnog tijela strane zemlje kao centralnog tijela za komunikaciju, ili direktno sa nadležnim inostranim sudskim tijelom, uz obavezu dostavljanja kopije zahtjeva nadležnom ministarstvu. U hitnim slučajevima, zahtjev za međunarodnom pravnom pomoći može se dostaviti i preko Nacionalnog Centralnog Biroa Interpola. Osim toga, crnogorske sudije koriste profesionalne kontakte da bi tražene informacije poslali svojim kolegama, i da bi ubrzali sudsku proceduru i izbjegli dugu proceduru pružanja međunarodne pravne pomoći. Međunarodna pravna pomoć obuhvata izručenje okrivljenih i osuđenih lica, ustupanje i preuzimanje krivičnog gonjenja, izvršenje stranih krivičnih presuda, dostavljanje akata, pisanih materijala i drugih predmeta u vezi sa krivičnim postupkom u stranoj državi, kao i izvršenje pojedinih procesnih radnji kao što su: saslušanje okrivljenog, svjedoka i vještaka, uviđaj, pretresanje prostorija i lica i privremeno oduzimanje predmeta.

85. Uprava policije Crne Gore učestvovala je u jednom broju proaktivnih regionalnih i međunarodnih istraga sa drugim policijskim snagama iz regiona, sa ciljem prikupljanja dokaza protiv počinilaca trgovine ljudima, identifikacije potencijalnih žrtava i sprečavanja seksualne ili radne eksploatacije. Službenici Odsjeka kriminalističke policije vodili su zajedničke akcije sa policijskim snagama drugih zemalja u borbi protiv trgovine ljudima koje su za rezultat imale hapšenje počinilaca i zaštitu potencijalnih žrtava. U 2008. godini, u saradnji sa policijom Kosova, sprovedena je policijska operacija „Kasandra” u kojoj je uhapšeno pet osoba sa Kosova (četiri u Crnoj Gori i jedna na Kosovu) pod sumnjom da su počinili trgovinu ljudima sa ciljem seksualne eksploatacije, a identifikovana je jedna potencijalna žrtva. Takođe u 2008.godini u saradnji sa policijom Republike Srbije, sprovedena je policijska operacija „Balkanska trasa”, u kojoj je u Crnoj Gori uhapšeno četiri osobe porijeklom sa Kosova i Srbije, a identifikovane su dvije potencijalne žrtve trgovine ljudima porijeklom iz Ukrajine. 2010.godine službenici Odsjeka kriminalističke policije sprovedli su policijsku operaciju „Afrodita” u toku koje je uhapšeno 16 osoba i identifikovano 13 potencijalnih žrtava trgovine ljudima, porijeklom iz Srbije i sa Kosova. Ova operacija je zahtijevala saradnju sa policijskim snagama Srbije i Kosova, preko Nacionalnog Centralnog Biroa INTERPOL-a.

86. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je veoma važna u promovisanju saradnje sa međunarodnim organizacijama i ostalim zemljama. Zadnjih godina je sprovedeno nekoliko projekata u oblasti međunarodne saradnje. Ključni međunarodni igrači u ovoj oblasti su OEBS, ICMPD, IOM i USAID. Kancelarija saziva periodične sastanke međunarodnih donatora radi razmjene informacija, razgovora o budućim projektima i mogućnostima saradnje.

87. GRETA pohvaljuje napore učinjene u oblasti međunarodne saradnje i **poziva crnogorske organe vlasti da nastave da istražuju mogućnosti međunarodne saradnje u oblasti zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima, kao i istrage i krivičnog gonjenja u slučajevima trgovine ljudima.**

2. Implementacija mjera usmjerenih na sprečavanje trgovine ljudima u Crnoj Gori

88. Prema Članu 5 Konvencije, članice moraju preduzimati koordinisane akcije na sprječavanju trgovine ljudima, uz angažovanje relevantnih NVO, drugih organizacija i članova civilnog društva, po potrebi. Konvencija naročito zahtijeva od članica da preduzimaju mjere na obeshrabrivanju potražnje, jačanju granične kontrole i osiguranju integriteta, bezbjednosti i validnosti putnih ili ličnih dokumenata (Član 6 do 9).

a. Mjere na podizanju svijesti i obeshrabrivanju potražnje

89. U skladu sa Konvencijom, mjere na obeshrabrivanju potražnje za uslugama žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece, treba shvatiti kao pozitivnu obavezu članica da usvajaju i jačaju takve mjere koje se tiču trgovine ljudima u svrhu bilo kojeg oblika eksploatacije (vidjeti stav 108 Ekspanatornog Izvještaja Konvencije). Kako je navedeno u Preporučenim Principima i Smjernicama o ljudskim pravima i trgovini ljudima, strategije kojima je cilj sprječavanje trgovine ljudima teriraće potražnju kao ključni uzrok trgovine ljudima.¹⁴

90. Podizanje svijesti o trgovini ljudima kao oblik prevencije igralo je ključnu ulogu u akciji koju su crnogorski organi vlasti preduzeli u partnerstvu sa NVO, inostranim Vladama i međunarodnim organizacijama (naročito sa OEBS-om). Veliki broj kampanja i projekata su godinama sprovedeni, a odnosili su se na pitanja trgovine ljudima u svrhu seksualne i radne eksploatacije odraslih i djece, uz realizaciju na nacionalom i međunarodnom nivou.

91. Imajući na umu da je Crna Gora popularna turistička destinacija, u septembru 2006.godine Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je, zajedno sa predstavnicima turističke industrije i u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, potpisala Kodeks ponašanja za zaštitu djece od seksualne eksploatacije u putovanjima i turizmu. Kodeks ima za cilj poboljšanje posvećenosti turističkih kompanija u Crnoj Gori da se pridruže nastojanjima u borbi protiv trgovine djecom. Projekat je takođe imao za cilj podizanje svijesti kod opšte javnosti. U toku prve faze projekta organizovano je pet okruglih stolova, jednodnevna obuka, i ceremonija potpisivanja Kodeksa ponašanja. Druga faza projekta obuhvatila je niz okruglih stolova sa ciljem obuke zaposlenih koji rade u turističkim kompanijama i drugim kompanijama industrije za pružanje usluga o tome kako da prepoznaju žrtvu trgovine ljudima i kako da adekvatno reaguju. Svaki hotel i turistička agencija imenovali su osobu koja bi trebalo da nastavi da informiše i obučava zaposlene o pitanju borbe protiv seksualne eksploatacije djece u turizmu i osigura poštovanje Kodeksa ponašanja.

92. Kampanja nazvana „Zaustavite trgovinu ljudima“ konstantno se sprovodi na cijeloj teritoriji Crne Gore, uključujući i emitovanje video snimka koji takođe promiše i Vladin SOS telefon za žrtve trgovine ljudima. U toku te kampanje, i u saradnji sa policijom, na najfrekventnijim saobraćajnicama i lokacijama u Crnoj Gori su postavljeni poster.

93. SOS telefon za žrtve trgovine ljudima je na raspolaganju 24 h , 7 dana u sedmici i besplatan je, kako za potencijalne žrtve trgovine ljudima, tako i za one koji žele da nauče više o tom fenomenu. Za njeno funkcionisanje, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima izdvaja 3 000 eura godišnje.

94. Dalje, Kancelarija je, zajedno sa NVO Crnogorski ženski lobi, vodila projekat „Razumijem te, pomoći ću ti“, koji se bavio odnosom između trgovine ljudima i zloupotrebe droga i obuhvatao aktivnosti koje su imale za cilj podizanje svijesti kod djece i roditelja u pet osnovnih škola.

95. Sa ciljem postizanja kontinuiteta u podizanju svijesti javnosti, kao i obilježavanja evropskog Dana borbe protiv trgovine ljudima (18. oktobar), u Akcionom planu za 2010-2011.godinu oktobar je proglašen mjesecom borbe protiv trgovine ljudima. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima pokrenula je kampanju nazvanu „ Umjetnošću protiv trgovine ljudima“ u srednjoj Umjetničkoj školi. Radovi djece su bili predstavljeni na izložbi 18. oktobra 2010.godine i upotrijebljeni za izradu kalendara

za 2011. godinu. Dodatno, u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i sporta, 18. oktobra prvi čas u školama širom Crne Gore je bio posvećen temi trgovine ljudima.

96. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima organizuje predavanja o trgovini ljudima za učenike osnovnih i srednjih škola u svim djelovima Crne Gore, a od Zavod za školstvo je dobila licencu za implementaciju programa „Podizanje svijesti o trgovini djecom kroz obrazovni sistem“ u svim školama. Prva faza projekta, koja je obuhvatala 15 nastavnika koji su pohađali trodnevni program obuke, je privedena kraju. Obuka je obuhvatala međunarodne standarde, nacionalno zakonodavstvo, institucionalni okvir, među-agencijsku saradnju, mjere prevencije, praktične primjere iz običajnog prava, i ponovnu integraciju. Nastavnici, kojima je dodijeljen sertifikat trenera za ovu konkretnu temu, iskoristiće se kao treneri za druge nastavnike. Dalje, napravljen je nacrt Priručnika za nastavnike o najboljim metodama prenosa znanja učenicima o pitanjima trgovine ljudima.

97. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima zaključila je sporazum sa Ministarstvom prosvjete i sporta shodno kojem će, od 2012. godine, predmet trgovine ljudima biti uključen u građanski obrazovni program. Dalje, Kancelarija je, u saradnji sa Kancelarijom UNICEF-a u Podgorici, nedavno napravila letak naziva „Treba da znaš“ kojim se djeca i omladina informiše o rizicima trgovine ljudima i ponašanju koje treba usvojiti kako bi izbjegli da se postanu žrtve (uključujući kontakt brojeve).

98. Treba se takođe osvrnuti na Zajedničku Deklaraciju o borbi protiv trgovine ljudima i prostitucije mladih u Nikšiću, koju su u februaru 2011.godine potpisali opština Nikšić, Policijska jedinica Nikšić, Centar za socijalni rad, Biro rada i SOS Centar za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić. Osim toga, 16. decembra, 2011.godine Skupštinski Odbor za jednakost polova organizovao je tematski sastanak posvećen Konvenciji Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima povodom kampanje „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“.

99. Kako je napomenuto u stavu 79, studija koju je uradila Kancelarija Ombudsmana naglasila je posebnu osjetljivost djece koja prose na ulici. Problem je naročito naglašen u toku turističke sezone u primorskim djelovima zemlje. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je, zajedno sa Kancelarijom Ombudsmana, pokrenula kampanju „Ne dajte novac djeci na ulicama-to nije način da im pomognete“. Dalje, preventivne aktivnosti obuhvataju obuku i vršnjačke obrazovne aktivnosti.

100. U aprilu 2011.godine potpisan je Protokol o saradnji između Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima i Unije poslodavaca Crne Gore, s ciljem zajedničke borbe protiv trgovine ljudima. Protokol predviđa zajedničke aktivnosti sa ciljem informisanja poslodavaca i zaposlenih, naročito stranih državljana koji imaju sezonske poslove u Crnoj Gori, o rizicima trgovine ljudima, sa posebnim fokusom na sprječavanje radne eksploatacije. GRETA pohvaljuje taj razvoj.

101. Kriminalizacija poznatog korišćenja usluga žrtava trgovine ljudima, uvođenjem Člana 444, stav 7 u KZ-u 2010. godine, pozitivan je razvoj (vidjeti takođe i stav 174). Tako rečeno, GRETA smatra da postoji potreba da se pojačaju napor na obeshrabrivanju potražnje za uslugama žrtava trgovine ljudima kao oblika prevencije.

102. GRETA pohvaljuje napore koje crnogorski organi vlasti čine na polju prevencije trgovine ljudima, naročito u kontekstu obrazovanja u osnovnim i srednjim školama, kao i kampanje za podizanje svijesti javnosti. GRETA smatra da buduće aktivnosti na polju podizanja svijesti treba osmisliti u svijetlu procjena prethodnih mjera i fokusirati se na utvrđene potrebe. Kampanje za podizanje svijesti, obrazovanje u školama i obuka relevantnih profesionalaca treba da teže promovisanju jednakosti polova i iskorenjivanju nasilja na osnovu pola i stigmatizacije žrtava trgovine ljudima.

103. Dalje, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da nastave svoje napore ka obeshrabrivanju potražnje za uslugama od trafikovanih osoba.

b. Socijalne, ekonomske i druge inicijative za grupe osjetljive na trgovinu ljudima

104. Crnogorski organi vlasti su izvijestili o čitavom nizu mjera koje su imale za cilj prevenciju među osjetljivim grupama, kao što su izbjeglice i raseljena lica, kao i Romi, Aškali i Egipćani (RAE).

105. Prema statistici Zavoda za zbrinjavanje izbjeglica, ima nekih 3 800 osoba koje su prijavljene kao „raseljena lica“ (DP) iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, i 9 300 prijavljenih kao „interno raseljena lica“ (IDPs) sa Kosova. Nakon nezavisnosti Crne Gore, raseljena lica i interno raseljena lica nisu dobila pravni status izbjeglica, što predstavlja ozbiljnu prepreku njihovom pristupu javnim uslugama. Nacionalna Strategija za trajno rješavanje problema izbjeglica i interno raseljenih lica usvojena je u martu 2005. Ona omogućava tri rješenja: repatrijaciju, lokalnu integraciju i prevoz u treće zemlje.

106. Dalje, u septembru 2009.godine Vlada je usvojila Akcioni plan za rješavanje statusa raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika i status interno raseljenih lica sa Kosova u Crnoj Gori. Njime se kreira mehanizam kojim raseljena i interno raseljena lica mogu dobiti status stranaca sa stalnim boravkom. Međutim, broj osoba kojima je dodijeljeno boravište ostaje veoma nizak, zbog poteškoća prilikom popunjavanja veoma zahtjevnih uslova vezanih za dokumenta. Vladina Uredba o pravima raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika i interno raseljenih lica sa Kosova, koji je na snazi od 1. januara 2012.godine, daje pravo takvim ljudima da borave u Crnoj Gori i imaju ista prava kao crnogorski državljani, sve dok se njihov status ne reguliše u skladu sa Zakonom o strancima. To se, između ostalog, tiče i prava na zaposlenje i osiguranje od nezaposlenosti, pravo na obrazovanje i profesionalno usavršavanje, pravo na socijalnu zaštitu i zaštitu djece, i pravo na medicinsku zaštitu i zdravstveno osiguranje. Takođe postoji projekat za pružanje socijalne zaštite za raseljena lica i interno raseljena lica, u saradnji sa Kancelarijom Visokog Komesara Ujedinjenih Nacija za izbjeglice, program podrške kroz subvencioniranje računa za električnu energiju i program za obezbjeđivanje besplatnih udžbenika za djecu.

107. Sa ciljem poboljšanja statusa RAE populacije i njihove integracije u crnogorsko društvo, 2005.godine Vlada je usvojila nacionalnu Strategiju i Akcioni plan „ Dekada uključivanja Roma 2005-2015“. Ona se tiče obrazovanja, zdravstvene zaštite, zaposlenja i smještajnih mjera, naročito kada se radi o djeci. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava sprovodi aktivnosti na polju poboljšanja statusa Romske populacije, što obuhvata ohrabrivanje djece za pridruživanje obrazovnom sistemu uz pomoć finansijskih inicijativa (za djecu u osnovnoj školi 50 eura, za učenike srednjih škola 75 eura, a za univerzitetske studente 150 eura po osobi na mjesečnom nivou), kao i garantovanjem zaposlenja nakon diplomiranja. Ministarstvo takođe finansira SOS telefonsku liniju, koja je anonimna, besplatna i dostupna 24 sata, 7 dana u sedmici, za djecu iz romske zajednice koja se nađu u nekoj prijetećoj situaciji. SOS telefonskom linijom upravlja NVO „Alijansa Roma“, i podnosi izvještaje Radnoj grupi koja je sastavljena od predstavnika relevantnih ministarstava i Uprave policije.

108. Dalje, u novembru 2007, Vlada je usvojila Strategiju za poboljšanje statusa RAE populacije (2008-2012). Ona sadrži pravne, političke, ekonomske, socijalne, obrazovne, kulturno-informativne i zdravstvene mjere, i definiše zainteresovane strane i finansijske resurse.

109. Vrijedno je napomenuti da je Ministarstvo prosvjete i sporta iniciralo zakonsku odredbu koja sankcioniše roditelje koji ne šalju svoju djecu u školu. Što se tiče djece koja su raseljena lica, data je određena fleksibilnost direktorima škola, uzimajući u obzir da takva djeca često nemaju pravni status.

110. Crnogorski organi vlasti su takođe prijavili mjere preduzete u smislu poboljšanja zdravstvenog stanja RAE populacije. Uveden je sistem baze podataka koji omogućava ažuriranje informacija o zdravstvenom stanju, pravima i programima koji se namjeravaju sprovesti za RAE populaciju. Zdravstvene obrazovne programe za žene iz RAE zajednice, uključujući reprodukciju i majčinstvo, pružaju Centri za podršku.

111. Osim toga, Ministarstvo rada i socijalnog staranja preduzelo je niz mjera usmjerenih ka zaštiti osjetljivih grupa, kao što su lica sa invaliditetom, djeca bez roditelja, djeca sa smetnjama ili

poremećajima ponašanja, zlostavljana ili zanemarena djeca, i porodice koje imaju potrebe za posebnim oblikom socijalne zaštite. Zakon o socijalnoj zaštiti starijih i zaštiti djece iz 2005 omogućava finansijsku pomoć porodicama, nadoknadu za invaliditet, smještaj u hraniteljskim porodicama ili institucijama, podršku za obrazovanje i podizanje djece i omladine sa posebnim potrebama, itd.

Očekuje se da će se usvajanjem novog Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti unaprijediti oblast socijalne i dječije zaštite, a samim tim i pružanje zaštite žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima. Novim zakonom predviđa se uvođenje usluga socijalne i dječije zaštite u zajednici i uključivanje što više različitih aktera u sferu pružanja usluga. Novim Zakonom predviđen je postupak za dobijanje licence za organizacije i stručne radnike iz oblasti socijalne i dječije zaštite kao i postupak akreditacije programa obuke. Njime su takođe predviđeni minimalni standardi za pružanje usluga socijalne i dječije zaštite.

112. Crnogorski organi vlasti su se takođe, između ostalog, pozvali na Strategiju za razvoj socijalne zaštite i zaštite djece (2008-2012), Strategiju za integraciju osoba sa invaliditetom (2008-2016) i Strategiju za razvoj socijalne zaštite starijih (2008-2012), koje za cilj imaju deinstitutionalizaciju i razvoj usluga na lokalnom nivou. *Dalje, Strategija za sprječavanje nasilja u porodici usvojena je na sjednici Vlade Crne Gore 30.06.2011. godine.* Njome je predviđeno uspostavljanje SOS linije na nacionalnom nivou, koja bi bila namijenjena svim žrtvama nasilja u porodici. Ministarstvo rada i socijalnog staranja sprovodi aktivnosti na implementaciji Strategije razvoja sistema socijalne i dječije zaštite u Crnoj Gori; Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori; Strategije razvoja socijalne zaštite starih lica u Crnoj Gori; Strategije zaštite od nasilja u porodici u Crnoj Gori; Strategije razvoja hraniteljstva u Crnoj Gori, Strategija za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica sa posebnim osvrtom na oblast Konik.

113. Dalje, GRETA delegacija je bila informisana od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Kancelarija za rodnu ravnopravnost) o koracima koji su preduzeti da bi se razvio pravni okvir, organizovale kampanje za podizanje nivoa svijesti i edukativne aktivnosti i usvojila Strategija za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Posebno u pogledu na populaciju RAE, Ministarstvo sarađuje sa različitim nevladinim organizacijama (kao što je Fondacija za stipendiranje Roma i Savjet romske nacionalne manjine) u borbi protiv predrasuda i na organizovanju obuka.

114. GRETA pozdravlja gore navedene mjere za ekonomsku i socijalnu zaštitu koje preduzimaju crnogorski organi vlasti u pogledu grupa podložnih trgovini ljudima. Ipak, GRETA smatra da se cilj jačanja takvih mjera zasniva na identifikovanim uzročnicima trgovine ljudima (ekonomski i socijalni uslovi, siromaštvo, neadekvatno obrazovanje, nedostatak mogućnosti za zapošljavanje, itd.).

115. GRETA takođe apeluje na crnogorske organe vlasti da obezbijede registraciju djece po rođenju, kao vid preventivne mjere protiv trgovine ljudima. Dalje, GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da preduzmu korake kako bi obezbjedili registraciju svih osoba iz ranjivih grupa za korišćenje socijalnih usluga, kao preventivnu mjeru i u cilju izbjegavanja ponovne trgovine ljudima.

c. Prekogranične mjere u cilju sprečavanja trgovine ljudima i mjere koje omogućavaju legalnu migraciju

116. Sektor granične policije vrši kontrolu ulaska stranih državljana u Crnu Goru, njihov izlazak iz Crne Gore, njihovo kretanje i boravak u Crnoj Gori, kao i njihovo zaposlenje i rad. Pripadnici Granične policije pohađaju obuke na Policijskoj Akademiji u Danilovgradu sa ciljem da se osposobe za otkrivanje slučajeva trgovine ljudima na graničnim prelazima, kojima je takođe pružena obuka od strane IOM-a i NVO Sigurna ženska kuća. Policajcima Granične policije su obezbeđeni džepni priručnici sa informacijama o pokazateljima trgovine ljudima i razlikama između krijumčarenja ljudi i trgovine ljudima.

Sektor Granične policije ne sprovodi istrage. Nakon otkrivanja potencijalne žrtve trgovine ljudima, službenici Granične policije obavještavaju Odjeljenje za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, koje preuzima slučaj.

117. U kontekstu usklađivanja viznog režima sa preporukama Evropske komisije i standardima Evropske Unije, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, u saradnji sa drugim nadležnim organima, počelo je da primenjuje „bijelu Šengen listu“ početkom 2008. godine, usklađujući proces izdavanja viza strancima za njihov ulazak, tranzit i boravak u Crnoj Gori. U pogledu spjerečavanja nelegalne migracije, crnogorski organi vlasti su ograničili izdavanje viza na graničnim prelazima i uveli strožije procedure za izdavanje viza građanima sa takozvane „crne liste“ (liste rizičnih zemalja).

118. Procedura za izdavanje viza podrazumijeva podnošenje dokumenata koja Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija prosleđuje inspektorima za strane državljane u Upravi policije, koji daju svoje mišljenje da li podnosiocu zahtjeva treba dozvoliti ulazak i boravak u Crnoj Gori. Crnogorski organi vlasti su, uz pomoć iz EU, sastavili brošuru pod naslovom „Osnovne informacije za strance koji dolaze u Crnu Goru“; ona sadrži, između ostalog, broj SOS linije za žrtve trgovine ljudima.

119. Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija obezbeđuje treninge za zaposlene u diplomatskim i konzularnim predstavništvima. Posebna pažnja se obraća na procedure za izdavanje viza, tehnike pri intervjuisanju, otkrivanje falsifikovanih ličnih dokumenata i druge mjere važne u borbi protiv nelegalne migracije i trgovine ljudima. Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i Upravom policije, učestvovalo je na sastancima i seminarima sa stručnjacima iz imigracionih službi različitih evropskih zemalja.

120. Prema riječima crnogorskih organa vlasti, ilegalna migracija preko Crne Gore u treće zemlje se značajno smanjila, što je u velikoj meri uticalo na predlaganje Crne Gore za finalnu fazu liberalizacije viznog režima u pregovorima sa EU. Crna Gora je ispunila sve kriterijume postavljene od strane Evropske Komisije i bezvizni režim je u Crnoj Gori uveden 19. decembra 2009. god.

121. Što se tiče crnogorskih državljana, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, zajedno sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i NVO „Sigurna ženska kuća“, izdala je brošuru pod naslovom „Priručnik za bezbjedno putovanje“ i flajere sa informacijama relevantnim u sprečavanju trgovine ljudima. Ovi materijali, koji sadrže korisne kontakte i savete za bezbjedno putovanje u strane zemlje, distribuiraju se prilikom izdavanja pasoša državljanima Crne Gore.

122. GRETA pozdravlja mjere koje su crnogorski organi vlasti već preduzeli i smatra da bi isti organi vlasti trebalo da čine dalje napore u cilju:

- otkrivanja slučajeva trgovine ljudima prilikom granične kontrole;
- uvođenja ček liste za identifikaciju potencijalnih rizika u vezi sa trgovinom ljudima u sistemu aplikacije za vize;
- obezbijede redovne obuke za službenike Granične policije u cilju unaprjeđenja njihovog kapaciteta za otkrivanjem potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

123. Dalje, GRETA poziva crnogorske organe vlasti da razmotre sprovođenje informativnih kampanja radi upozoravanja potencijalnih žrtava stranog državljanstva na rizike trgovine ljudima u saradnji sa zemljama njihovog porijekla.

d. Mjere za obezbeđivanje kvaliteta, bezbjednosti i ispravnosti putnih i ličnih isprava

124. Kandidaturu Crne Gore za pristup EU pratio je proces usklađivanja crnogorskih ličnih, putnih i drugih dokumenata sa zahtjevima EU. Zakon o putnim ispravama – pasošima, koji je na snazi od 5. maja 2008. godine, propisuje izdavanje pasoša koji se mašinski očitavaju, uključujući biometrijske podatke i otiske prstiju, i bezkontaktni čip. Pasoši su u skladu sa standardima Internacionalne civilne avio organizacije (ICAO) i Uredbe Savjeta Evropske Unije (EZ) br. 2252/2004 za bezbjednosne karakteristike i biometrijske podatke u pasošima i putnim ispravama koje izdaju Države članice.

125. Proces izdavanja ličnih dokumenata za crnogorske državljane podrazumeva podnošenje zahtjeva ograncima Ministarstva unutrašnjih poslova, zajedno sa drugim dokumentima, a nakon toga slijedi procedura za podnošenje relevantnih alfanumeričkih podataka i digitalne fotografije, digitalizovanog potpisa i otisaka prstiju. Podaci se direktno prenose putem jedinstvene kompjuterske mreže u centralnu bazu podataka u Podgorici. Personalizovani identifikacioni dokument se prosleđuje odgovarajućem ogranku Ministarstva unutrašnjih poslova koji uručuje dokument njegovom budućem nosiocu, čiji se identitet verifikuje njegovim/njenim otiskom prstiju. Crnogorski organi vlasti su preduzeli niz mjera da bi obezbjedili poštovanje gore pomenutih pravila, kao što su program obuke protiv korupcije za relevantne službenike koji uključuje upoznavanje sa Etičkim kodeksom državnih službenika i namještenika.

126. Informacije o izgubljenim i ukradenim dokumentima prosleđuju se Upravi policije/Nacionalnom birou Interpola u Podgorici koji unosi podatke u sistem baze podataka Interpola.

127. Na graničnim prelazima u Crnoj Gori, postoje različiti uređaji za otkrivanje lažnih dokumenata. Na primjer, četiri granična prelaza (aerodromi u Podgorici i Tivtu, internacionalna luka Bar i granični prelaz sa Hrvatskom „Debeli Brijeg“) opremljena su uređajem Docubox Dragon Pia 5/CIAO/IPI/PC koji posjeduje različite mogućnosti za otkrivanje falsifikovanih putnih isprava. Na svim graničnim prelazima, granična policija ima mogućnost kontrolisanja podataka pomoću provjere u nacionalnim i Interpolovim bazama podataka ukradenih ličnih dokumenata. Dalje, od 2008. godine, Uprava policije vodi Forenzički centar u Danilovgradu koji uključuje tim za provjeru dokumenata, rukopisa i informacionih tehnologija. Ovaj tim čine obučeni profesionalci i posjeduje opremu neophodnu za ispitivanje putnih i ličnih dokumenata.

3. Implementacija mjera zaštite i promovisanja prava žrtava trgovine ljudima u Crnoj Gori

a. Identifikacija žrtava trgovine ljudima

128. U skladu sa članom 10 Konvencije, svaka strana ugovornica mora da usvoji mjere za identifikovanje žrtava. Da bi to postigle, strane ugovornice treba da obezbjede svojim nadležnim organima kadrove koji su obučeni i kvalifikovani za sprječavanje i suzbijanje trgovine ljudima, za identifikovanje i pružanje pomoći žrtvama, uključujući djecu. Identifikovanje žrtava trgovine ljudima je proces koji dugo traje i stoga Konvencija obezbjeđuje prava za potencijalne žrtve tako što konstatuje da kada nadležni organi imaju opravdane razloge da veruju da je neko lice bilo žrtva trgovine ljudima, da se to lice ne udalji sa njene teritorije sve dok nadležni organi ne okončaju postupak identifikacije žrtava i mora primiti pomoć predviđenu Konvencijom.

129. Proces identifikacije potencijalnih žrtava trgovine ljudima pokreću službenici Uprave policije na osnovu informacija/dokaza koje se sakupili ili su im dostavile policijske službe drugih zemalja, ili prema izjavi potencijalne žrtve, ili na osnovu informacija neke nevladine organizacije. U svim slučajevima, policija mora biti informisana o postojanju potencijalne žrtve trgovine ljudima da bi podnijela krivičnu prijavu protiv počinitelja trgovine ljudima. Potpisnice Memoranduma o saradnji su u obavezi da podnesu izvještaj u skladu sa članom 227 Zakonika o krivičnom postupku (ZKP) u slučaju da smatraju da postoji sumnja da je počinjeno krivično djelo u vezi sa trgovinom ljudima.

130. Potencijalna žrtva ima status "oštećene strane" shodno ZKP i smatra se potencijalnom žrtvom trgovine ljudima dok se ne izrekne validna sudska presuda kojom se prestupnici smatraju krivim za krivično djelo trgovine ljudima. Prema riječima crnogorskih organa vlasti, osobe koje se smatraju potencijalnim žrtvama trgovine ljudima obavještene su od strane policije o svojim pravima, na jeziku koji razumiju da bi bili u mogućnosti da donesu odluke u svoju korist, bez obzira da li žele da svjedoče ili ne. Informativne brošure o uslugama koje su dostupne žrtvama trgovine ljudima pripremaju Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima i druge institucije na jezicima kojima su se žrtve najčešće služile (crnogorski, ruski, albanski i engleski).

131. U skladu sa Memorandumom o saradnji, policija treba da kontaktira osoblje skloništa za žrtve trgovine ljudima koje vodi crnogorska nevladina organizacija Ženski lobi (ili nekog drugog skloništa koje vodi NVO potpisnica Memoranduma) i da potencijalnoj žrtvi obezbjedi pratnju do skloništa gdje joj je obezbjeđen smještaj i ostale usluge. Prema riječima crnogorskih organa vlasti, policijski službenici poštuju privatnost i ljudska prava potencijalnih žrtava trgovine ljudima i imaju za cilj da stvore optimalne uslove za uzimanje izjave od potencijalne žrtve (svjedočenje) sa što manje trauma. U okviru svojih nadležnosti, policija preduzima mjere za zaštitu potencijalnih žrtava, njihovih rođaka i osoblja skloništa tokom aktivnosti prikupljanja informacija. Policija takođe pokreće i procedure za izdavanje privremene boravišne dozvole potencijalnoj žrtvi, a ako je neophodno, i ličnih dokumenata. Uprava policije treba da informiše Državno tužilaštvo o svim preduzetim akcijama u vezi sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima.

132. U slučaju kada su djeca potencijalne žrtve dela trgovine ljudima, prema riječima crnogorskih organa vlasti, policija kontaktira nadležni Centar za socijalni rad i zajedno formiraju tim koji djetetu obezbjeđuje administrativnu, pravnu, socijalno-psihološku i druge oblike pomoći. U slučaju nepostojanja skloništa specijalizovanog za djecu žrtve dela trgovine ljudima, takva djeca se smještaju u postojeće ustanove socijalne zaštite koja služe za smještaj djece bez roditeljskog staranja ili u sklonište za žrtve trgovine ljudima koje vodi NVO Crnogorski ženski lobi (videti stav 142). U skladu sa Porodičnim zakonom, svako je dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta u svim aktivnostima koje se tiču djeteta, a država je dužna da preduzima sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od zanemarivanja, zlostavljanja i eksploatacije. Dalje, crnogorski zakon predviđa dodjeljivanje zakonskog staratelja od strane organa starateljstva.

133. Uprava policije ima u planu da spovede operacije i redovne kontrole hotela, restorana i "ugostiteljskih objekata" radi prikupljanja informacija o mogućim kriminalnim aktivnostima u vezi sa seksualnom eksploatacijom, posredovanju u prostituciji, itd. Policija takođe prikuplja informacije o mogućoj trgovini ljudima u cilju radne eksploatacije kroz kontrolu ulazaka, odlazaka i kretanja stranih državljana u Crnoj Gori, kao uključujući i njihovo zaposlenje. Pored toga, policija vrši kontrolu prosjačenja na ulici u cilju prikupljanja informacija o tome da li se ono vrši svojom voljom ili pod prisilom.

134. Ipak, prema mišljenju NVO, rad na pomoći ugroženim ljudima u zajednici koji se ne javljaju sami socijalnim centrima je nedovoljan i postoji nedostatak proaktivnog pristupa u identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine ljudima, posebno kod socijalnih radnika. Kao primjer navodimo to da je GRETA delegacija dobila informaciju da se na prisilne brakove djevojčica u adolescentskom dobu iz RAE populacije gleda kao na "dio njihove tradicije" i stoga takvi slučajevi ne zahtijevaju intervenciju javnih organa vlasti. Tokom posjete crnogorski organi vlasti su informisali GRETU da su dva prekogranična slučaja navodnog prisilnog braka sa djevojčicama romskog porijekla, porijeklom sa Kosova, su istražena tokom druge polovine 2011.godine- prve polovine 2012. godine. U prvom slučaju, djevojčica je ponađena na teritoriji Podgorice od strane Uprave policije, koja je podnijela krivičnu prijavu protiv lica romske populacije sa prebivalištem u kampu Konik za stupanje u brak sa maloljetnikom. Djevojčici je pružena pomoć u skloništu za žrtve trgovine ljudima, Centar za socijalni rad Podgorica joj je dodijelio staraoca i nakon perioda refleksije ona je vraćena na Kosovo putem saradnje lokalnih centara za socijalni rad. Druga djevojčica, sa boravištem u kampu Konik, je bila identifikovana kao potencijalna žrtva trgovine ljudima na graničnom prelazu između Srbije i Mađarske. Ona je vraćena u Crnu Goru, gdje joj je omogućen period opravka i refleksije u Skloništu za žrtve trgovine ljudima prije nego što je vraćena njenoj porodici u kampu Konik. Krivično gonjenje je inicirano u Srbiji protiv srpkog državljanina za kd trgovina ljudima. Nadalje, Srbija je identifikovala 1 crnogorsku djevojku romskog porijekla kao žrtvu trgovine ljudima. Ona je takođe bila smještena u Skloništu u Podgorici i kasnije je pristupila programu reintegracije pod rukovodstvom NVO SOS Nikšić.

135. Kao što je gore navedeno, (vidjeti stav 49), pravni status žrtve trgovine ljudima se dodjeljuje nekoj osobi ako je dokazano da je ta osoba predmet trgovine ljudima u skladu sa članovima 444 ili 445

KZ, tj. u slučaju važeće sudske presude. Kao posljedica, broj osoba formalno identifikovanih kao žrtve trgovine ljudima zavisi od uspješnosti istraga, sudskih procesa i presuda. U tom smislu, NVO koje se bave pružanjem pomoći žrtvama trgovine ljudima ukazale su na postojanje visokog nivoa nepovjerenja žrtava prema sistemu. Učešće zvaničnika i policijskih službenika u nekim nedokazanim slučajevima trgovine ljudima može biti jedan od razloga slabog povjerenja u policiju i nevoljnosti žrtava trgovine ljudima da potraže pomoć. Kao posljedica, potencijalne žrtve, koje moraju da prođu kroz krivične postupke i mogu se suočiti sa predrasudama i polnim stereotipima od strane policijskih službenika, tužilaca i sudija, često prije biraju da se vrate u svoje zemlje nego da budu formalno identifikovane kao žrtve trgovine ljudima. Kao rezultat gore navedenog, broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima u Crnoj Gori je veoma mali (vidjeti stav 10).

136. Referenca je data i na Izveštaj o napredovanju Crne Gore ka članstvu u EU za 2011. godinu, u kome je Evropska Komisija istakla "da je napravljen izvijestan napredak u pogledu borbe protiv trgovine ljudima", ali "da se mora značajno unaprijediti identifikacija i zaštita žrtava, naročito djece i drugih ugroženih grupa".

137. GRETA naglašava da se identifikacija žrtava trgovine ljudima u Crnoj Gori sprovodi čisto sa stanovišta primjene zakona, bez učešća multidisciplinarnе ekspertize, što je u suprotnosti sa pristupom koji se zasniva na ljudskim pravima i u čijem središtu su žrtve, a koji se zahtjeva prema Konvenciji Savjeta Evrope. GRETA dolazi do zaključka da postojeći identifikacioni sistem žrtava trgovine ljudima u Crnoj Gori nije dovoljno dijelotvoran pošto rizikuje da zanemari one koji ne žele da sarađuju sa policijom i učestvuju u krivičnom postupku protiv navodnih trgovaca ljudima, kao i žrtve trgovaca ljudima koji ne mogu biti sudskim putem gonjeni.

138. U svijetlu gore navedenog, GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da:

- odvoje identifikaciju žrtava od krivičnih postupaka (vidjeti, takođe, stav 51 koji se odnosi na definiciju žrtve trgovine ljudima);
- osnaže učešće više ustanova u identifikaciji žrtava uvođenjem nacionalnog referalnog mehanizma kojim se definišu uloge i procedura za svo osoblje u prvim redovima koji mogu doći u kontakt sa žrtvama dela trgovine ljudima;
- obezbijede operativne pokazatelje, uputstva i alate koje osoblje u prvim redovima može koristiti u proces identifikacije; ove pokazatelje je potrebno redovno ažurirati da bi bili usklađeni sa promjenljivom prirodom stanja žrtava trgovine ljudima;ž
- razviju multiagencijske obuke o identifikaciji žrtava (uključujući službenike koji sprovode zakon, inspektore rada, socijalne radnike, medicinsko osoblje, osoblje specijalnih ustanova za djecu, osoblje NVO);
- garantuju da će službenici koji sprovode zakon, socijalni radnici, inspektori rada i drugi relevantni učesnici usvojiti proaktivniji pristup i pojačati svoj rad na identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

b. Pomoć žrtvama

139. Konvencija zahtjeva od strana ugovornica da usvoje mjere koje su potrebne za pružanje pomoći žrtvama u njihovom fizičkom, psihološkom i socijalnom oporavku, uzimajući u obzir potrebe zaštite i bezbjednosti žrtve, u saradnji sa NVO i drugim organizacijama koje se bave pružanjem pomoći žrtvama. Ova pomoć mora biti pružena na osnovu dogovora i dobijenih informacija, vodeći računa o posebnim potrebama ugroženih lica, kao i djece, i ne smije biti uslovljena pristankom žrtve na svjedočenje (član 12). Takođe, u odredbama Konvencije koje se odnose na privremene boravišne dozvole (član 14) i na

prava djece žrtava trgovine ljudima (član 12(7)) upućuje se na neophodnost da se vodi računa o potrebama žrtve. Konvencijom se, takođe, utvrđuje da pomoć žrtvama trgovine ljudima mora uključivati prikladan i siguran smještaj.

140. U skladu sa Memorandumom o saradnji, sve strane potpisnice imaju obavezu da pruže pomoć potencijalnim žrtvama trgovine ljudima bez obzira na to da li sarađuju u istrazi ili učestvuju u krivičnom postupku. Svakoj strani potpisnici se dodjeljuju određeni zadaci aneksima Memoranduma. Tako, Ministarstvo zdravlja je dužno da obezbjedi, u javnim zdravstvenim ustanovama, procijenu zdravstvenog stanja potencijalnih žrtava trgovine ljudima, dijagnostičke provjere i liječenje. Službe za socijalnu i dječiju zaštitu su odgovorne za procjenu socijalnog i ekonomskog statusa potencijalnih žrtava koja je osnova za odobravanje jednokratne novčane pomoći (koja se pruža samo zvanično prizantim žrtvama trgovine ljudima), određivanje pravnih osnova za dodjeljivanje staratelja, i razvoj individualnih planova zaštite potencijalnih žrtava, u saradnji sa ostalim potpisnicama Memoranduma. Obaveze Uprave policije su već naznačene u stavu 131. Što se tiče NVO, one se obavezuju da obezbjede podršku potencijalnim žrtvama tokom cjelokupnog trajanja krivičnog postupka, uključujući smještaj, psihološku, socijalnu i pravnu pomoć.

141. Do 2004. godine, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) je finansirala sklonište za žrtve trgovine ljudima, kojim je upravljala NVO Dom Nade. Na tenderu 2004. god., NVO Crnogorski ženski lobi dobila je ugovor za vođenje skloništa za žrtve trgovine ljudima. U početku, IOM je nastavio da finansira sklonište, ali od 2006. godine, crnogoska vlada je u potpunosti preuzela finansiranje skloništa kroz budžet Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima (vidjeti stav 21). Kancelarija pokriva troškove iznajmljivanja prostora, komunalne troškove i plate osoblja, bez obzira na to da li ima osoba smješteneh u skloništu ili ne. Ovo podrazumijeva fiksnu svotu novca koju Kancelarija izdvaja za sklonište, dok ostatak troškova zavisi od broja osoba smješteneh u skloništu i trajanja njihovog boravka u njemu.

142. GRETA delegacija je posjetila sklonište za žrtve trgovine ljudima u Podgorici, koje je jedina specijalizovana ustanova ove vrste u zemlji. Osoblje čine 5 zaposlenih sa punim radnim vremenom (uključujući advokata). Sklonište ima dvije spavaće sobe sa po tri kreveta u svakoj od njih, i jednu dodatnu spavaću sobu na gornjem spratu u kojoj bi, u slučaju potrebe, moglo da se smjesti do šest osoba. Jasno se moglo videti da je, tokom godina, sklonište bilo korišćeno za smještaj različitih kategorija osoba (na primjer, povremenih migranata ili žrtava porodičnog nasilja, uključujući žene, muškarce i djecu). Do sada, sklonište je primalo do 17 osoba, od kojih su neki spavali na dušecima na podu. GRETA delegacija je izrazila zabrinutost zbog postojanja šipki na prozorima skloništa, nedostatka privatnosti i miješanja žena, muškaraca i djece, kao i žrtava dela trgovine ljudima i drugih kategorija osoba.

143. Nakon GRETA posjete, 17. aprila, 2012, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je zatvorila gore pomenuto sklonište. GRETA je informisana od strane crnogorskih organa vlasti da je nakon javnog tendera od 15. maja, 2012. godine Kancelarija počela iznajmljivati drugi objekat, koji je prema navodima adekvatniji za pružanje smještaja žrtvama trgovine ljudima. Rečeno je da kuća ima odvojene prostorije za djecu i odrasle, kao i da može da primi do 20 osoba. U međuvremenu, alternativni smještaj žrtvama trgovine ljudima Kancelarija je obezbjedila u saradnji sa drugom NVO.

144. Zaposleni u skloništu su objasnili da oni zbrinjavaju osobe koje u sklonište upućuje policija ili drugo javno tijelo. U principu, žrtve trgovine ljudima mogu da ostanu u skloništu do kraja krivičnog postupka, ali većina njih preferira da ga napusti ranije. U rijetkim slučajevima, neke osobe su provele po nekoliko mjeseci u skloništu. Sklonište obezbjeđuje hranu, odjeću, sredstva lične higijene i, ukoliko je potrebno, lijekove. Zaposleni se, takođe, trude da pokrenu neke od aktivnosti (na primjer, kuvanje i šivenje), ali, uglavnom, postoji manjak aktivnosti koje bi mogle pomoći rehabilitaciju i ponovnu integraciju žrtava.

145. Prema informacijama koje su dobijene iz Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, broj pretpostavljenih žrtava trgovine ljudima koje su bile smještene u skloništu je bio: 2004. god. osam, 2005. šesnaest, 2006. šest, 2007. devet, 2008. tri, 2009. tri, 2010. četrnaest i 2011. godine tri.

146. U pogledu pružanja medicinske njege žrtvama trgovine ljudima, GRETA bilježi kao pozitivan korak usvajanje dekreta saglasno kome potencijalne žrtve trgovine ljudima koje nemaju osiguranje u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju, imaju obezbjeđenu besplatnu nužnu medicinsku njegu. U slučaju da je potencijalna žrtva državljanin zemlje sa kojom Crna Gora ima potpisan bilateralni sporazum o socijalnom osiguranju, troškovi se pokrivaju u skladu sa ovim sporazumom. U svim drugim slučajevima, medicinske troškove pokriva Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima.

147. Ipak, predstavnici NVO koji obezbjeđuju usluge potencijalnim žrtvama trgovine ljudima izražavaju svoju zabrinutost u vezi sa nedostatkom poznavanja, na lokalnom nivou, uloga i odgovornosti koje proizilaze iz Memoranduma o saradnji, posebno među zdravstvenim službenicima i socijalnim radnicima. Kao posledica, NVO su istakle "da se sve završava na osnovu ličnih kontakata". Zvaničnici Ministarstva zdravlja koji su se sastali tokom posjete Crnoj Gori potvrdili su da je neophodno organizovati obuke zdravstvenih službenika o načinu identifikovanja i pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima.

148. GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da intenziviraju svoje napore u pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima, a naročito u pogledu sledećeg:

- da garantuju da su uslovi u skloništima za žrtve trgovine ljudima adekvatni i prilagođeni njihovim posebnim potrebama. U tom smislu, trebalo bi napraviti bolji kompromis između potrebe da se žrtvama trgovine ljudima obezbjedi siguran smještaj i potrebe da se ostvari njihov oporavak i rehabilitacija; ovo pitanje zahtijeva veću svijest među zaposlenima koji rade sa takvim žrtvama o neophodnosti poštovanja privatnosti žrtve i pomaganja pri rehabilitaciji;
- da olakšaju ponovnu integraciju žrtava trgovine ljudima u društvo i izbjegavanje ponovne trgovine tako što će im obezbjediti stručne obuke i pristup tržištu rada;
- da unaprijede sistem za pružanje pomoći djeci žrtvama trgovine ljudima, kako u smislu obezbjeđivanja smještaja tako i u pogledu srednjoročnih i dugoročnih programa podrške osmišljenih u skladu sa potrebama djece;
- da garantuju da sve strane potpisnice Memoranduma o saradnji efikasno ispunjavaju svoje obaveze pružanja pomoći potencijalnim žrtvama trgovine ljudima;
- da organizuju treninge za sve zaposlene koji su odgovorni za pružanje pomoći i primjenjivanje mjera zaštite žrtava dela trgovine ljudima.

c. Vrijeme za oporavak i razmišljanje

149. Pošto su žrtve trgovine ljudima izuzetno ranjive nakon trauma koje su preživjele, članom 13 Konvencije uvodi se obaveza za svaku stranu ugovornicu da u svom domaćem zakonodavstvu predvidi period za oporavak i razmišljanje u trajanju od najmanje 30 dana. Period od minimum 30 dana predstavlja važnu garanciju za žrtve i potencijalne žrtve i služi u više svrha, uključujući i mogućnost da se žrtve oporave i oslobode uticaja trgovaca ljudima i/ili da donesu odluku o saradnji sa nadležnim organima. Tokom ovog perioda, strane ugovornice treba da dozvole licima na koja se ova odredba odnosi da ostanu na njihovoj teritoriji i ne treba da se omogući izvršenje nijednog naloga za protjerivanje tog lica.

150. U skladu sa članom 51 Zakona o strancima, stranac koji je žrtva trgovine ljudima ne smije se prinudno udaljiti zbog nezakonitog ulaska ili boravka u Crnoj Gori. Jedina odredba koja se odnosi na vrijeme za oporavak i razmišljanje predviđeno za žrtve trgovine ljudima sadržana je u Uputstvu o uslovima i načinu regulisanja boravka stranih državljana – žrtava trgovine ljudima, član 6 u kojem se navodi: "Prilikom podnošenja zahtjeva prvi put, privremeni boravak odobrava se u trajanju od tri mjeseca (period oporavka i razmišljanja)." Međutim, crnogorski organi vlasti su informisali GRETU da nakon stupanja na snagu Zakona o strancima, Uputstvo je postalo nevažeće i povučeno je.

151. Prema informacijama dobijenim od strane crnogorskih organa vlasti, svim žrtvama trgovine ljudima identifikovanim u periodu između 2008. i 2010. godine odobren je period oporavka i razmišljanja. Crnogorske vlasti su navele da je žrtvama pružena posebna zaštita i pomoć tokom ovog perioda.

152. GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da ponovo razmotre zakon da bi bili sigurni da je period oporavka i razmišljanja utvrđen članom 13 Konvencije posebno definisan i zakonom.

153. Dalje, GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da garantuju da su sve osobe žrtve trgovine ljudima planski informisane o mogućnosti korišćenje perioda za oporavak i razmišljanje i da im je efikasno odobren takav period.

d. Boravišne dozvole

154. Članom 14(1) Konvencije utvrđuju se dvije mogućnosti kada se radi o izdavanju obnovljenih boravišnih dozvola žrtvama trgovine ljudima: na osnovu njihove lične situacije i/ili njihove saradnje sa nadležnim organima u istrazi ili krivičnim postupcima.

155. Shodno članu 51 Zakona o strancima, privremena boravišna dozvola iz humanitarnih razloga može se odobriti strancu za koga se pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima, kao i maloljetnom strancu koji je napušten ili je žrtva organizovanog kriminala. Privremeni boravak iz humanitarnih razloga neće se odobriti strancu ukoliko to zahtijevaju razlozi nacionalne bezbjednosti i javnog poretka. Privremeni boravak se odobrava na period od tri mjeseca do jedne godine i može se produžavati ukoliko postoje razlozi za produžavanje. Član 9 Uputstva za izdavanje privremenih i stalnih boravišnih dozvola i putnih i drugih dokumenata stranim državljanima propisuje da se privremeni boravak iz humanitarnih razloga daje na osnovu adekvatnog dokaza od strane pravnog lica (međunarodne organizacije, NVO ili državnog tijela) koji obezbjeđuje pomoć i zaštitu žrtvama ili od strane odgovarajućeg tijela koje potvrđuje da žrtva sarađuje u riješavanju krivičnih slučajeva.

156. Zakon o strancima propisuje da dozvolu za privremeni boravak u Crnoj Gori izdaje Ministarstvo unutrašnjih poslova, sa prethodnim odobrenjem Uprave policije. Žrtve trgovine ljudima mogu podnijeti zahtjev za boravišnim dozvolama lično ili putem pravnog zastupnika. Kada su u pitanju djeca, zahtjev mora biti potpisan od strane zakonskog staroca ili pravnog zastupnika. Ako se zahtjev podnosi prvi put, dozvola se izdaje za period od 3 mjeseca.

157. Statistički podaci koje su obezbjedili crnogorski organi vlasti pokazuju da, u periodu od 2006. do 2010. godine, ni jednoj žrtvi trgovine ljudima nije bila izdata boravišna dozvola. Prema riječima organa vlasti, žrtve su ili stigle u Crnu Goru sa dokumentima koja su im omogućavala da legalno borave i rade u zemlji određeni vremenski period ili su imale prebivalište u Crnoj Gori.

158. GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da obezbjede da žrtve djela trgovine ljudima mogu u potpunosti da iskoriste pravo na odobrenje privremene boravišne dozvole.

e. Nadoknada štete i pravna zaštita

159. Član 15 Konvencije utvrđuje da je svaka strana ugovornica dužna da svojim unutrašnjim pravom utvrdi pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć za žrtve trgovine ljudima. Takođe, svaka strana ugovornica treba da obezbjedi pravo žrtava na odštetu od izvršilaca kao i da usvoji zakonodavne ili druge mjere kako bi se garantovala odšteta žrtvama od strane države. Pristup borbi protiv trgovine ljudima koji se zasniva na ljudskim pravima podrazumeva efikasno sudsko gonjenje trgovaca ljudima, pri čemu se naglašava pravo žrtve na pravnu pomoć. Dalje, članom 15(1) Konvencije utvrđuje se da svaka

strana ugovornica treba da osigura da žrtve trgovine ljudima imaju pristup informacijama o odgovarajućim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumiju.

160. U skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći, žrtva trgovine ljudima ima pravo na pravno savjetovanje, pomoć pri sastavljanju pismenih dokumenata, zastupanja u postupku pred sudom, državnim tužilaštvom i Ustavnim sudom, kao i pravo na oslobođanje od plaćanja troškova sudskog postupka. Ova prava se garantuju bez obaveze procijene finansijskog stanja žrtve.

161. Shodno Zakoniku o krivičnom postupku (ZKP), žrtva krivičnog djela trgovine ljudima može podnijeti zahtjev za odštetu za materijalne i nematerijalne štete. Zahtjev se uzima u obzir tokom krivičnog postupka, paralelno sa donošenjem odluke o krivici počinioaca krivičnog dela. Žrtva, takođe, može da podnese zahtjev za odštetu u postupku građanske parnice, u skladu sa odredbama o odšteti iz Zakona o obligacionim odnosima iz 2008. godine.

162. Zakon o ratifikaciji Konvencije Savjeta Evrope o kompenzaciji žrtvama teških krivičnih dela, koji je u Crnoj Gori stupio na snagu 1. jula 2010. godine, predviđa usvajanje specijalnog zakona za uspostavljanje sistema kompenzacije žrtvama teških krivičnih dela. Država obezbjeđuje odštetu u slučaju kada se ona ne obezbjeđuje ni iz kakvih drugih izvora. U decembru, 2011.godine, Vlada Crne Gore je godine utvrdila Nacrt zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela sa planom javne rasprave. Nacrt je bio stavljen na javnu raspravu i poslat na pribavljanje ekspertiza Savjeta Evrope i Evropske komisije. Programom rada Vlade Crne Gore za 2012. godinu za IV kvartal predviđeno je usvajanje Nacrta. Ovaj zakon će se, između ostalog, odnositi i na naknadu štete žrtvama krivičnog djela trgovine ljudima.

163. Dalje, novi ZKP sadrži odredbe o postupku za privremeno oduzimanje i konfiskaciju imovine izvršilaca krivičnih djela počinjenih u okviru kriminalne organizacije (član 401 KZ) i drugih krivičnih djela predviđenih članom 113, stav 3 KZ. Uslovi i način oduzimanja imovine određeni su članom 113 KZ, stav 2 kojim se utvrđuje porijeklo kriminalne imovine (proširena ovlašćenja konfiskacije). Ipak, koliko je GRETA mogla da utvrdi nije bilo konfiskacije imovine trgovaca ljudima (takođe vidjeti stav 181).

164. Uprkos postojanju pravnih mogućnosti za davanje odštete žrtvama trgovine ljudima, one ostaju uglavnom neistražene. GRETA bilježi da, do ovog trenutka, nije bilo odobrenih odšteta za žrtve trgovine ljudima. Predstavnici NVO su informisali delegaciju GRETA da žrtve trgovine ljudima nisu svjesne mogućnosti da traže odštetu i da je, u praksi, veoma teško dobiti odštetu. NVO navodno nema sredstva da pomogne žrtvama da traže nadoknadu štete. S tim u vezi, crnogorski organi vlasti su naveli da ukoliko žrtva podnese tužbu za naknadu materijalne/nematerijalne štete, sud o tužbenom zahtjevu odlučuje na osnovu usmenog, neposrednog i javnog raspravljanja. Usvajanje odnosno odbijanje tužbenog zahtjeva zavisi isključivo od toga da li je zahtjev osnovan, a koje činjenice će sud uzeti kao dokazane sud odlučuje po svom uvjerenju. U parničnom postupku sud je vezan za pravosnažnu presudu suda kojom se optuženi oglašava krivim.

165. GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da da intenziviraju svoje napore u pružanju informacija žrtvama trgovine ljudima o njihovom pravu na nadoknadu štete i načinima da je traže, i da, u ovom pogledu, obezbjede žrtvama efikasan pristup pravnoj pomoći.

166. Dalje, imajući u vidu da nijedna žrtva trgovine ljudima nije dobila odštetu od počinilaca krivičnog djela, GRETA zahtjeva od crnogorskih vlasti da uspostave državni sistem za naknadu koji bi bio dostupan žrtvama dela trgovine ljudima, u skladu sa nacrtom Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela.

f. Repatrijacija i povratak žrtava

167. Članom 16 Konvencije zahtjeva se da strane ugovornice uspostave programe repatrijacije, čiji cilj je izbjegavanje ponovne viktimizacije i koji uključu nadležne državne ili međunarodne institucije i nevladine organizacije, kao i da se maksimalno zalažu za reintegraciju žrtava u društvo države povratka.

Svaka strana ugovornica treba da žrtvama trgovine ljudima učini dostupnim podatke potrebne za stupanje u kontakt sa organizacijama koje im mogu pomoći u zemlji u koju su vraćene ili repatriisane, kao što su organi za sprovođenje zakona, nevladine organizacije, pravni stručnjaci i ustanove za socijalno staranje. Povratak žrtve trgovine ljudima u drugu državu, treba da se obavi uz dužno poštovanje prava, bezbjednosti i dostojanstva tog lica, kao i statusa eventualnih pravnih postupaka koji se odnose na činjenicu da je to lice žrtva trgovine ljudima i, po mogućnosti, taj povratak treba da bude dobrovoljan.

168. Repatrijacija i povratak žrtava trgovine ljudima je definisana Memorandumom o saradnji, kao i Transnacionalnim referalnim mehanizmom (TRM). Proces povratka mora biti dobrovoljan i bezbjedan. Prema riječima crnogorskih organa vlasti, postoje sledeće mogućnosti za povratak/repatrijaciju: od vlade do vlade (posredstvom saradnje organa vlasti za sprovođenje zakona); preko međunarodne organizacije; zajedničkim naporima državnog tijela (na primjer, Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima) i nevladinih ili međunarodnih organizacija.

169. Plan reintegracije žrtava trgovine ljudima, koji je utvrđen u skladu sa Memorandumom o saradnji i TRM-om, trebalo bi izraditi u saradnji sa žrtvom i zasnivati ga na njegovim/njenim potrebama. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, zajedno sa potpisnicama Memoranduma o saradnji, nadležna je za razradu plana reintegracije. Žrtva ima mogućnost da kontaktira predstavnika partnerske organizacije u zemlji porijekla koja će se sastati sa njim/njom po povratku u zemlju.

170. Prema riječima crnogorskih organa vlasti, u period od 2004-2011, sve žrtve trgovine ljudima koje su bile strani državljani u Crnoj Gori su vraćene u njihove zemlje porijekla ili u drugu zemlju. Shodno tome, GRETA shvata da IOM-ova Kancelarija u Podgorici više ne sprovodi program za pomoć prilikom dobrovoljnog povratka iz Crne Gore.

171. GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da preduzmu dodatne korake u implementaciji institucionalnih i proceduralnih okvira za repatrijaciju i povratak žrtava trgovine ljudima, uz dužno poštovanje njihove bezbjednosti, dostojanstva i zaštite. Posebnu pažnju treba posvetiti obezbeđivanju finansijskih sredstava za troškove puta žrtava trgovine ljudima.

4. Implementacija mjera materijalnog krivičnog prava, istrage, sudskog postupka i procesnog prava

a. Materijalno krivično pravo

172. U skladu sa članom 18 Konvencije, strane ugovornice su dužne da utvrde djelo trgovine ljudima kao krivično djelo postupanja kada je učinjeno sa predumišljajem. Dalje, Konvencija zahtjeva od strana ugovornica da razmotre usvajanje zakonodavnih i drugih mjera koje su potrebne da se propiše kao krivično djelo korišćenje usluga koje su predmet iskorišćavanja uz saznanje da je lice žrtva trgovine ljudima (član 19). Pored toga, falsifikovanje putnih ili ličnih isprava, njihovo oduzimanje, skrivanje ili uništavanje, kao i pribavljanje ili izrada takve isprave, mora se propisati kao krivično djelo kada je izvršeno umišljajno i u cilju omogućavanja trgovine ljudima (član 20).

173. Kao što je navedeno u stavu 41, trgovina ljudima se propisuje kao krivično djelo članom 444 Krivičnog zakonika (KZ). Shodno članu 444, stav 1, osnovno krivično djelo trgovine ljudima kažnjava se zatvorom od jedne do deset godina. Otežavajuće okolnosti predviđene članom 444, stav 3 do 8, tiču se djece (kada je predviđena kazna zatvora u periodu od minimum tri godine); ako je prouzrokovana teška tjelesna povreda (kažnjava se zatvorom od jedne do 12 godina); ako je prouzrokovana smrt (kažnjava se zatvorom u periodu od najmanje 10 godina); ako je krivično djelo organizovano izvršilo više lica (predviđena je zatvorska kazna od najmanje pet godina). U slučajevima kada je minimalni period zatvorske kazne određen u prethodno navedenim odredbama, maksimalna kazna predviđa 20 godina zatvora.

174. Međutim, dvije otežavajuće okolnosti utvrđene Konvencijom izostavljene su iz teksta člana 444 KZ, naime situacija kada krivično djelo počinu javno službeno lice prilikom obavljanja svojih dužnosti i kada je namjerno ili grubim nemarom ugrožen život žrtve. U pogledu prethodno navedenog, crnogorski organi vlasti su se pozvali na član 416 KZ kojim se generalno pokrivaju krivična dela koja počinu javna službena lica koja prekrše ili ne izvrše svoju službenu dužnost i kojim se predviđaju kazne do 10 godina zatvora. U slučaju da je službeno lice počinilo krivično djelo trgovine ljudima, dolazi do sticaja krivičnih djela i kazna bi bila kombinacija kazni za svako krivično delo. Slično, došlo bi do preklapanja krivičnih djela ako je život žrtve bio ugrožen namjerno ili grubim nemarom, u slučajevima teških tjelesnih povreda ili smrti žrtve, ili ako je došlo do transporta u lošim uslovima u kojima je život žrtve bio ugrožen; na primjer, član 155 KZ-a (izlaganje opasnosti) ili član 157 (odbijanje pružanja pomoći) će se primjeniti. Ipak, da bi se postigla puna saglasnost sa zahtjevima utvrđenim članom 24 Konvencije, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti trebaju da obuhvate kao otežavajuće okolnosti i izvršenje krivičnog djela od strane službenog lica prilikom obavljanja svojih dužnosti koje namjerno ili grubim nemarom ugrožava život žrtve.

175. Crnogorski organi vlasti navode da se prethodne presude – koje izriču ili sudovi drugih zemalja ili sudovi u Crnoj Gori – za krivično djelo trgovine ljudima mogu uzeti u obzir od strane crnogorskih sudova kao otežavajuća okolnost u slučaju određivanje kazne za novi zločin koji počinu osoba na koju se presuda odnosi. Zatvorska kazna ili bilo koji drugi oblik lišavanja slobode u vezi sa krivičnim delima, kao i kazna koju je počinilac služi po presudi suda neke strane zemlje, uračunava se u presudu koju donosi domaći sud za isto krivično delo.

Informacije o prethodnim presudama koje su izrečene okrivljenima u drugim zemljama sud dobija putem međunarodne pravne pomoći, u skladu sa Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Sud proslijeđuje zamolnice za međunarodnu pravnu pomoć stranim pravosudnim organima i prima zamolnice za međunarodnu pravnu pomoć stranih pravosudnih organa preko Ministarstva pravde.

176. Što se tiče propisivanja krivičnih djela u vezi sa putnim i ličnim dokumentima, u skladu sa članom 444 KZ, "zadržavanje" ličnih isprava je jedan od načina za izvršenje krivičnog djela trgovine ljudima. Dalje, članovi od 412 do člana 415 KZ propisuju druge postupke kao krivična djela koja su određena članom 20 Konvencije. U tom pogledu, GRETA želi da naglasi da se članom 20(c) Konvencije jasno određuje obaveza strana ugovornica da usvoje zakonodavne i druge mjere koje su potrebne da se propišu kao krivična djela zadržavanje, oduzimanje, skrivanje, oštećenje ili uništavanje putne ili lične isprave drugog lica. Eksplanatorni izvještaj Konvencije (stavovi 241 i 242) navodi da strane ugovornice mogu slobodno da odlučuju samo kada je u pitanju da li ovo krivično djelo treba da uključi i slične postupke u pogledu falsifikovanja putnih ili ličnih dokumenata.⁶ Stoga, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da preduzmu neophodne mjere kojima se utvrđuju kao krivična djela postupci zadržavanja, oduzimanja, skrivanja, oštećenja ili uništavanja putnih ili ličnih isprava drugog lica izvršeni umišljajno i u cilju omogućavanja trgovine ljudima.

177. Referenca je već data data u stavu 101 na član 444, stav 7 Krivičnog zakonika, u skladu sa kojim "svako ko koristi usluge osobe za koju se zna da je žrtva krivičnog djela datog u stavu 1 ovog člana kažnjava se se zatvorskom kaznom u periodu od šest meseci do pet godina". U slučaju djece žrtava, počinilac krivičnog djela podleže zatvorskoj kazni od tri do petnaest godina. **GRETA pozdravlja uvođenje kriminalizacije korišćenja usluga osobe za koje postoji saznanje da je žrtva trgovine ljudima.** Još uvijek nema presuda koje se zasnivaju na temelju ove relativno nove odredbe zakona (uvedena je 2010. godine).

178. Član 445 KZ propisuje krivičnim djelom posebno "trgovinu djece radi usvojenja". "Ko oduzme lice koje nije navršilo 14 godina radi njegovog usvojenja protivno važećim propisima ili ko usvoji takvo lice ili posreduje u takvom usvojenju ili ko u tom cilju kupi, proda ili preda drugom lice koje nije navršilo 14 godina ili ga prevozi, obezbjeđuje mu smeštaj ili ga prikriva, kažniece se zatvorom od jedne do pet godina." Izvršenje ovog krivičnog djela od strane organizovane grupe kažnjava se zatvorskom kaznom u

⁶ Videti stav 241 i 242 Eksplanatornog izveštaja

periodu od minimum 3 godine. U pogledu činjenice da se ova odredba tiče djece starosti do samo 14 godina, referenca je data na komentare iz stava 45.

179. Shodno članu 446 KZ (zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu): "(1) Ko, kršeći pravila međunarodnog prava, stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos, ili drži drugog u takvom odnosu, ili kupi, proda, preda drugom licu ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji ovakvog lica ili podstiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu lica koje izdržava ili o kojem se stara, kazniće se zatvorom od jedne do 10 godina; (2) Ko prevozi lica koja se nalaze u ropskom ili njemu sličnom odnosu iz jedne zemlje u drugu, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina; (3) Za krivično delo iz stava 1 i 2 ovog člana koje se učini maloljetnom licu, počinitelj će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina." GRETA razumije da nije bilo sudske prakse u vezi sa članom 446 KZ, ali je jasno da se opseg ovog člana preklapa sa članom 444 KZ. U odnosu na ovo pitanje komentari su dati u paragrafu 43.

180. Crnogorski organi vlasti pozivaju se na još dvije odredbe u Krivičnom zakoniku koje su vezane za trgovinu ljudima: Član 209 (podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa) i Član 210 (posredovanje u vršenju prostitucije). Član 209 odnosi se na maloljetna lica koja su podvođena radi obljube, putem razmjene poruka, uspostavljanja kontakta, podsticanja maloljetnika itd. Predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine. Drugi vid ovog krivičnog djela je navođenje maloljetnog lica na polni odnos iznajmljivanjem stana, pružanjem usluga prevoza do lokacije gde se polni odnos obavlja, itd. Predviđena je kazna zatvora do tri godine. Smatra se da je krivično djelo učinjeno samim podvođenjem ili bludničenjem, činom jednakim tome, ili drugim polnim radnjama, što znaci da nije neophodno da dođe do samog polnog odnosa. Prema Članu 210 krivično djelo predstavlja podsticanje i navođenje druge osobe na prostituciju, učestvovanje u predaji nekog lica drugome radi vršenja prostitucije ili propagiranja ili reklamiranja prostitucije. Djela su široko određena, što omogućuje gonjenje sudskim putem velikog broja krivičnih djela koja su vezana za polni odnos u okviru ovog Člana. Kazna zatvora predviđena za posredovanje u prostituciji iznosi od jedne do deset godina.

181. Kao što je navedeno u paragrafu 163, novi Zakonik o krivičnom postupku (ZKP) i Krivični zakonik sadrže odredbe koje se tiču konfiskacije imovine počinitelja organizovanog kriminala, prebacivanjem tereta dokazivanja njihovog porijekla i mogućnosti za njihovu proširenu konfiskaciju. Postoji mogućnost da se zaplijeni imovina u toku istrage kako bi se konfiskovala na kraju sudske procedure. Međutim, tokom državne posjete Crnoj Gori, delegacija GRETA je informisana da nije bilo konfiskacije imovine trgovaca ljudima, Zakonik o krivičnom postupku je ušao u primjenu relativno skoro, ali je već bilo slučajeva konfiskacije imovine stečene kriminalom vezanim za pranje novca i trgovinu drogom. Nakon posjete, crnogorski organi vlasti su informisali GRETU da postoji predlog tužilaštva u slučaju Afrodita (vidjeti paragrafe 85 i 193) za oduzimanjem imovine stečene vršenjem kd trgovina ljudima. GRETA podsjeća da konfiskacija imovine stečene krivičnim djelima, kao preduslov mora da ima otkrivanje, identifikaciju i zaplijenu ilegalne imovine u toku krivične istrage kao i adekvatnu proceduru za izvršenje toga, što je osnova za pojačanje efekta kazne, kao i obezbjeđivanje novčane kompenzacije žrtvama. GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebalo da preduzmu korake u cilju obezbjeđivanja primjene u praksi zakonskih odredbi koje se tiču konfiskacije imovine osoba osuđenih za krivična djela vezana za trgovinu ljudima.

182. U skladu sa Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična djela, pravno lice je odgovorno za krivična djela od strane osobe koja preduzima radnje u ime tog pravnog lica u okviru njegovog/njenog autoriteta sa namjerom sticanja koristi za to pravno lice. Pravno lice je odgovorno čak i kada su postupci te osobe u suprotnosti sa pravilima poslovanja ili naređenjima pravnog lica. Dalje, pravno lice je odgovorno za krivična djela čak i kada odgovorna osoba koja je počinila k.djelo nije bila osuđena za to. Odgovornost pravnog lica ne isključuje krivičnu odgovornost odgovorne osobe za izvršeno krivično djelo. Pravno lice, odgovorno za krivično djelo, može da bude poslovna organizacija, strana firma i dio strane firme, javno komunalno preduzeće, javna institucija, domaća i strana nevladina organizacija, investicioni fond, drugi fond (sa izuzetkom fonda koji se bavi isključivo javnim poslovima), sportska organizacija, politička partija, kao i druga organizacija koja u okviru svojih poslova redovno ili povremeno prima

sredstva i upravlja njima. Prema znanju GRETA, nije bilo osuđivanja pravnih lica za krivična djela vezana za trgovinu ljudima.

183. Zvaničnici koji su se okupili tokom državne posete ukazali su da će nacrt novog Krivičnog zakonika biti završen u naredne dvije godine. GRETA smatra da bi u okviru nacrta novog Krivičnog zakonika crnogorski organi vlasti trebalo da sprovedu sveobuhvatnu ocjenu efikasnosti odredaba krivičnog zakona koji se tiču trgovine ljudima i gore spomenutih srodnih odredaba Krivičnog zakonika, sa ciljem izbjegavanja ponavljanja i poboljšanja jasnosti i tačnosti zakona.

b. Nekažnjavanje žrtava trgovine ljudima

184. U skladu sa Članom 26 Konvencije, članice moraju da predvide mogućnost nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima za njihovu umiješanost u nezakonite radnje, na koje su bili primorani.

185. Crnogorsko zakonodavstvo ne obuhvata posebne odredbe koje su uključene u Član 26 Konvencije. Crnogorski organi vlasti pozivaju se na opšte odredbe Krivičnog zakonika koje uzimaju u obzir krivicu i olakšavajuće okolnosti. Krivični zakonik propisuje da, ukoliko je radnja bila učinjena pod prisilom, neće se smatrati krivičnim djelom. Ukoliko je djelo nad okrivljenim učinjeno u samoodbrani ili u odbrani drugog lica, prouzrokovano silom, koja nije apsolutna ili pretnjom odredbe o krajnjoj nuždi će biti primijenjene protiv okrivljenog.

Ako je krivično djelo učinjeno pod prisilom ili prijetnjom, a ne postoje uslovi za isključenje krivične odgovornosti ili krajnje nužde, okrivljeni može biti kažnjen smanjenom kaznom, a ukoliko je kd počinjeno pod izuzetno olakšavajućim okolnostima on/ona može biti oslobođen kazne. Ukoliko se osoba, prema kojoj su sila ili pretnja upućeni, ne smatra počinioцем krivičnog djela, osoba koja je izvršila silu ili prijetnju, prema tome, će biti smatrana počinioцем.

186. GRETA poziva crnogorske organe vlasti da preduzmu zakonske mjere koje predviđaju mogućnost nekažnjavanja žrtava trgovine ljudima za njihovu umiješanost u nezakonitim radnjama, na koje su bili primorani.

c. Istraga, sudsko gonjenje i procesno pravo.

187. Jedna od svrha Konvencije je da obezbjedi efikasnu istragu i sudsko gonjenje trgovaca ljudima (Član 1(1)(b)). U tom smislu, strane su obavezne da međusobno sarađuju uzimajući u obzir istragu i krivično gonjenje trgovaca ljudima (Član 32). Dalje, Konvencija ističe da istraga i sudsko gonjenje trgovaca ljudima ne smije da se oslanja na izjave žrtava i da asocijacije i NVO koje imaju za cilj borbu protiv trgovine ljudima ili zaštitu ljudskih prava, moraju biti sposobne da pomognu i podrže žrtve tokom krivičnog gonjenja u skladu sa uslovima propisanim u domaćem pravu i uz žrtvin pristanak (Član 27).

188. Dalje, prema Članu 28 Konvencije, strane moraju da preduzmu mjere kako bi obezbjedile efikasno i adekvatnu zaštitu od moguće osvete ili zastrašivanja, naročito tokom i posle istrage i sudskog gonjenja počinilaca. Ova zaštita može imati različite oblike (fizička, preseljenje, promjena identiteta, itd.) i treba da se omogući žrtvama trgovine ljudima, onima koji to prijave ili na drugi način sarađuju sa organima istrage i sudskog gonjenja, svjedocima koji svjedoče, i, kada je neophodno članovima porodica gore pomenutih lica. Dalje, Član 30 Konvencije obuhvata odredbu koja zahtijeva od strana da preduzmu mjere zaštite privatnog života žrtava, njihovog identiteta i da im pruže bezbjednost i zaštitu od zastrašivanja tokom sudskog postupka, uključujući specijalne mjere zaštite za djecu žrtve trgovine ljudima.

189. U Crnoj Gori krivičnu istragu o trgovini ljudima započinje tužilac po službenoj dužnosti. Ako tužilac zaključi da ne postoji osnov za podizanje tužbe protiv nekih od prijavljenih saučesnika, tužilac je obavezan da inofrmiše oštećenu stranu u roku od osam dana obavještavajući nju ili njega da on/ona sam/sama može pokrenu tužbu i da njemu/njoj dostavi odluku o odbijanju krivične žalbe. Oštećena strana ima pravo da pokrene tužbu u roku od 30 dana od dana obavještenja i da podnese nove dokaze.

Ako oštećena strana nije informisana da tužilac nije pokrenuo tužbu ili je odustao od nje, on/ona može da obavijesti nadležni sud o svojoj namjeri da pokrene tužbu i to u roku od 6 meseci od dana kada je tužilac odbacio optužbe ili obustavio istragu. U slučaju smrti oštećene strane, njegov/njen bračni drug, partner, djeca, roditelji, usvojenici, usvojioци, braća i sestre mogu u roku od 3 mjeseca nakon smrti da pokrenu tužbu (u skladu sa Članom 59 Zakonika o krivičnom postupku).

190. Novi Zakonik o krivičnom postupku (ZKP) je uveo istragu koja se sprovodi od strane tužioca (ranije korišćena za organizovani kriminal, i od septembra 2011 za sve oblike kriminala). Ovo je viđeno kao pozitivan razvoj jer doprinosi efikasnijem prikupljanju dokaza (prije nego što je novi ZKP stupio na snagu, istražni sudija je bio nadležan za krivičnu istragu). Novi ZKP takođe pruža mogućnost upotrebe specijalnih tehnika istrage, što mora da se odobri od strane istražnog sudije (mjere iz Člana 157, Stav 1, Zakonika o krivičnom postupku) ili tužioca (mjere iz Člana 157, Stav 2, Zakonika o krivičnom postupku). Član 157 ZKP (koji se primenjuje, *inter alia*, na krivična djela sa elementima organizovanog kriminala, korupcije, itd) predviđa tajni nadzor, prisluškivanje telefonskih razgovora, tajne istražitelje, nadgledanje objekata i kontrolu isporuke, itd. Crnogorske vlasti su naznačile da ove tehnike istrage mogu biti korišćene u slučaju trgovine ljudima. Crnogorski organi vlasti su takođe informisali GRETU da se tehnika kontrolisanih isporuka može koristiti u slučajevima trgovine ljudima ukoliko su ispunjeni uslovi iz člana 158 Zakonika o krivičnom postupku (ovi uslovi uključuju prisustvo elemenata organizovanog kriminala, korupcije, pranja novca, zloupotrebu položaja, otmicu, iznudu, posredovanje u prostituciji ili krijumčarenje).

191. Prema višim tužiocima prisutnim tokom GRETA državne posjete, glavni izazovi tokom sudskog gonjenja trgovaca ljudima se odnose na prikupljanje objektivnih i tačnih izjava žrtava/svedoka. Zato je važno omogućiti da se žrtve psihološki pripreme i da pristanu da daju izjave, a NVO koje obezbjeđuju sklonište i pomoć žrtvama, imaju važnu ulogu u tome.

192. Zaštita žrtava i svjedoka trgovine ljudima je obuhvaćena u dva pravna akta: novim ZKP-om i Zakonom o zaštiti svjedoka iz 2004. ZKP reguliše zaštitu svjedoka u sudu i uključuje mogućnost da se saslušanje sprovede pod pseudonimom i uz pomoć sredstava tehnike (zaštitni zid, uređaja za prenos slike i zvuka itd). Zaštita svjedoka van krivičnog procesa, tj. u početnim fazama istrage ili nakon završetka krivične istrage je regulisana Zakonom o zaštiti svjedoka. U skladu s tim, za svjedoke i njihove bliske rođake mogu biti omogućeni različiti oblici zaštite: fizička zaštita lica i njene/njegove imovine, preseljenje, prikrivanje identiteta i informacija, promjena identiteta. Program zaštite svjedoka predviđa pristanak lica i njegovo/njeno prihvatanje uslova koje je država propisala. Odluke o primjeni, suspenziji, prestanku ili produžetku Programa zaštite svedjoka donosi Komisija u čijem sastavu se nalazi sudija Vrhovnog suda, zamjenik Vrhovnog državnog tužioca i Rukovodilac Jedinice za zaštitu svjedoka. Crnogorski organi vlasti su informisali GRETU da je Jedinica za zaštitu svjedoka do sada primjenila proaktivne mjere za jedno lice u slučaju trgovine ljudima. Nadalje, u crnogorskim sudovima postoje specijalna služba za podršku povrijeđenim stranama, svjedocima i žrtvama trgovine ljudima, trgovine djecom u svrhu usvajanja i porodičnog nasilja. **Odštampana je brošura koja sadrži kontakt informacije o osoblju suda, koje je zaduženo za obezbjeđenje podrške, kao i o krivičnom postupku, svedočenju i mjerama zaštite. U skladu sa tim, GRETA izražava zabrinutost skorašnjim izveštajem Parlamentarne Skupštine Savjeta Evrope prema kom svjedocima u Crnoj Gori nije uvek obezbeđena adekvatna zaštita⁷.**

193. Delegacija GRETA je upoznata od strane tužilaca da su slučajevi trgovine ljudima sudski gonjeni po Članu 209 ili Članu 210 Krivičnog zakona (vidjeti stav 177). Prema tužiocima, optužbe po ova dva gore pomenuta člana su manje teške za dokazivanje i zato je lakše donijeti presude na osnovu njih. Kao primjer, naveden je takozvani slučaj „Afrodita“, koji je obuhvatao dva noćna kluba. U periodu od šest mjeseci tokom 2010, prikupljeni su dokazi od strane policije koristeći tajno nadgledanje. Kao rezultat

⁷ PACE, „Zaštita svedoka kao kamen temeljac za pravdu i pomirenje na Balkanu“ Dok. 12440 rev. Od 12. Januara 2011, dostupno na: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc10/EDOC12440.htm>

toga uhapšeno je 16 osoba, od kojih je osam povezano sa krivičnim udruživanjem, trgovinom ljudima, posredovanjem u prostituciji na organizovani način, a drugih osam (od kojih su troje bili aktivni policajci i radili kao obezbeđenje u noćnim klubovima) su optuženi za trgovinu ljudima, posredovanje u prostituciji i zloupotrebu službenog položaja. Od ukupno 13 identifikovanih potencijalnih žrtava trgovine ljudima, porijeklom iz Srbije i Kosova*; sedam od njih je pristalo da svjedoči. Slučaj je vođen u Višem sudu u Podgorici, koji nije mogao da ustanovi postojanje elemenata trgovine ljudima; tako da su presude donijete za krivično udruživanje i posredovanje u prostituciji, a u slučaju tri policajca, za zloupotrebu službenog položaja. Nakon žalbe, prvostepena presuda je poništena i predmet je vraćen Višem sudu na ponovno suđenje Odlukom Aplecionog suda Crne Gore od 20. januara, 2012.

194. Prema statistikama crnogorskih organa vlasti u periodu od 2004. do 1. decembra 2011. Uprava policije podnela je 18 krivičnih prijava protiv trgovine ljudima po Članu 444 KZ i jednu po Članu 445 KZ.⁸ U istom periodu, tužilaštvo je podiglo optužnice protiv 52 osobe po Članu 44 KZ i protiv šest osoba po Članu 445 KZ. Kroz sud je prošlo 14 slučajeva trgovine ljudima u ovom periodu; izrečeno je 11 osuđujućih presuda, jedna oslobađajuća presuda, i dve žalbe su bile u toku. Dosuđene su kazne zatvora od jedne do šest godina i deset meseci.

195. Tokom državne posjete Crnoj Gori, delegacija GRETA je tražila aktuelne informacije o takozvanom slučaju S. Č, koji je bio široko objavljen tokom 2002 i 2003 i bio je tema zajedničke ekspertske ocjene Savjeta Evrope/OSCE.⁹ S.Č, žena iz Moldavije, koja je pobjegla iz zarobljeništva u Podgorici i otišla u policiju po pomoć u novembru, 2002, optužila je jedan broj osoba za fizičko i seksualno zlostavljanje, uključujući i nekoliko crnogorskih zvaničnika, posebno tadašnjeg zamjenika državnog tužioca. Uprkos velikoj količini materijala prikupljenog tokom istrage, u maju 2003. godine osnovni tužilac donio je odluku da odbaci slučaj protiv četiri osobe osuđene za trgovinu ljudima i posredovanje u prostituciji, a u junu, 2003. godine istražni sudija je izdao deklarativnu sudsku odluku da je istraga završena.

196. U skladu sa gore pomenutim izvještajem eksperata slučaj je bio pogrešno vođen u različitim fazama od strane različitih učesnika, *inter alia* policajci su očigledno prijetili S.Č. dok je bila u skloništu, procedura identifikacije fotografija je bila lažirana, visoko kotirani predstavnici tužilaštva su smatrali S.Č. za "nepouzdanog svjedoka" i na taj način davali izjave štampi. Ekspertski tim je smatrao da je krajnje neobično za tužioca da obustavi slučaj nakon završene istrage, pošto je tužilac vezan principom zakonitosti i mora da sudski goni ako postoji valjan razlog. Eksperti su bili mišljenja da su postojali svi razlozi da se slučaj iznese pred sud i dali su više preporuka u vezi sa zakonskim i institucionalnim okvirom za borbu protiv trgovine ljudima generalno, a naročito za slučaj S.Č.

197. GRETA je zabrinuta da slučaj S.Č nije razmatran na sudu, uprkos svim dokazima koji su prikupljeni tokom istrage. Ovo zajedno sa gore pomenutim saznanjima eksperata koji ukazuju da S.Č. nije bila tretirana na način kako bi potencijalna žrtva trgovine ljudima trebalo da bude, postavljaju pitanja o adekvatnosti legislativnog i institucionalnog okvira za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori.

198. GRETA delegacija je došla do saznanja da slučaj S.Č. nije bio ponovo otvoren, uprkos gore pomenutom izvještaju eksperata i preporukama. GRETA razumije da je zakonski moguće ponovo pokrenuti slučaj ukoliko tužilac izađe sa novim dokazima ili ako je

⁸ Tokom 2004, šest krivičnih optužbi protiv 15 lica; Tokom 2005, tri krivične optužbe protiv tri lica; Tokom 2006, dve krivične optužbe protiv sedam lica; Tokom 2007, dve krivične optužbe protiv osam lica (od kojih četiri za posredovanje u prostituciji); Tokom 2008, dve krivične optužbe protiv devet lica; Tokom 2009, dve krivične optužbe protiv četiri lica; Tokom 2010, dve krivične optužbe protiv 16 lica.

⁹ Savet Evrope, SG/INF(2003) 42, 11. decembra 2003. Zajednička pomoć Saveta Evrope/ OSCE Crnoj Gori u borbi protiv trgovine ljudi. Nezavisni ekspertski izveštaj o njihovoj poseti Podgorici (22-24 juli 2003.) i odgovori Vlade Crne Gore.

dokazano da je odluka u prethodnom postupku bila zasnovana na zloupotrebi položaja ili da je javni tužilac počinio krivično djelo. Međutim, ukoliko se ne preduzmu koraci da se slučaj S.Č. ponovo pokrene, nastupiće zastarjelost. Kao odgovor na zahtjev GRETE za dostavljanjem ažuriranih informacija o bilo kojem preduzetom koraku o ponovnom pokretanju slučaja S.Č., crnogorski organi vlasti su jednostavno ponovili da je slučaj suspendovan Odlukom od 2.juna, 2003.godine, odustankom državnog tužioca od krivičnog gonjenja. GRETA sa zabrinutošću primjećuje da organi vlasti nisu dostavili informacije o bilo kojem koraku za ponovno pokretanje S.Č. slučaja, što nameće pitanja u vezi niza odredbi Konvencije.

199. GRETA je informisana da je bivši zamjenik državnog tužioca, protiv koga je S.Č. svjedočila, uložio žalbu protiv njenog lažnog svjedočenja i Osnovni sud u Podgorici 2011. je pokrenuo krivični postupak protiv S.Č. u odsustvu (optužena ne boravi u Crnoj Gori od 2003).¹⁰ GRETA razumije da je odluka o održavanju suđenja u odsustvu odluka suda po zahtjevu javnog tužioca ako postoje valjani razlozi (javni interes sudskog gonjenja čak i kada je osumnjičeni/optuženi nije prisutan). Crnogorski organi vlasti su potom informisli GRETU da je presudom Osnovnog suda u Podgorici od 24. februara, 2012. godine S.Č. oslobođena od krivičnog gonjenja za 2 krivična djela davanja lažnog iskaza (član 389, stavovi 3 i 4 u vezi stava 1 KZ-a). Presuda nije pravosnažna, s obzirom da slijedi procedura ulaganja žalbe.

200. GRETA primjećuje da je zakonski i institucionalni okvir za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori napredovao od vremena slučaja S.Č. Konkretno, novi Zakonik o krivičnom postupku predstavlja poboljšanje u odnosu na prethodni ZKP, koji je bio na snazi u toku istrage slučaja S. Č. Izjava svjedoka data policiji nije prihvatljiva kao dokaz na sudu, ali izjava data tokom pred-pretresne procedure tužiocu (koji je prema novom ZKP zadužen za istragu) može se smatrati dokazom i ponovo iznijeti tokom saslušanja na sudu. Ovo isključuje ponovno saslušanje na sudu potencijalno ranjivih svjedoka.

201. GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da preduzmu mjere za:

- određivanje prioriteta u identifikaciji praznina tokom istražnog postupka i predstavljanje slučaja na sudu, inter alia, s ciljem da zločini vezani za trgovinu ljudima budu efikasno istraženi i sudski gonjeni, što bi vodilo do proporcionalnih i odvraćajućih sankcija;
- pojačanom istragom i sudskim gonjenjem slučajeva trgovine ljudima sa uključenjem zvaničnika, nametanjem i primjenom proporcionalnih i odvraćajućih sankcija nad osuđenim.

202. GRETA takođe smatra da bi crnogorski organi vlasti trebalo da u potpunosti iskoriste dostupne mjere zaštite žrtava i da spriječe zastrašivanje tokom istrage, a i nakon sudskog postupka. U tom smislu, crnogorski organi vlasti bi trebalo da preduzmu dodatne mjere kako bi obezbjedili da žrtve trgovine ljudima budu adekvatno informisane i potpomognute tokom pretpretresnog i sudskog postupka.

203. Dalje, GRETA smatra da postoji potreba za poboljšanjem znanja i osjetljivosti sudija, tužilaca, istražitelja i advokata o trgovini ljudima i o pravima žrtava. Budući programi obuke bi trebalo da budu osmišljeni s ciljem da poboljšaju znanje i sposobnosti nadležnih stručnjaka, što bi im omogućilo da identifikuju žrtve trgovine ljudima, da im pomognu i zaštite ih, kao i da osiguraju osuđivanje trgovaca ljudima. Tokom obuke, posebna pažnja bi trebalo da se obrati na prevazilaženje utemeljenih negativnih stavova i predrasuda prema žrtvama trgovine ljudima.

5. Zaključne napomene

¹⁰ Fondacija za ljudska prava (2011), *Ljudska prava u Crnoj Gori 2010-2011*, str. 194-195.

204. Pravni i institucionalni okvir koji su crnogorski organi vlasti uspostavili za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima daje dobru osnovu za suočavanje sa ovim fenomenom iz perspektive zasnovane na poštovanju ljudskih prava. S tim u vezi, GRETA smatra da je definicija „žrtve trgovine ljudima“ po crnogorskom zakonodavstvu previše uska, s obzirom da se veže za ishod krivičnog procesa. Kao rezultat, identifikacija žrtava trgovine ljudima se sagledava samo iz ugla sprovođenja zakona, što je u suprotnosti sa principom zasnovanim na poštovanju ljudskih prava i principom koji u središtu stavlja žrtvu, a koji Konvencija zahtijeva.

205. Potpuno finansiranje Skloništa za žrtve trgovine ljudima od strane crnogorskih organa vlasti i pojačano učešće NVO-a su znaci postojanja volje da se ljudska prava žrtava trgovine ljudima stave u centar aktivnosti na polju borbe protiv trgovine ljudima. Međutim, potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se osiguralo da je pomoć prilagođena potrebama žrtava i da olakšava njihovu reintegraciju u društvo.

206. Žrtve trgovine ljudima trebaju da ostvaruju svoje pravo na period oporavka i refleksije bez isključivanja i tokom kojeg će im se obezbjediti obnovljive boravišne dozvole na osnovu njihovih ličnih situacija žrtava i/ili njihove saradnje sa nadležnim organima. Nadalje, pravo žrtava na naknadu štete treba učiniti efektivnim u praksi, uključujući i putem uspostavljanja državnog sistema za naknadu štete.

207. Pristup koji u fokusu stavlja potrebe žrtve takođe zahtijeva obezbjeđivanje efikasne zaštite žrtava trgovine ljudima tokom istraga i sprječavanje zastrašivanja tokom i nakon sudskih postupaka. GRETA smatra da je neophodno preduzeti zakonske mjere kojim će se obezbjediti mogućnost ne-izricanja kazni za žrtve trgovine ljudima za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima u onoj mjeri u kojoj su one bile primorane na to.

208. Dodatno, obuke za službenike za sprovođenje zakona, granične policijace, tužioce, sudije, socijalne radnike i druge relevantne profesionalce trebaju da se fokusiraju na potrebu za primjenom pristupa zasnovanog na poštovanju ljudskih prava u borbi protiv trgovine ljudima na osnovu Konvencije SE, kao i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava.

209. GRETA poziva crnogorske organe vlasti da je redovno informišu o napredovanju u pogledu implementacije Konvencije i sa zadovoljstvom očekuje nastavak dobre saradnje sa crnogorskim organima vlasti u cilju postizanja ciljeva Konvencije.

Aneks I: Spisak predloga GRETA

Definisanje trgovine ljudima

1. Da bi se postigla puna saglasnost sa definicijom trgovine ljudima u Konvenciji, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti treba da uključe otmicu kao jedno od sredstava za izvršenje trgovine ljudima.
2. U cilju postizanja pune saglasnosti sa definicijom trgovine ljudima iz Konvencije, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti trebaju eksplicitno da uključe „ropstvo i radnje srodne ropstvu“ u oblike eksploatacije koji nastaju kao rezultat vršenja djela trgovine ljudima.
3. GRETA smatra da bi eksplicitno navođenje irelevantnosti pristanka žrtve trgovine ljudima na namjeravnu eksploataciju moglo poboljšati sprovođenje mjera za borbu protiv trgovine ljudima.
4. GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebali da prošire djelokrug Člana 445 Krivičnog zakonika, kako bi se istim obuhvatila djeca starosti do 18 godina, u skladu sa Konvencijom.

Definicija žrtve trgovine ljudima

5. GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da ponovo razmotre definiciju žrtve trgovine ljudima, u svijetlu gore pomenutih razmatranja i da izmjene odgovarajuće zakonodavstvo.

Sveobuhvatan pristup i koordinacija

6. GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebalo da dalje ojačaju koordinaciju između državnih vlasti i NVO aktivnih u borbi protiv trgovine ljudima, kako bi obezbjedili da NVO budu uključene u planiranje i primjenu nacionalne politike.
7. Dalje, GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebalo da preduzmu dalje korake kako bi obezbjedili da nacionalna akcija za borbu protiv trgovine ljudima bude sveobuhvatna, a naročito da:
 - ohrabre efikasnije učešće svih javnih organa uključenih u implementaciju mjera protiv trgovine ljudima na nacionalnom i lokalnom nivou i da poboljšaju koordinaciju njihovih aktivnosti; u tom smislu, bitno je da se dalje podiže svijest o Sporazumu o saradnji i odgovornosti koje proističu iz njega;
 - obrate dodatnu pažnju na preventivne mjere među ranjivim grupama, kao što su RAE populacija, interno raseljena lica, djeca bez roditeljskog staranja koja žive u domovima;
 - obezbjede da je pitanje jednakosti polova zastupljeno u nacionalnoj politici borbe protiv trgovine ljudima, kao i u praksi;
 - uključe u akcionim nacionalnim mjerama borbu protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.
8. GRETA takođe smatra da crnogorski organi vlasti trebaju da obezbijede da je status Kancelarije definisan kao pitanje od prioriteta, kao i da je Kancelarija pozicionirana tako da efikasno ispunjava svoju koordinacionu ulogu. GRETA takođe poziva crnogorske organe vlasti da ulažu u ljudske i finansijske resurse Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, kako bi ista mogla da sprovede kompletan opseg zadataka u okviru svog mandata.
9. Dalje, GRETA poziva crnogorske organe vlasti da uvedu nezavisnu procjenu nacionalne strategije i akcionog plana, kao sredstva za procjenu uticaja aktivnosti i za planiranje buduće politike i mjera za borbu protiv trgovine ljudima.

Obuka nadležnih stručnjaka

10. GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebali da preduzmu dalje korake u cilju poboljšanja znanja i osjetljivosti nadležnih stručnjaka u vezi sa trgovinom ljudima i pravima žrtava, a naročito socijalnih radnika, službenika koji sprovode zakon, advokata, tužilaca, sudija, itd. Budući programi obuke bi trebalo da budu osmišljeni s ciljem da poboljšaju znanja i sposobnosti nadležnih stručnjaka, što bi im omogućilo da identifikuju žrtve trgovine ljudima, da im pomognu i zaštite ih i da osiguraju osuđivanje trgovaca ljudima. Tokom obuke, posebnu pažnju bi trebalo posvetiti prevazilaženju utemeljenih negativnih stavova i predrasuda o žrtvama trgovine ljudima.

Prikupljanje podataka i istraživanje

11. GRETA smatra da bi u svrhu pripreme, monitoringa i procjene politike protiv trgovine ljudima crnogorski organi vlasti trebali da razviju i održe sveobuhvatan i koherentan statistički sistem o trgovini ljudima, prikupljajući pouzdane statističke informacije od svih glavnih učesnika, koji će omogućavati razvrstavanje (uzmišljajući u obzir pol, godine, vrstu eksploatacije, zemlju porijekla i/ili destinaciju, itd.). Navedeno bi trebalo sprovoditi uz praćenje svih neophodnih mjera za poštovanje prava lica na zaštitu ličnih podataka, uključujući i situaciju kada se od nevladinih organizacija, koje rade sa žrtvama trgovine ljudima, traži da pruže informacije za nacionalnu bazu podataka.

12. GRETA poziva crnogorske organe vlasti da dalje nastave sa sprovođenjem i podržavanjem istraživanja o pitanjima koja se tiču trgovine ljudima, kao važnog izvora informacija za buduće strateške mjere. Oblasti u kojima je istraživanje potrebno u cilju osvjetljavanja opsega problema trgovine ljudima uključuju trgovinu ljudima u cilju radne eksploatacije i trgovinu djecom.

Međunarodna saradnja

13. GRETA poziva crnogorske organe vlasti da nastave sa istraživanjem mogućnosti za međunarodnom saradnjom na poljima zaštite i pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima, kao i u istragama i sudskim gonjenjima slučajeva trgovine ljudima.

Mjere za podizanje svijesti i smanjenje potražnje

14. GRETA smatra da bi buduće akcije u oblasti podizanja svijesti trebalo biti osmišljene u svijetlu ocjenjivanja prethodnih mjera, kao i da bi trebalo da se usredsrede na identifikovane potrebe. Kampanja o podizanju svijesti, obrazovanje u školama i obuke nadležnih stručnjaka bi trebale da imaju za cilj promociju ravnopravnosti polova i eliminisanje nasilja zasnovanog na rodnoj različitosti, kao i stigmatizacije žrtava trgovine ljudima.

15. Dalje, GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebalo da nastave sa naporima na smanjenju potražnje za uslugama žrtava trgovine ljudima.

Socijalne, ekonomske i druge inicijative za ranjive grupe trgovine ljudima

16. GRETA smatra da postoji prostor za jačanje mjera za grupe koje su ranjive u odnosu na trgovinu ljudima na osnovu identifikovanih ključnih razloga trgovine ljudima (ekonomski i socijalni uslovi, siromaštvo, neadekvatno obrazovanje, nedostatak mogućnosti zapošljavanja, itd.).

17. GRETA takođe zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da obezbjede registraciju sve novorođene djece, kao mjere prevencije trgovine ljudima. Dalje, GRETA insistira da crnogorske vlasti preduzmu korake za obezbjeđivanje registracije svih osoba iz ugroženih grupa, istovremeno kao preventivne mjere i da bi se izbjeglo ponavljanje trgovine ljudima.

Mjere na granicama za sprječavanje trgovine ljudima i omogućavanje legalne migracije

18. GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebalo da učine dalje napore da:

- prepoznaju slučajeve trgovine ljudima u okvirima granične kontrole;
- uvedu spisak za identifikaciju potencijalnih rizika vezanih za trgovinu ljudima tokom podnošenja zahtjeva za vizu,
- obezbijede redovne treninge za službenike granične policije, sa ciljem jačanja njihovih kapaciteta za identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

19. Dalje, GRETA poziva crnogorske organe vlasti da razmotre mogućnost sprovođenja informativnih kampanja kako bi potencijalne strane žrtve upozorili na rizike trgovine ljudima, u saradnji sa zemljama porijekla.

Identifikacija žrtava trgovine ljudima

20. GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da:

- odvoje identifikaciju žrtava od krivičnih postupaka (vidjeti takođe stav 51 koji se odnosi na definiciju žrtve trgovine ljudima);
- osnaže učešće više ustanova u identifikaciji žrtava, uvođenjem nacionalnog referalnog mehanizma kojim se definišu uloge i procedure za svo osoblje u prvim redovima, koji mogu doći u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima;
- za osoblje prvog reda obezbijede operativne indikatore, priručnike i sredstva koja će koristiti tokom procesa identifikacije; ovi indikatori se trebaju redovno ažurirati kako bi bili usklađeni sa promjenjljivom prirodom viktimizacije žrtava trgovine ljudima;
- unaprijede multi-agencijske obuke o identifikaciji žrtava za osoblje u prvim redovima (uključujući službenike koji sprovode zakon, inspektore rada, socijalne radnike, medicinsko osoblje, osoblje iz specijalnih ustanova za djecu, osoblje NVO-a);
- garantuju da će službenici koji sprovode zakon, socijalni radnici, inspektori rada i drugi relevantni učesnici usvojiti proaktivniji pristup i unaprijediti svoj rad na identifikaciji potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

Pomoć žrtvama

21. GRETA zahtijeva od crnogorskih organa vlasti da intenziviraju svoje napore u pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima, a naročito u pogledu sledećeg:

- da garantuju da su uslovi u skloništima za žrtve trgovine ljudima adekvatni i prilagođeni njihovim posebnim potrebama. U tom smislu, trebalo bi napraviti bolju ravnotežu između potrebe da se žrtvama trgovine ljudima obezbijedi siguran smještaj i potrebe da se ostvari njihov oporavak i rehabilitacija; ovo pitanje zahtjeva veću svijest među zaposlenima koji rade sa takvim žrtvama o neophodnosti poštovanja privatnosti žrtve i pružanja pomoći prilikom njihove rehabilitacije;
- da olakšaju re-integraciju žrtava trgovine ljudima u društvo i izbjegavanje ponovne trgovine, tako što će im obezbijediti stručne obuke i pristup tržištu rada;

- da unaprijede sistem za pružanje pomoći djeci žrtvama trgovine ljudima, kako u smislu smještaja, tako i u pogledu srednjoročnih i dugoročnih programa podrške osmišljenih u skladu sa potrebama djece;
- da garantuju da sve strane potpisnice Sporazuma o saradnji efikasno ispunjavaju svoje obaveze pružanja pomoći potencijalnim žrtvama trgovine ljudima;
- da organizuju treninge za sve zaposlene odgovorne za pružanje pomoći i mjere zaštite žrtava trgovine ljudima.

Vrijeme za oporavak i razmišljanje

22. GRETA zahtijeva od crnogorskih organa vlasti da ponovo razmotre zakonodavstvo kako bi bili sigurni da je period oporavka i razmišljanja/refleksije određen članom 13 Konvencije, posebno utvrđen zakonom.

23. Dalje, GRETA zahtijeva od crnogorskih organa vlasti da garantuju da su sve osobe žrtve trgovine ljudima sistemski informisane o mogućnostima korišćenja perioda za oporavak i razmišljanje, kao i da im je efikasno odobren takav period.

Boravišne dozvole

24. GRETA zahtijeva od crnogorskih organa vlasti da obezbijede da žrtve trgovine ljudima mogu u potpunosti da iskoriste pravo na dobijanje obnovljive boravišne dozvole.

Nadoknada štete i pravna zaštita

25. GRETA zahtijeva od crnogorskih organa vlasti da da intenziviraju svoje napore u pružanju informacija žrtvama trgovine ljudima o njihovom pravu na naknadu štete i načinima da istu traže, kao i da garantuju da će žrtve, u ovom pogledu, imati efikasan pristup pravnoj pomoći.

26. Dalje, imajući u vidu da nijedna žrtva trgovine ljudima nije dobila odštetu od počinioca krivičnog djela, GRETA zahtijeva od crnogorskih vlasti da uspostave državni sistem za naknadu štete koji bi bio dostupan žrtvama trgovine ljudima, u skladu sa Nacrtom Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela.

Repatriacija i povratak žrtava

27. GRETA smatra da crnogorski organi vlasti trebaju da preduzmu dodatne korake u implementaciji institucionalnih i proceduralnih okvira za repatriaciju i povratak žrtava trgovine ljudima, uz dužno poštovanje njihovih prava, bezbjednosti i dostojanstva. Posebnu pažnju treba posvetiti obezbjeđivanju finansijskih sredstava za troškove puta žrtava trgovine ljudima.

Materijalno krivično pravo

28. Kako bi postigli puno usaglašavanje sa zahtjevima iz člana 24 Konvencije, GRETA smatra da crnogorski organi vlasti trebaju da kao otežavajuće okolnosti obuhvate i izvršenje krivičnog djela od strane službenog lica prilikom obavljanja njegovih/njenih dužnosti, kao i namjerno ili grubim nemarom ugrožavanje života žrtve.

29. GRETA smatra da crnogorski organi vlasti trebaju da preduzmu neophodne mjere kojim se utvrđuju kao krivična djela postupci zadržavanja, oduzimanja, skrivanja, oštećenja ili uništavanja putnih ili ličnih isprava drugog lica izvršeni umišljajno i u cilju omogućavanja trgovine ljudima.

30. GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebaju da preduzmu korake kako bi obezbjedili praktičnu primjenu zakonskih odredbi koje se tiču konfiskacije imovine od lica osuđenih za trgovinu ljudima.

31. GRETA smatra da bi u kontekstu nacrtanog novog Krivičnog zakonika, crnogorski organi vlasti trebali da sprovedu detaljno ocjenjivanje efektivnosti odredbi krivičnog prava u vezi trgovine ljudima i gore pomenutim odredbama Krivičnog zakonika, s ciljem izbjegavanja preklapanja i poboljšanja jasnosti i zakonske ispravnosti.

Nekažnjavanje žrtava trgovine ljudima

32. GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da preduzmu zakonske mjere koje omogućavaju nekažnjavanje žrtava trgovine ljudima za njihovu umiješanost u nezakonite radnje, na koje su bili primorani.

Istraga, sudsko gonjenje i procesno pravo

33. GRETA apeluje na crnogorske organe vlasti da preduzmu mjere kako bi:

- identifikovali praznine tokom istražnog postupka i predstavljanja slučaja na sudu, između ostalog sa ciljem da krivična djela vezana za trgovinu ljudima budu efikasno istražena i sudski procesuirana, što bi vodilo do proporcionalnih i odvrćajućih skazni;
- pojačavali istragu i sudsko gonjenje slučajeva trgovine ljudima u kojima su uključeni državni službenici, nametanjem i primjenom proporcionalnih i odvrćajućih kazni za osuđene.

34. GRETA takođe smatra da bi crnogorski organi vlasti trebali da u potpunosti iskoriste dostupne mjere zaštite žrtava i da spriječe zastrašivanje tokom istrage, kao i tokom i nakon sudskog postupka. U tom smislu, crnogorski organi vlasti bi trebali da preduzmu dodatne mjere kako bi obezbjedili da žrtve trgovine ljudima budu adekvatno informisane i potpomognute tokom pred-sudskog i sudskog postupka.

35. Dalje, GRETA smatra da postoji potreba za poboljšanjem znanja i osjetljivosti sudija, tužilaca, istražitelja i advokata o trgovini ljudima i o pravima žrtava. Budući programi obuke bi trebalo da budu osmišljeni s ciljem da poboljšaju znanje i sposobnosti nadležnih stručnjaka, što bi im omogućilo da identifikuju žrtve trgovine ljudima, da im pomognu i zaštite ih, da osiguraju osuđivanje trgovaca ljudima. Tokom obuke, posebna pažnju bi trebalo posvetiti prelazilaženju utemeljenih negativnih stavova i predrasuda o žrtvama trgovine ljudima.

Aneks II: Lista državnih organa i međunarodnih i nevladinih organizacija sa kojima je GRETA imala konsultacije**Državni organi**

- Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima
- Uprava policije
- Ministarstvo unutrašnjih poslova
- Ministarstvo pravde i ljudskih prava
- Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija
- Ministarstvo za manjinska prava
- Ministarstvo zdravlja
- Ministarstvo rada i socijalnog staranja
- Ministarstvo prosvjete i sporta
- Vrhovno državno tužilaštvo
- Vrhovni sud
- Viši sud u Podgorici
- Skupština Crne Gore
- Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman) Crne Gore

Međunarodne organizacije i inostrane misije

- Međunarodna organizacija za migracije (IOM) Misija u Crnoj Gori
- Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) Misija u Crnoj Gori
- Ambasada SAD-a u Podgorici

NVO i drugi NVO akteri

- Crnogorski ženski lobi
- Sigurna ženska kuća
- SOS za žrtve nasilja Podgorica
- SOS Nikšić
- Advokatska komora Crne Gore

Vladini komentari

Naredni komentari ne predstavljaju dio GRETA analize o situaciji u Crnoj Gori

GRETA je vodila dijalog sa predstavnicima državnih organa Crne Gore u vezi prvog nacrtu Izvještaja. Nekoliko komentara organa vlasti su uzeti u obzir i uvršteni u završnu verziju Izvještaja. Konvencija zahtijeva da „izveštaj i zaključci GRETA-e su javni od trenutka njihova usvajanja, kao i eventualne primedbe odnosne članice”. GRETA je poslala svoj završni Izvještaj crnogorskim organima vlasti 24.jula, 2012.godine i pozvala iste da dostave završne komentare. Komentari crnogorskih organa vlasti, dostavljeni 5.septembra, 2012.godine su prikazani u daljem tekstu.

CRNA GORA
MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima
Broj: _____
Podgorica, 05.09.2012.god.

SAVJET EVROPE
DIREKTORAT ZA PRAVDU I LJUDSKO DOSTOJANSTVO
IZVRŠNOM SEKRETARIJATU KONVENCIJE SAVJETA EVROPE ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Predmet: Završni komentari na GRETA Izvještaj o implementaciji Konvencije SE za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori

Sa velikom pažnjom primili smo GRETA Izvještaj o implementaciji Konvencije SE za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori. Izvještaj cijenimo veoma značajnim i nastav ćemo sa sprovođenjem aktivnosti kako bi ispunili standarde uspostavljene Konvencijom. Na tom putu nas posebno ohrabruje činjenica da je GRETA ocijenila pozitivnim mnoge aktivnosti Vlade Crne Gore u cilju prevencije i borbe protiv trgovine ljudima, što nas dodatno podstiče da nastavimo da ulažemo dalje napore kako bi se još više unaprijedila efikasnost svih institucija uključenih u borbi protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori.

Posebno želimo istaći zahvalnost članovima delegacije grupe GRETA koji su posjetili Crnu Goru- gđi Petji Nestorovoj, Izvršnom sekretaru Sekretarijata Konvencije SE za borbu protiv trgovine ljudima, kao i članovima GRETE, ekspertima Louise Calleji i Davoru Derenčinoviću.

U nastavku želimo dodati par komentara na određene paragrafe finalnog GRETA Izvještaja, kao i na neke od preporuka, koje su već dijelom implementirane od strane nadležnih državnih organa Crne Gore.

Na kraju želimo istaći spremnost Vlade Crne Gore za nastavkom uspješne saradnje sa ekspertskom grupom GRETA u cilju efikasne implementacije Konvencije SE za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori.

S poštovanjem,

ŠEF KANCELARIJE

Zoran Ulama

ZAVRŠNI KOMENTARI:

-PARAGRAF 38. U oblasti sudske nadležnosti, prema crnogorskim organima vlasti, slučajevi trgovine ljudima imaju prioritet u rješavanju, u skladu sa zaključkom sa sastanka Predsjednika Vrhovnog suda i predsjednika svih sudova. Ovo znači da takvi slučajevi odmah bivaju procesuirani i da se glavno saslušanje saziva u najkraćem roku od dana prijema predmeta u sud i dodijeljivanja istog sudiji. Predsjednici svih sudova su obavezni da dostavljaju mjesečne izvještaje Vrhovnom sudu, navodeći status krivičnih postupaka za trgovinu ljudima i trgovinu djecom radi usvajanja. Pored toga, zaštita svjedoka i žrtava trgovine ljudima, kao i članova njihovih porodica, omogućena je Zakonom o zaštiti svjedoka i Zakonikom o krivičnom postupku, kao i uspostavljanjem Službe za podršku oštećenim/svjedocima za kd trgovinu ljudima i specijalne sudske službe za krivična djela u vezi trgovine ljudima.

Komentar Vrhovnog suda: 38. U oblasti sudske nadležnosti, prema crnogorskim organima vlasti, slučajevi trgovine ljudima imaju prioritet u rješavanju, u skladu sa zaključkom sa sastanka Predsjednika Vrhovnog suda i predsjednika svih sudova. Ovo znači da takvi slučajevi odmah bivaju procesuirani i da se glavno saslušanje saziva u najkraćem roku od dana prijema predmeta u sud i dodijeljivanja istog sudiji. Predsjednici svih sudova su obavezni da dostavljaju mjesečne izvještaje Vrhovnom sudu, navodeći status krivičnih postupaka za trgovinu ljudima i trgovinu djecom radi usvajanja. Pored toga, zaštita svjedoka i žrtava trgovine ljudima, kao i članova njihovih porodica, omogućena je Zakonom o zaštiti svjedoka i Zakonikom o krivičnom postupku, kao i uspostavljanjem Službe za podršku oštećenim/svjedocima za kd trgovinu ljudima **KAO** specijalne sudske službe za krivična djela u vezi trgovine ljudima.

-PARAGRAF 84. Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim slučajevima reguliše tretman zahtjeva za međunarodnom pravnom pomoći u krivičnim slučajevima koje dostave sudski organi Crne Gore sudskim organima drugih zemalja i obratno. To se obavlja diplomatskim kanalima ili, ukoliko to međunarodni sporazum predviđa, preko nadležnog tijela strane zemlje kao centralnog tijela za komunikaciju, ili direktno sa nadležnim inostranim sudskim tijelom, uz obavezu dostavljanja kopije zahtjeva nadležnom Ministarstvu. U hitnim slučajevima, zahtjev za međunarodnom pravnom pomoći može se dostaviti i preko Nacioanlnog Centralnog Biroa Interpol. Osim toga, crnogorske sudije koriste profesionalne kontakte da bi tražene informacije poslali svojim kolegama, i da bi ubrzali sudsku proceduru i izbjegli dugu proceduru pružanja međunarodne pravne pomoći. Međunarodna pravna pomoć obuhvata izručenje okrivljenih i osuđenih lica, ustupanje i preuzimanje krivičnog gonjenja, izvršenje stranih krivičnih presuda, dostavljanje akata, pisanih materijala i drugih predmeta u vezi sa krivičnim postupkom u stranoj državi, kao i izvršenje pojedinih procesnih radnji kao što su: saslušanje okrivljenog, svjedoka i vještaka, uviđaj, pretresanje prostorija i lica i privremeno oduzimanje predmeta.

Komentar Ministarstva pravde i ljudskih prava: 84. Medjunarodna pravna pomoć pruža se u skladu sa medjunarodnim ugovorom a ako međunarodni ugovor ne postoji ili odredjena pitanja nisu regulisana istim, medjunarodna pravna pomoc pruza se u skladu sa Zakonom o medjunarodnoj pravnoj pomoci pod uslovom uzajamnosti. Međunarodna pravna pomoć obuhvata izručenje okrivljenih i osuđenih lica, ustupanje i preuzimanje krivičnog gonjenja, izvršenje stranih krivičnih presuda, dostavljanje akata, pisanih materijala i drugih predmeta u vezi sa krivičnim postupkom u stranoj državi, kao i izvršenje pojedinih procesnih radnji kao što su: saslušanje okrivljenog, svjedoka i vještaka, uviđaj, pretresanje prostorija i lica i privremeno oduzimanje predmeta. Centralni organ komunikacije u predmetima medjunarodne pravne pomoci je Ministarstvo pravde, a ukoliko je međunarodnim ugovorom predviđeno, pravosudni organi mogu neposredno komunicirati sa nadležnim organom druge države. U hitnim slučajevima, zahtjev za međunarodnom pravnom pomoći može se dostaviti i preko Nacioanlnog Centralnog Biroa Interpol. U cilju unaprijeđenja efikasnosti saradnje u ovoj oblasti, Zakonom je predviđena i međusobna razmjena informacija koju neki medjunarodni ugovori prepoznaju kao spontanu razmjenu informacija. ”

-PARAGRAF 150. U skladu sa članom 51 Zakona o strancima, stranac koji je žrtva dela trgovine ljudima ne smije se prinudno udaljiti zbog nezakonitog ulaska ili boravka u Crnoj Gori. Jedina odredba koja se odnosi na vreme za oporavak i razmišljanje predviđeno za žrtve djela trgovine ljudima sadržana je u Uputstvu o uslovima i načinu regulisanja boravka stranim državljanima – žrtvama trgovine ljudima, član 6

u kome se navodi: "Prilikom podnošenja zahtjeva prvi put, privremeni boravak odobrava se u trajanju od tri mjeseca (period oporavka i razmišljanja)." Međutim, crnogorski organi vlasti su informisali GRETU da nakon stupanja na snagu Zakona o strancima, Uputstvo je postalo nevažeće i povučeno je.

Komentar MUP-a, Sektora za upravne unutrašnje poslove, Odsjeka za strance, migracije i readmisiju: U pogledu perioda refleksije (oporavka i razmišljanja), ističemo da postojanje ovog perioda nije propisano, ali će svakako, u narednom periodu, biti ugrađeno u Zakon o strancima, kroz odgovarajuće izmjene i dopune, a sve u cilju potpunog usklađivanja crnogorskih propisa sa pravom EU.

- PARAGRAF 158. GRETA zahtjeva od crnogorskih organa vlasti da obezbjede da žrtve djela trgovine ljudima mogu u potpunosti da iskoriste pravo na odobrenje privremene boravišne dozvole.

Komentar MUP-a, Sektora za upravne unutrašnje poslove, Odsjeka za strance, migracije i readmisiju: Pitanje regulisanja privremenog boravka stranaca koji su žrtve trgovine ljudima je regulisano Zakonom o strancima ("Sl. list CG", br. 82/08, 72/09, 32/11 i 53/11) i Pravilnikom o načinu odobravanja privremenog boravka i stalnog nastanjenja i izdavanju putnih i drugih isprava strancima ("Sl. list CG", br. 58/09 i 13/12).

Privremeni boravak odobrava se sa rokom važenja do jedne godine. Članom 51 Zakona o strancima, propisano je sljedeće: "Privremeni boravak iz humanitarnih razloga može se odobriti strancu za koga se pretpostavlja da je žrtva krivičnog djela trgovine ljudima, kao i maloljetnom strancu koji je napušten ili je žrtva organizovanog kriminala i u slučaju kad ne ispunjava uslove iz člana 36 ovog zakona (uslovi iz člana 36 Zakona o strancima su: da stranac ima sredstava za izdržavanje; da stranac ima obezbijeđen smještaj; da stranac ima zdravstveno osiguranje). Privremeni boravak iz humanitarnih razloga neće se odobriti strancu ukoliko to zahtijevaju razlozi nacionalne bezbjednosti i javnog poretka. Privremeni boravak iz humanitarnih razloga odobrava se na period od tri mjeseca do jedne godine i može se produžavati sve dok postoje razlozi iz stava 1 ovog člana. Stranac iz stava 1 ovog člana ne smije se prinudno udaljiti zbog nezakonitog ulaska ili boravka u Crnoj Gori. Strancu iz stava 1 ovog člana, za koga postoji opravdani strah da bi davanjem iskaza mogao biti izložen opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet ili slobodu, obezbjeđuje se zaštita i ostvarivanje prava po odredbama zakona kojim se uređuje zaštita svjedoka".

Članom 9 Pravilnika o načinu odobravanja privremenog boravka i stalnog nastanjenja i izdavanju putnih i drugih isprava strancima propisano je da se privremeni boravak iz humanitarnih razloga odobrava na osnovu odgovarajućeg dokaza pravnog lica (međunarodne organizacije, nevladine organizacije ili državnog organa) koje žrtvi pruža pomoć i zaštitu, odnosno nadležnog državnog organa kojim se potvrđuje da žrtva sarađuje u rasvjetljavanju krivičnih djela.

Na osnovu prethodnog, jasno se može zaključiti da žrtve trgovine ljudima, mogu, bez ikakvih prepreka, regulisati svoj boravak u Crnoj Gori

- PARAGRAF 170. Prema riječima crnogorskih organa vlasti, u period od 2004-2011, sve žrtve trgovine ljudima koje su bile strani državljani u Crnoj Gori su vraćene u njihove zemlje porijekla ili u drugu zemlju. Shodno tome, GRETA shvata da IOM-ova Kancelarija u Podgorici više ne sprovodi program za pomoć prilikom dobrovoljnog povratka iz Crne Gore.

Komentar Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima: U jednom slučaju u 2011. godini IOM je obezbjedio sredstva za putne troškove za prevoz žrtve trgovine ljudima u treću zemlju. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima se po potrebi obraća IOM-u za finansijsku pomoć u organizaciji repatrijacije žrtava trgovine ljudima.

-PARAGRAF 175. DIO- Zatvorska kazna ili bilo koji drugi oblik lišavanja slobode u vezi sa krivičnim delima, kao i kazna koju je počinilac služi po presudi suda neke strane zemlje, uračunava se u presudu koju donosi domaći sud za isto krivično delo.

Komentar Ministarstva pravde i ljudskih prava i tužilaštva: "U postupcima izručenja, transfera osuđenih lica i priznanja stranih krivičnih presuda, vrijeme provedeno u pritvoru ili na izdržavanju kazne zatvora zbog jednog krivičnog djela uračunava se u kaznu koja mu je izrečena za isto krivično djelo u drugoj državi."

-PARAGRAF 180. Crnogorski organi vlasti pozivaju se na još dve odredbe u Krivičnom zakoniku koje su vezane za trgovinu ljudima: Član 209 (podvođenje i omogućavanje vršenja polong odnosa) i Član 210 (posredovanje u vršenju prostitucije). Član 209 odnosi se na maloletna lica koja su podvođena radi obljuje, putem razmene poruka, uspostavljanja kontakta, podsticanja maloletnika itd. Predviđena je kazna zatvora od tri meseca do **3 godine- 5 godina (komentar Ministarstva pravde i ljudskih prava)**. Drugi vid ovog krivičnog prekršaja je obezbeđivanje maloletnog lica u svrhu polong odnosa uz iznajmljivanje stana, pružanjem usluga prevoza do lokacije gde se polni odnos obavlja, itd. Predviđena je kazna zatvora do tri godine. Smatra se da je kriminalni prekršaj učinjen samim podvođenjem ili bludničenjem, činom jednakim tome, ili drugim polnim radnjama, što znaci da nije neophodno da dođe do samog polnog odnosa. Prema Članu 210 prekršaj predstavlja podsticanje i navođenje druge osobe na prostituciju, učestvovanje u predaji nekog lica drugome radi vršenja prostitucije ili propagiranja ili reklamiranja prostitucije. Djela su široko određena, što omogućuje gonjenje sudskim putem velikog broja prekršaja koji su vezani za polni odnos u okviru ovog Člana. Kazna zatvora predviđena za posredovanje u prostituciji iznosi od jedne do deset godina

-PARAGRAF 190-DIO: Novi Zakonik o krivičnom postupku (ZKP) je uveo istragu koja se sprovodi od strane tužioca (ranije korišćena za organizovani kriminal, i od septembra 2011 za sve oblike kriminala).

Komentar Ministarstva pravde i ljudskih prava: U postupcima za krivična djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina novi Zakonik o krivičnom postupku „Sl. List CG“, br. 57/2009 i 49/2010 se počeo primjenjivati 26. avgusta 2010. godine. Zakon se u potpunosti počeo primjenjivati 1. septembra 2011. godine)

-PARAGRAF: 193. Delegacija GRETA je upoznata od strane tužilaca da su slučajevi trgovine ljudima sudski gonjeni po Članu 209 ili Članu 210 Krivičnog zakona (videti stav 177). Prema tužiocima, optužbe po ova dva gore pomenuta člana su manje teške za dokazivanje i zato je lakše doneti presude na osnovu njih. Kao primjer, naveden je takozvani slučaj „Aphrodite“, koji je obuhvatao dva noćna kluba. U periodu od šest meseci tokom 2010, prikupljeni su dokazi od strane policije koristeći tajno nadgledanje. Kao rezultat toga uhapšeno je 16 osoba, od kojih je osam povezano sa kriminalnim udruživanjem, trgovinom ljudima, posredovanje u prostituciji na organizovani način, a drugih osam (od kojih su troje bili aktivni policajci i radili kao obezbeđenje u noćnim klubovima) su optuženi za trgovinu ljudima, posredovanje u prostituciji i zloupotrebu službenog položaja. Od ukupno 13 identifikovanih potencijalnih žrtava trgovine ljudima, porijeklom iz Srbije i Kosova*; sedam od njih je pristalo da svedoči. Slučaj je vođen u Višem sudu u Podgorici, koji nije mogao da ustanovi postojanje elemenata trgovine ljudima; tako da su presude donijete za kriminalno udruživanje i posredovanje u prostituciji, a u slučaju tri policajca, za zloupotrebu službenog položaja. Nakon žalbe, prvostepena presuda je poništena i predmet je vraćen Višem sudu na ponovno suđenje Odlukom Aplecionog suda Crne Gore od 20. januara, 2012.

Komentar tužilaštva: Svih 13 potencijalnih žrtava su svjedočile u fazi istrage, ali u toku postupka pred sudom neke od njih nisu svjedočile, jer se nisu odazivale pozivu sudskog vijeća. Slučaj je vođen u Višem sudu u Podgorici, nakon čega je donijeta presuda kojom su osuđeno 8 lica zbog izvršenja kd posredovanje u vršenju prostitucije izvršeno na organizovani način, dok je u odnosu na kd trgovina ljudima sud donio oslobađajuću presudu, a u slučaju 3 službenika policije sud je izrekao presudu za zloupotrebu službenog položaja. Tužilaštvo i branioci okrivljenih su podnijeli žalbu Apelacionom sudu,

nakon čega je prvostepena presuda poništena i predmet je vraćen Višem sudu u Podgorici na ponovno suđenje Odlukom Aplecionog suda Crne Gore od 20.janura, 2012. Ponovni postupak je u toku.

- PREPORUKA 7. dio: Dalje, GRETA smatra da bi crnogorski organi vlasti trebalo da preduzmu dalje korake kako bi obezbjedili da nacionalna akcija za borbu protiv trgovine ljudima bude sveobuhvatna, a naročito da:

- uključiti u akcionim nacionalnim mjerama borbu protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Komentar Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima : Nacionalna strategija za borbu protiv trgovine ljudima za 2012-18. godinu predviđa mjere borbe protiv radne eksploatacije, kao jednog od oblika trgovine ljudima. Nacrt Strategije i pratećeg Akcionog plana je utvrđen na sjednici Vlade, koja je održana 21.juna, 2012.godine, nakon čega je sprovedena javna rasprava i sačinjen konačan predlog dokumenta, čije se usvajanje očekuje do kraja septembra mjeseca.

Podgorica, 07.09.2012.godine

PODGORICA

Povodom Izvještaja ekspertske grupe SE Greta o implementaciji Konvencije o borbi protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori koji ste dostavili uz dopis br.238/12 od 27.08.2012.godine, pored već datih dajemo i komentar na tačke 196, 197, 198 i 200.

U slučaju S.Č. krivični postupak pokrenut je protiv četiri osobe. Protiv jedne osobe zbog krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije iz čl.251 st.2 u vezi st.1 KZ SRJ u sticaju sa krivičnim djelom trgovina ljudima iz čl.201a st.8 u vezi st.1 Zakona o izmjenama i dopunama KZ RCG, a protiv tri samo zbog krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije iz čl.251 st.2 u vezi st.1 KZ SRJ.

Od vremena izvršenja krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije do danas Krivični zakonik Crne Gore mijenjan je više puta pa i inkriminacija krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije.

S obzirom na odredbu čl.133 st.3 Krivičnog zakonika postoji dužnost primjene zakona koji je najblaži za učinioca. Sada važeća inkriminacija krivičnog djela posredovanje u vršenju prostitucije iz čl.210 KZ blaža je za izvršioca jer izvršenje ovog krivičnog djela putem sile i prijetnje nije propisano kao teži oblik, što je bio slučaj inkriminacije u vrijeme izvršenja ovog krivičnog djela propisanog čl.251 st.2 KZ SRJ.

Dakle, pribavljanje eventualno novih činjenica i novih dokaza u odnosu na ova lica nebi moglo dovesti do pokretanja ponovnog postupka za krivično djelo posredovanje u vršenju prostitucije.

Jednoj od osoba protiv kojih je pokrenut krivični postupak stavljeno je na teret i izvršenje krivičnog djela trgovine ljudima iz čl.201a st.8 u vezi st.1 Zakona o izmjenama i dopunama KZ RCG, zbog onih radnji za koje je postojala sumnja da su izvršene u vremenu od kraja jula 2002. do novembra 2002.godine kada je novelama Krivičnog zakona Crne Gore iz jula 2002.godine prvi put je propisano krivično djelo trgovina ljudima navedenim članom.

Tokom istrage koja je vođena zbog ovog krivičnog djela oštećena S.Č. iznijela je određeni broj činjenica koje nijesu potvrđene materijalnim dokazima, a zatim napustila Crnu Goru i postala nedostupna pravosudnim organima. S obzirom da iskaz oštećene S.Č. nije mogao biti potvrđen materijalnim dokazima i da je prije završetka saslušanja napustila Crnu Goru njen iskaz je ocijenjen kao nepouzdan pa je tužilac odustao od krivičnog gonjenja.

Tužilaštvo za sada ne raspolaže dokazima koji bi mu omogućili da kod suda pokrene ponavljanje postupka u ovom slučaju i cijeni, da bi u skladu sa novim zakonskim ovlašćenjima, ponovno saslušanje oštećene S.Č. u kojem bi dovršila svoj iskaz i u njemu eventualno iznijela nove činjenice, moglo poslužiti da njihovom provjerom dođe do dokaza koji bi bili osnov za donošenje odluke u skladu sa zakonom.

VRHOVNI DRŽAVNI TUŽILAC
Ranka Čarapić